

Rikosperusteinen Suomen Asianajajaliitosta erottaminen

Valvontalautakunnan ratkaisukäytännön onnistuminen ennakoitavuuden ja kahdesti rankaisemisen kiellon kannalta rikosperusteisissa valvonta-asioissa

Oikeusteoria ja oikeudellinen argumentaatio

Pro gradu -tutkielma

Laatija:

Aki Tulimäki

16.11.2022

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu

Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

Pro gradu -tutkielma

Oppiaine: Yleinen oikeustiede

Tekijä: Aki Tulimäki

Otsikko: Rikosperusteinen Suomen Asianajajaliitosta erottaminen

Ohjaaja: Raimo Siltala

Sivumäärä: 65 sivua

Päivämäärä: 16.11.2022

Tutkielman aiheena on asianajajien erottaminen Suomen Asianajajaliitosta rikosperusteisissa valvonta-asioissa. Tutkielmassa selvitetään, onko valvontalautakunnan ratkaisukäytäntö ollut ennakoitavissa sekä soveltuuko kahdesti rankaisemisen kiellon periaate sellaisissa rikosperusteisissa valvonta-asioissa, jotka eivät osoita epärehellisyyttä. Valvontalautakunnan ratkaisukäytäntöä ei ole aiemmin liiemmin tutkittu, mikä tekee tutkimusaiheesta erityisen kiinnostavan.

Tutkimuksen aineistona käytetään seitsemää valvontalautakunnan ratkaisua, joita analysoidaan laadullisesti hyödyntäen Jyrki Virolaisen ja Petri Martikaisen perustelujen osatekijöiden jaottelua teoksesta ”Tuomion perustelevuus”. Analyysia täydennetään Raimo Siltalan ja Sanna-Maria Klemettin terminologialla.

Keskeisimpänä tutkimustuloksena on se, että valvontalautakunnan ratkaisukäytäntö on ollut yllättävää, kun otetaan huomioon julkilausutut perusteet ratkaisukäytännössä. Analyysin perusteella vaikuttaa siltä, että myös julkilausumattomilla perusteilla on ollut vaikutusta erityisesti seuraamuksen ankaroituksen kannalta. Toisena keskeisenä tutkimustuloksena on se, että valvontalautakunnan prosessiin on sovellettavissa kahdesti rankaisemisen kiello vain silloin, kun valvonta-asiasta seuraavan erottamisen perusteena on rikos ilman aiempaa tai muita valvonta-asioita.

Ensimmäisenä toimenpidesuosituksena esitän, että valvontalautakunnan perusteluissa pitäisi kirjata kaikki ratkaisuun vaikuttavat tekijät. Toisena toimenpidesuosituksena on, että lakia luvan saaneista oikeudenkäyntiavustajista on muutettava siten, että luvan esteenä ei saisi olla aiempi erottaminen Asianajajaliitosta. Vaihtoehtona toiselle toimenpidesuositukselle on, että valvontalautakunta hyväksyisi kahdesti rankaisemisen kiellon soveltuvuuden ratkaisukäytännössään ja tarvittaessa kohdistaisi perusteluitaan siten, ettei kahdesti rankaisemisen kiello tulisi sovellettavaksi.

Avainsanat: Valvontalautakunta, erottaminen, Asianajajaliitto, Ne bis in idem, kahdesti rankaisemisen kiello

Sisällys

Lähteet	V
Lyhenteet	IX
1 Johdanto	1
1.1 Tutkimuskysymys ja rajaukset	2
1.1.1 Tutkimuksen aihe ja tutkimuskysymys	2
1.1.2 Tutkimuksen rajauksia	3
1.2 Tutkimusaineisto	6
1.3 Tutkimusmenetelmä	8
2 Ne bis in idem – Kahdesti rankaisemisen kieltö	10
2.1 Ne bis in idem -periaatteen tausta	10
2.2 Kahdesti rankaisemisen kiellon sisältö	11
2.2.1 Engel-kriteerit.....	13
2.2.2 Sama asia (idem).....	15
2.2.3 Kahdesti käsittely (bis -elementti).....	17
3 Asianajajaliiton kurinpito	19
3.1 Asianajajaliiton kurinpidollisten valvontaelimien historia	19
3.2 Valvontalautakunnan toimivallan laajennus vuonna 2013	21
3.3 Valvontalautakunta ja valvontayksikkö	24
3.4 Valvontalautakunnan käytössä olevat seuraamukset	26
3.4.1 Huomautus ja varoitus	27
3.4.2 Seuraamusmaksu	30
3.4.3 Erottaminen tai luvan peruuttaminen.....	31
4 Valvontalautakunnan ratkaisuja	36
4.1 Ratkaisukäytännön ääripäät	36
4.1.1 Lievä pahoinpitely	36
4.1.2 Lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö ym.	37
4.1.3 Yhteenveto KP ja YJ valvonta-asioista.....	38
4.2 Varoituksen arvoiset valvonta-asiat	39
4.2.1 Kolme pahoinpitelyä ja haitanteko virkamiehelle.....	39
4.2.2 Alaikäisen perheenjäsenen pahoinpitely	39
4.2.3 Pahoinpitely hovioikeuden parkkipaikalla	40

4.2.4	Yhteinen analyysi varoituksista pahoinpitelyn perusteella	41
4.3	HL valvontalautakunnan käsittelyssä	43
4.3.1	HL:n valvontaratkaisun analyysi	44
4.4	AN valvontalautakunnan käsittelyssä	47
4.4.1	AN:n valvontaratkaisun analyysi	48
4.5	Piilevä premissi erottamisen taustalla	50
4.6	Puuttuva premissi	54
5	Lopuksi	60
5.1	Oikea ratkaisu huonoilla perusteluilla	60
5.2	De sententia ferenda ja de lege ferenda	62
5.2.1	Valvontalautakunnan piilevät premissit	62
5.2.2	Kahdesti rankaiseminen valvontalautakunnassa	63
5.2.3	Oikeudenkäyntiavustajalakia tulisi muuttaa	64

Lähteet

Kirjallisuus

Bockel, Bas van. *Ne Bis in Idem in EU Law*. Edited by Bas van Bockel, Cambridge University Press, 2016.

Helenius Dan, Frände. *Prosessioikeus*. 5., uudistettu painos. Alma Talent, 2017.

Helenius, Dan. *Ne bis in idem i den finska och europeiska straffprocessrätten*. Alma Talent, 2019.

Hirvelä, P. & Heikkilä, S. *Ihmisoikeudet: käsikirja EIT:n oikeuskäytäntöön*. 2., uudistettu painos. Alma Talent, 2017.

Klemetti, Sanna-Mari, *Oikeudellisten konstruktoiden kinetiikka: rakenneanalyttinen tutkimus*. Itä-Suomen yliopisto, 2014.

Lappalainen, Jyrki., ja Vuorenpää, Mikko. *Prosessioikeus*. 5., uudistettu painos. Helsinki: Alma Talent, 2017.

Pellonpää, Matti, et al. *Euroopan ihmisoikeussopimus*. 6., uudistettu painos., Alma Talent, 2018.

Pihlajamäki, Heikki. *Kansan ja esivallan välissä: suomalaisen asianajajakunnan historia*. Edita, 2009.

Siltala, Raimo, ”...ei luonnollisella järjellä vaan keinotekoisella juridisella järjellä ja oikeudellisella arvostelmalla”. *Normit ja konstruktiot oikeudellisessa päättelyssä*. Oikeustiede, Jurisprudentia LII 2019, Suomalainen Lakimiesyhdistys 2019.

Virolainen, Jyrki., ja Petri Martikainen. *Tuomion perustelevminen*. Talentum, 2010.

Ylönen, Markku. *Asianajajaoikeus: laki, säännöt ja tapaohjeet*. 2., uudistettu painos. Alma Talent, 2018.

Asiantuntijakirjoitukset

Tolvanen Matti: *Valvoa vai rangaista? – Valvontalautakunnan valvontakertomus* 2018, Suomen asianajajaliiton julkaisuja 1/2019 s. 8–9.

Vuorenpää Mikko: ”Veropetos, veronkorotus ja kielto käsitellä samaa asiaa kahdesti” – EIT jukka ruotsalainen vs. Suomi 16.6.2009. *Lakimies* 1/2010 s. 94–104.

Virallislähteet

HE 123/2016 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi luottolaitostoiminnasta annetun lain muuttamisesta ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi.

Hyvää asianajajatapaa koskevat ohjeet. Suomen Asianajajaliitto. 2013

Valvontalautakunnan kokouksessa 9.6.2021 vahvistettu valvontalautakunnan työjärjestys asianajajista annetun lain 13 b § nojalla. Suomen Asianajajaliitto. 2021

Perustuslakivaliokunnan lausuntoja

PeVL 14/2013 vp.

PeVL 17/2012 vp.

PeVL 2/2017 vp.

PeVL 32/2005 vp.

PeVL 55/2005 vp.

PeVL 9/2012 vp.

Hallituksen esityksiä

HE 197/1992 vp.

HE 318/2010 vp.

HE 54/2004 vp.

HE 697/2004 vp.

Valvontalautakunnan ratkaisut diaarinumerolla

00419

02212

02517

03019

04017

05218

05318

21605

22221V

23608
27615
30910
32320V
32719
36317
40216
41715
41815
43312
44320V
52116
59718

Oikeustapaukset

KKO 2009:10
KKO 2012:106
KKO 2015:82
KKO 2010:45
KKO 2010:46
KKO 2010:82
KKO 2012:46
KKO 2014:95
KKO 2016:1

KHO 2013:172
KHO 20111:41

Helsingin hovioikeus 2014:10
Helsingin hovioikeus 2018:18

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin

Engel ym. v. Alankomaat (8.6.1976)
Campbell ja Fell v. Yhdistynyt kuningaskunta (25.2.1982)
Öztürk v. Saksa (23.10.1984)
Franz Fischer v. Itävalta (29.03.2001)
Nilsson v. Ruotsi (13.12.2005)
Jussila v. Suomi (23.11.2006)
Sergey Zolotukhin v. Venäjä (10.2.2009)
Ruotsalainen v. Suomi (16.9.2009)
Kurdov ja Ivanov v. Bulgaria (31.5.2011)
Müller-Hartburg v. Itävalta (19.2.2013)
Biagioli v. San Marino (13.9.2016)
A ja B v. Norja (15.11.2016)
Grande Stevens ja muut v. Italia (12.9.2017)
Mihalache v. Romania (9.8.2019)
Goulandris ja Vardinogianni v. Kreikka (16.6.2022)

Lyhenteet

Asianajajalaki	Laki asianajajista (496/1958)
Asianajajaliitto	Suomen Asianajajaliitto
EIS	Euroopan ihmisoikeussopimus
EIT	Euroopan ihmisoikeustuomioistuin
HE	Hallituksen esitys
KKO	Korkein oikeus
Lupalakimies	Lupalakimieslain mukaisen luvan saanut oikeudenkäyntiavustaja
Lupalakimieslaki	Laki luvan saaneista oikeudenkäyntiavustajista (715/2011)
OikTL	Laki varallisuus oikeudellisista oikeustoimista (228/1929)
OK	Oikeudenkäymiskaari (4/1734)
PeVL	Perustuslakivaliokunnan lausunto
Valvontalautakunta	Asianajajien valvontalautakunta

1 Johdanto

Asianajaja pahoinpiteli hovioikeuden pääkäsitteilyn lounastauolla oikeudenkäynnin vastapuolensa ja esitti laittoman uhkauksen pahoinpitelyn jälkeen. Noin vuotta aiemmin toinen asianajaja pahoinpiteli naisystävänsä mökillä ja esitti laittoman uhkauksen teon yhteydessä. Molemmat tuomittiin pahoinpitelystä ja laittomasta uhkauksesta. Uhrien vammat olivat saman tasoisia. Molemmissa tapauksissa asianajajia valvova valvontalautakunta ratkaisi asiat yksimielisesti ilman eriäviä mielipiteitä. Ensimmäinen asianajaja sai varoituksen ja jälkimmäinen erotettiin.

Kyseiset tapaukset ovat asianajajia valvovan valvontalautakunnan viimeaikaisia ratkaisuja. Vertaamalla näitä kahta tapausta herää perusteltu kiinnostus valvontalautakunnan ratkaisukäytännön yhtenäisyyteen. Näin kapeasti tarkasteltuna saattaisi ratkaisukäytäntö vaikuttaa mielivaltaiselta, mutta taustalla tutkimuksessa tullaan esittämään, että ratkaisukäytäntö on yhtenäinen vaikkakin mahdollisesti puutteellinen perustelujen osalta.

Valvontalautakunnan valvonta-asioiden ratkaisuilla on vaikutus hyvään asianajajatapaan, kun sen katsotaan osaltaan koostuvan valvontakäytännöstä.¹ Näin ollen, kun se muuttaa periaatteellisia linjauksiaan tai ratkaisee harvinaislaatuiseimpia tapauksia, muodostaa se samalla ennakkotapauksia tulevalle valvontakäytännölle ja muuttaa hyvää asianajajatapaa. Tällöin perusteluista ovat kiinnostuneita itse ratkaisun kohteen lisäksi myös muut tahot.

Valvontalautakunnalla on laaja harkintamarginaali ratkaisuisaan, joka ilmenee siinä, että tuomioistuimet² eivät ota itsessään kantaa oikeusnormien soveltuvuuden punnintaan valvonta-asioita koskevissa valituksissa. Valvontalautakunnan ratkaisusta voi kuitenkin valittaa hovioikeuteen, joka tutkii ainoastaan valvontalautakunnan ratkaisun ilmeistä virheellisyyttä, seuraamuksen kohtuullisuutta tai perus- ja ihmisoikeusvaatimusten täyttymistä valvonta-asiassa.

Näin ollen valvontalautakunnan päätökset muodostavat tosiasiallisesti hyvä asianajajatavan kohdalla ennakkoratkaisut ja periaatteelliset kannanotot. Valvontalautakunnan valvonta-asiat ovat kirjallisia, mutta seuraamusmaksu tai erottaminen voidaan tehdä vain, jos myös suullinen

¹ Ylönen, 2018. s. 297–298.

² Valvontalautakunnan ratkaisuisista valitetaan ainoastaan Helsingin hovioikeuteen, josta voi vielä valittaa korkeimpaan oikeuteen.

käsittely on pidetty.³ Valvontalautakunnan ratkaisujen perustelut voivat aiheellisesti olla tarkastelun kohteena, kun valvontalautakunnan jäsenet ratkaisevat valvonta-asiat tuomarin vastuulla.⁴ Tuomarin vastuuseen liittyen jokainen jäsen vastaa ratkaisun lainmukaisuudesta, ellei ole erikseen jättänyt eriävää mielipidettä. Valvontalautakunnan käytäntö onkin ollut, että perustelut kirjataan laajasti auki valvonta-asioissa erityisesti täysistunnossa. Jaostossa käsitellyt asiat ovat usein perustelujen osalta huomattavasti suppeampia, jaoston käsitellessä vain selviä tapauksia.⁵

Valvontalautakunnan toiminta perustuu lakiin *asianajajista* (1958/496)⁶. Asianajajalain ratkaisukäytäntö tulisi muodostaa yhtenevä ja selvä ratkaisukäytäntö, jossa aiemmista seuraamuksista sekä ratkaisua ohjaavista normeista tulee pystyä ennakoimaan mahdollisen seuraamuksen ankaruus. Luvussa 3.2. käsiteltävän Asianajajalain vuoden 2013 uudistuksen seurauksena kahdesti rankaisemista koskeva problematiikka nousee uudella tavalla esille. Keskeisenä osana tutkimusta on kaksi valvontalautakunnan ratkaisua, jossa valvontalautakunta on ensi kertaa erottanut asianajajan asianajajaliitosta rikosperusteisessa valvonta-asiassa, joka ei ilmennä epärehellisyyttä.

1.1 Tutkimuskysymys ja rajaukset

1.1.1 Tutkimuksen aihe ja tutkimuskysymys

Tässä tutkielmassa tarkastellaan kahdesti rankaisemisen kiellon soveltuvuutta valvontalautakunnan erottamista koskevissa valvonta-asioissa, joiden perusteena on rikostuomio. Tutkielmassa keskitytään siihen, miten valvontalautakunta huomioi kahdesti rankaisemisen kieltä ratkaisukäytännössään vuoden 2013 jälkeen, kun erottamista koskeva seuraamus on ankaroitunut tosiasiallisesti. Tutkimuskysymyksenäni on seuraava: Onko valvontalautakunnan ratkaisukäytäntö ennakoitavissa sekä soveltuuko kahdesti rankaisemisen kiellon periaate sellaisissa rikosperusteisissa valvonta-asioissa, jotka eivät osoita epärehellisyyttä?

³ Laki asianajajista 7 d § 2 mom.

⁴ Laki asianajajista 7 k § 1 mom.

⁵ Jaoston ja täysistunnon erosta tarkemmin jaksossa 3.3.

⁶ Jatkossa ”asianajajalaki”.

Tulen aluksi esittelemään kahdesti rankaisemisen kiellon periaatetta, jota tullaan avaamaan Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen soveltamiskäytännön avulla. Tämän jälkeen esittelen asianajajien kurinpitoa, sen muutosta ja nykyistä valvontaorganisaatiota. Tämän jälkeen käyn läpi valvontalautakunnan käytössä olevat kurinpidolliset rangaistukset huomioiden niiden kahdesti rankaisemista koskevan ulottuvuuden. Näiden jälkeen perehdytään laajasti valvontalautakunnan ratkaisukäytäntöön ja niiden perusteluihin sellaisissa rikosperusteisissa valvonta-asioissa, jotka eivät osoita epärehellisyttä.

Kun valvontalautakunnan ratkaisut tosiasiallisesti muodostavat ennakkotapauksia ja niiden perustelut kirjataan auki, soveltuu niiden analyysiin samat metodit kuin tuomioistuinten ratkaisukäytännön analysointiin. Tutkielman neljännessä luvussa tullaan esittämään analyysyjä valvontalautakunnan ratkaisuista. Ensimmäisestä viidestä tapauksesta esitetään kaksi yhteenvetoa, joilla luodaan ymmärrystä valvontalautakunnan. Tämän jälkeen tullaan avaamaan kahta, erottamista koskevaa tapausta syvällisemmin niin, että molemmista ratkaisuista esitetään omat laadulliset analyysit. Tässä osiossa metodologisena lähtökohtana valvonta-asioiden ratkaisujen analyysille käytän Jyrki Virolaisen ja Petri Martikaisen kirjassaan *Tuomion perusteleminen* esittämää jakoa fakta- ja normiperusteisiin. Faktaperustelut ovat tosiasia-perusteluita ja ne kertovat, mitkä ovat ne oikeustositseikaston täyttävät faktat ja sen, miten tuo fakta on todistettu selvitettyksi tai toteen näyttämättömäksi. Normiperustelut ovat oikeudellisia perusteluita siihen mitä oikeusnormeja on käytetty suhteessa faktaperusteluihin sekä näiden oikeusnormien lähteet ja tulkintasäännöt. Normiperusteluihin kuuluu myös seuraamuksia koskeva valinta. Kun normi- ja faktaperustelut on esitetty, päästään loogisen syllogismin johtopäätöksen tekemiseen.⁷ Analyysien jälkeen pohditaan valvontalautakunnan perustelujen puutteita ja tarkastellaan, onko valvontalautakunnan perusteluiden puutteesta huolimatta päädytty oikeaan tulokseen.

1.1.2 Tutkimuksen rajauksia

Tutkielman rajaus ratkaisukäytännön tarkasteluun vuodesta 2013 alkaen perustuu säädetyistä *laista luvan saaneista oikeudenkäyntiavustajista (715/2011)*⁸. Lupalakimieslain säätämisen jälkeen oikeudenkäyntiavustajana toimiminen on tosiasiallisesti vaatinut lain mukaista lupaa

⁷ Virolainen – Martikainen, 2010, s.31–32.

⁸ Jatkossa lupalakimieslaki

toimia *luvan saaneena oikeudenkäyntiavustajana*⁹ tai jäsenyyttä *Suomen Asianajajaliitossa*¹⁰. Ennen lupalakimieslain säätämistä on oikeudenkäyntiavustajan voinut toimia silloiset *oikeudenkäymiskaassa* (4/1734)¹¹ säädetyt edellytykset. Näin ollen erotetutkin asianajajat ovat voineet toimia oikeudenkäyntiavustajina erottamisesta huolimatta, mikäli nämä ehdot ovat täyttäneet.

Lupalakimieslain voimaantulon jälkeen erotettu asianajaja on tosiasiallisesti menettänyt mahdollisuuden toimia oikeudenkäyntiavustajana, joka on usein asianajajan tärkeimpiä työtehtäviä. Tästä seuraa myöhemmin esitettävällä tavalla asianajajan erottamista koskevan päätöksen tosiasiallinen ankaroituminen. Seuraamuksen ankaroitumisesta rikosperusteisissa erottamisissa nousee esiin siten myös uudella tavalla *ne bis in idem* -periaate, joka kieltää kahdesti rankaisemisen rikosasioissa.

Tutkimuskysymyksen mukaisesti kiinnostuksen kohteena ovat rikosperusteiset valvonta-asiat, joissa rikos ei osoita itsessään epärehellisyyttä. Tutkimuskysymyksessä tehty rajausta perustuu valvontalautakunnan ratkaisukäytäntöön. Vuoden 2013 jälkeen tapahtuneet erottamiset voidaan karkeasti jakaa seuraaviin luokkiin:

1) Toistuvat hyvän asianajajatavan rikkomukset, joita ei ole korjattu aiemmista kurinpitoseuraamuksista huolimatta. Tällaisissa tapauksissa on useita aiempia kurinpitoseuraamuksia ja viimeisimpänä on määrätty erottaminen yhteisseuraamuksena useammasta valvonta-asiasta asianajajalain 7 § 3 momentin mukaan toistuvuuden perusteella.¹²

2) Toisen luokan muodostavat tapaukset, joissa asianajajat on erotettu, koska he eivät ole alistuneet valvontamenettelyyn vastaamalla tiedusteluihin tai osallistumalla suulliseen käsittelyyn. Erottaminen on tällöin perustunut hyvän asianajajatavan 12.1 kohdan mukaan asianajajan vastaamattomuuteen.¹³

⁹ Jatkossa ”lupalakimies”.

¹⁰ Jatkossa vain ”asianajajaliitto”.

¹¹ Jatkossa ”OK”.

¹² esimerkiksi asianajajat Ahomäki, Santanen ja Karhia, joilla aiemmat kurinpitoseuraamukset vaihtelivat neljän ja seitsemän välillä ja erottamista koskeva seuraamus määrättiin yhteisenä seuraamuksena, jossa on ollut käsiteltävänä näillä asianajajilla neljästä yhdeksään uutta valvonta-asiaa.

¹³ Esim valvonta-asiat dnro 43312

3) Kolmantena luokkana voidaan tunnistaa epärehellisyysrikoksiin perustuva erottaminen. Tällöin asianajaja on tuomittu rikokseen, joka osoittaa epärehellisyttä. Epärehellisyttä osoittavat rikokset ovat tyypillisesti olleet rahanpesua tai veronkiertoa. Yhteistä näille on selvää epärehellisyttä osoittavat rikokset.¹⁴ Asianajajalain 7 § 2 momentti toteaa, että epärehelliseen menettelyyn syyllistynvä tulee erottaa asianajajaliitosta.

4) Viimeisenä luokkana voidaan tunnistaa rikokset, jotka eivät ole epärehellisyysrikoksia. Erottaminen on perustunut siihen, että rikoksista määrätyt rangaistukset osoittavat niin ankaraa moitetta, että ne ovat asianajajalain 7 § 3 momentin mukaan ”omiaan alentamaan asianajajakunnan arvoa”. Kaksi jäljempänä käsiteltävää pahoinpitelyrikosta edustavat tätä luokkaa.

Valvontalautakunnan ratkaisukäytännössä luokat 1–3 ovat olleet selvästi ennakoitavissa aiemman ratkaisukäytännön valossa. Neljannen luokan tapaiset erottamiset ovat taas olleet uusi periaatteellinen kannanotto tilanteessa, jossa aiemmin ei ole ollut vastaavia asioita valvontalautakunnan käsiteltävänä.¹⁵ Tällaisia uuden tyyppisiä valvonta-asioita tarkastelemalla voidaan pureutua erinomaisesti tutkimuskysymyksen ytimeen.

Tutkimusrajauksena on myös valvontalautakunnan ratkaisujen perustelut, eikä hovioikeuden ratkaisut saamistaan valituksista koskien valvontalautakunnan ratkaisuja.¹⁶ Tämä perustuu siihen, että hovioikeus ei tutki ratkaisun oikeellisuutta. Tuomioistuimet tarkastelevat vain sitä onko ratkaisuissa ilmeistä virheellisyttä, onko seuraamus kohtuullinen sekä perus- ja ihmisoikeusvaatimusten täyttymistä valvonta-asioissa. Korkeimman oikeuden mukaan ”tuomioistuimet toimivat valvonta-asioissa oikeussuojaa takaavina valitusasteina” ja ”valvonta onkin lähtökohtaisesti uskottu asianajajalaitokselle itselleen ja sen piirissä toimivalle valvontalautakunnalle”.¹⁷ Tutkielman ulkopuolelle on myös jätetty vireillä olevat valvonta-asiat, joita ei ole vielä ratkaistu lainvoimaisesti 1.10.2022 mennessä.

¹⁴ Esim. dnro. 02212 (rahanpesu) ja 23608 (törkeä veropetos)

¹⁵ kts esim. dnro. 27615 perustelut, jossa todetaan, ettei aiempaa valvontalautakunnan käytäntöä ole vastaavista tapauksista. Tutkija itse ei myöskään ole löytänyt aiempia vastaavia tapauksia. Kyseessä on myöhemmin käsiteltävä HL:n tapaus

¹⁶ Kahdesta päätarkaisuista on valitettu hovioikeuteen, joka ei muuttanut valvontalautakunnan ratkaisua.

¹⁷ KKO 2009:10, kohdat 10 ja 11.

1.2 Tutkimusaineisto

Tutkimusaineistoa lähdettiin kartoittamaan tarkastelemalla kaikkia vuoden 2013 jälkeen valvontalautakunnan erottamia asianajajia.¹⁸ Julkisten ratkaisuselosteiden perusteella esitettiin useita asiakirjapyyntöjä valvontalautakunnalle ratkaisuselosteista¹⁹ valvonta-asioista, joissa oli ollut kyse rikosperusteisista valvonta-asioista.

Tutkimuksessa tarkastellaan seitsemää valvontalautakunnan ratkaisua, joista keskitytään erityisesti kahteen, erottamista koskevaan ratkaisuun.²⁰ Keskittyminen erityisesti kahteen ratkaisuun juontuu siitä, että valvontalautakunta on perustellut näitä kahta ratkaisukäytännöstä poikkeavaa tapausta huomattavasti laajemmin kuin muita vastaavia rikosperusteisia valvonta-asioita, jotka eivät osoita epärehellisyttä. Perusteluiden laajuus johtuu asioiden käsittelystä täysistunnossa, jossa käsitellään muun muassa ns. vaikeammat sekä erottamista koskevat valvonta-asiat.

Poikkeavuus muusta ratkaisukäytännöstä havaittiin tarkastelemalla muita rikosperusteisia valvonta-asioita, jotka eivät osoita epärehellisyttä²¹. Tähän ratkaisukäytäntöön tutustuttiin ensin tarkastelemalla valvontalautakunnan sivuilta ilmeneviä rikosperusteisia valvonta-asioita. Toiseksi esitettiin asiakirjapyyntöjä valvontalautakunnan sivuilta löydetyistä valvonta-asioista sekä vuoden 2017 jälkeen käsitellyistä rikosperusteisista²² valvonta-asioista, joissa määrättiin seuraamukseksi varoitus.²³ Näiden lisäksi pyydettiin ratkaisut kaikista tapauksista, joihin

¹⁸ Näitä ratkaisuja oli yhteensä 53 kappaletta, jotka kohdistuivat 19 eri asianajajaan. Monessa tapauksessa erottamisen perustana on ollut useita valvonta-asioita kerralla. Tapauksia käsitellessä nimien sijasta on käytetty kirjainyhdistelmiä kuten esimerkiksi ”HL” tai ”AN”.

¹⁹ Valvontalautakunta tekee jokaisesta valvonta-asiasta ratkaisuselostuksen. Näistä ratkaisuselosteista tehdään erilliset julkiset ratkaisuselostukset. Näiden lisäksi valvontalautakunta julkaisee sivuillaan näitä julkisia ratkaisuselostuksia tai niiden tiivistelmiä.

²⁰ Valvonta-asiat ovat dnro 27615 (entinen asianajaja HL) ja 05218 (entinen asianajaja AN)

²¹ Jatkossa, kun puhutaan rikosperusteisista valvonta-asioista, tarkoitetaan näitä ei epärehellisyysperusteisia rikosasioita. Kyseessä sama erottelu kuin aiemmassa 1.1 kohdassa esitetyt 3 ja 4 luokat valvonta-asioissa.

²² Tässä tietopyynnössä ei eritelty rikoksen tyyppiä.

²³ Varoituksiin perustuva rajuus johtuu tutkimuskysymyksestä, jossa on ollut tarkoitus selvittää erottamiseen johtavaa ratkaisukäytäntöä. Erottaminen on vakavin kurinpidollinen seuraamus, jota ennen ankaruusasteikossa on seuraamusmaksu ja varoitus. Huomautus on siten huomattavasti lievempi seuraamus. Huomautuksia koskevia rikosperusteisia tapauksia ei ole myöskään löydettävissä valvontalautakunnan sivuilta. Osaltaan on ollut myös syynä valvontalautakunnan sihteeristön käydyissä puheluissa, jossa tietopyynnön kohdistaminen myös huomautuksiin olisi nostanut vastausajan huomattavaksi. Tämä perusteltiin huomautuksien moninkertaisella määrällä (kts taulukko kohdassa 3.4.1) sekä sillä, että valvontalautakunta joutuisi nämä kaikki asiakirjat käymään manuaalisesti läpi täyttääkseen tietopyynnön.

viitattiin siihen mennessä kerätyistä ratkaisuista. Tietopyynnöillä varoituksiin liittyviä valvontaratkaisuja saatiin 18 niiden kohdistuessa 15 eri asianajajaan. Valvontalautakunnalle esitettiin myös tietopyyntö ratkaisuista, jossa vähäisyyden takia oli jätetty määräämättä seuraamus vuoden 2013 jälkeen. Näitä ratkaisuja saatiin 59 kappaletta.²⁴

Myös Helsingin hovioikeudelle²⁵ esitettiin asiakirjapyyntö kaikista vuoden 2013 jälkeen tehdyistä valituksista erottamista koskevissa asioissa. Asiakirja-aineisto kattoi 19 ratkaisua, jotka kohdistuivat 13 eri asianajajaan. Näistä ratkaisuista kolme oli rikosperusteisia. Näistä kolmesta kaksi oli pahoinpitelyperusteista, joita käsitellään luvuissa 4.2. ja 4.3. Kolmas rikosperusteinen asia oli törkeä veropetos, johon viitataan luvussa 4.8. tapauksessa nostetun kahdesti rankaisemisen soveltamiskysymysten takia.

Näiden asiakirjapyyntöjen ja valvontaratkaisujen ulkopuolelta käytiin läpi uutisointia asianajajien tekemistä rikoksista vuodesta 1990 lähtien Helsingin Sanomien arkistosta, sekä Iltalehden ja Ilta-Sanomien internetistä löytyviin juttuihin Googlen nettisivuhaulla. Näiden osalta voidaan todeta, että asianajajien tekemistä rikoksista ei ole uutisoitu itsessään ammatin perusteella, vaan uutisointi on perustunut poikkeukselliseen rikosentekopaikkaan²⁶ tai henkilön aiempaan julkisuuteen²⁷.

Tutkimusaineisto koostuu pääsääntöisesti valvontalautakunnan ratkaisukäytännöstä, siihen liittyvistä tuomioistuinratkaisuista, Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ja korkeimman oikeuden ratkaisukäytännöstä kahdesti rankaisemisen kieltoon liittyen. Tutkielmassa on viittauksia poikkeuksellisen vähän kirjallisuuteen. Tämä on ensinnäkin seurausta asianajajien valvontalautakunnan poikkeuksellisesta luonteesta. Poikkeuksellisuus johtuu siitä, että sen toimintaa on lailla säädetty, mutta se määrää seuraamuksensa käytännössä ”hyvän asianajajatavan” rikkomisesta.²⁸ Toiseksi asianajo-oikeudellista kirjallisuutta on hyvin niukasti.

²⁴ Näissä yhdessäkään ei ole käsitelty rikosperusteista valvonta-asiaa.

²⁵ Valvontalautakunnan ratkaisuja koskevat valitukset on keskitetty Helsingin hovioikeuteen ensimmäisenä valitusasteena. Tästä lisää jaksossa 3.3.

²⁶ Esimerkiksi vastapuolen pahoinpitely hovioikeuden pääkäsitteilyn lounastauolla asianajajan toimesta. Tapausta käsitellään laajemmin jaksossa 4.3.

²⁷ HL ja AN molemmat ovat olleet tunnettuja asianajajia, joista on tehty muitakin uutisia. Näistä lisää jaksoissa 4.5–4.7.

²⁸ Valvontalautakuntaa ja sen toimintaa tarkastellaan tarkemmin luvussa 3.

Asianajo-oikeudellinen kirjallisuus rajautuu pitkälti hyvän asianajajatavan kommentaariin²⁹, asianajajaliiton ja asianajo-oikeuden historiaan³⁰ tai käytännön oppikirjoihin³¹. Aiempaa kirjallisuutta tai tutkimusta valvontalautakunnasta tai sen toiminnasta ei ole tämän tutkielman laatimishetkellä.³²

1.3 Tutkimusmenetelmä

Tuomioiden onnistumista voidaan arvioida keskittymällä sen perusteluihin ja niistä tehtyihin johtopäätöksiin. Laadullisen analyysin tekemisessä ratkaisusta käytän apuna Raimo Siltalan ja Sanna-Maria Klemetin terminologiaa. Tässä terminologiassa fakta- ja normiperusteluilla oikeutetaan ratkaisu ja nämä muodostavat yhteisesti ratkaisupremissin (ratkaisuarargumentti ja sen perusteet). Ratkaisupremissin onnistumista arvioidaan sen merkityssisällöllistä kohdentuvuudella (ekstensio) ja syvyydellä (intensio). Kysymys on siitä, miten syvällisesti konstruktioit ja normit saadaan sidottua oikeuskysymykseen.

Mikäli premissi kohdentuu erinomaisesti, on kyseessä "avainpremissi". Mikäli premissi epäonnistuu kohdentumisessa tai se jää pintapuoliseksi liitokseksi, on kyseessä "hukkapremissi". Hukka- ja avainpremissien lisäksi Siltala ja Klemetti ovat esittäneet myös torjuttuja, piileviä ja puuttuvia pmissesjä. Torjutut pmissit ovat argumentteja, jotka on tuotu tuomioistuimen ratkaisuperusteluissa ilmi mutta jotka on jätetty lopulta käyttämättä. Piilevät pmissit ovat argumentteja, jotka ovat perusteluissa läsnä mutta joita ei tuoda ilmi perusteluissa. Puuttuva premissi on argumentti, joka on jäänyt perusteluissa käyttämättä ja käytettäessä se olisi ollut avainpremissin paikalla.³³

Tässä tutkielmassa käsiteltävien tapauksien yhteinen tekijä on, että valvontalautakunnan valvonta-asia kohdistuu rikokseen, joka ei suoranaisesti osoita epärehellisyyttä. Valvontalautakunta ei ole viranomainen, mutta se käyttää julkista valtaa suorittaessaan julkista

²⁹ Esimerkiksi Markku Ylösen "Asianajajaoikeus" ja sen aiemmat versiot. Käytännössä kyse kommentaari asianajajalakiin, asianajajaliiton sääntöihin ja tapaohjeisiin.

³⁰ Esimerkiksi Pia Letto-Vanamon väitöskirja "Suomalaisen asianajajalaitoksen synty ja varhaiskehitys"

³¹ Esimerkiksi Olavi Höltän "Asianajon taito" ja Markku Fredmanin "Rikosasianajajan käsikirja"

³² Vaikkakaan aiempaa tutkimusta ei ole, on entinen asianajaja Asko Keränen kirjoittamassa väitöskirjaa Itä-Suomen yliopistolle aiheesta "Asianajajien valvonta Suomessa" hänen lakiasiantoimiston esittelyn perusteella. kts. <https://www.askokeranen.fi/> - avattu 19.10.2022

³³ Siltala, 2019, s. 287–290. Klemetti 2014, s.173.

hallintotehtävää päättäessään asianajajaliiton jäsenyydestä.³⁴ Tapausten analyysien lopuksi tulen pohtimaan sitä, voisiko kahdesti rankaisemisen kieltoa koskeva periaate tulla sovellettavaksi valvontalautakunnan ratkaisukäytännössä.

³⁴ Asianajajista annettu laki 6 § 2 mom. ks. myös Ylönen, 2018. s.116–117.

2 Ne bis in idem – Kahdesti rankaisemisen kieltö

2.1 Ne bis in idem -periaatteen tausta

Termi *ne bis in idem* on latinaa ja suomeksi se käännetään usein ”ei kahdesti samassa asiassa”. Kyseessä on pitkät juuret omaava periaate, jonka tarkoitus on estää useat prosessit samasta asiasta. Käytännössä periaatteen on katsottu tarkoittavan sitä, ettei samasta asiasta voida tehdä uutta tutkintaa tai rankaisemista,^{35 36} mikäli henkilö on jo tuomittu tai vapautettu lainvoimaisesti rikoksesta.³⁷ Periaatteen tarkoitus on se, ettei henkilö joudu uudestaan syytettäväksi asiassa, josta hänet on lopullisesti tuomittu tai vapautettu.³⁸

Ne bis in idem -periaate ei ole johdettavissa eikä siitä ole säädetty Suomessa kansallisella tasolla³⁹. Tästä huolimatta periaate on kiinteä osa oikeusjärjestystä kansainvälisten sopimusten kautta.⁴⁰ Myös Suomen ylimmät tuomioistuimet tunnistavat ne bis in idem -periaatteen suoraan sovellettavaksi oikeudeksi lukuisissa ratkaisuisaan.⁴¹ Suomessa periaate saakin oikeusvoimansa perus- ja ihmisoikeusmyönteisestä laintulkinnasta, jonka mukaan lain tulkinnassa on huomioitava kansainvälisten ihmisoikeussopimusten asettamat vaatimukset. Tuomioistuinten on tämän tulkintaopin mukaan annettava etusija tulkinnassa perus- ja ihmisoikeuksia toteuttavalle tulkinnalle.

Ne bis in idem -periaatteesta säädetään kansainvälisissä sopimuksissa. Periaatteesta on säädetty muun muassa YK:n kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevassa kansainvälisessä yleissopimuksessa 14 artiklassa 7. kohdassa, Schengen-sopimuksen 3 luvun artikloissa 54–58 sekä EU:n perusoikeuskirjan 50 artiklassa. Tärkein kansainvälinen sopimus Suomessa ne bis in

³⁵ Helenius – Frände 2017, s. 941.

³⁶ On esitetty, että rankaisemisen että tutkimisen lisäksi olisi kiellettyä myös uudelleen syyttäminen. ks. esim Hirvelä – Heikkilä 2017, s.1315

³⁷ Pellonpää 2018, s. 1125.

³⁸ Virolainen - Vuorenpää 2017. s. 224–224. sekä Helenius 2019 s. 25–32.

³⁹ Esimerkiksi Ruotsissa ja Norjassa periaate on johdettavissa suoraan lainsäädännössä (rättegångsbalkin 17:11 ja straffeprosesslovenin 50–51 §) ja Saksassa perustuslaissa (grundgesetx 103 artiklan 3 kohdassa).

⁴⁰ ks. esimerkiksi Helenius 2019, s. 57–58.

⁴¹ ks. esim. KKO 106:2012 ja 82:2015 sekä KHO 172:2013 ja KHO 41:2011 – Vain muutamaa lainatakseni

idem -periaatteen kannalta on Euroopan ihmisoikeussopimus ja sen 7. lisäpöytäkirjan 4 artiklan 1 kohta. Artikla kuuluu seuraavasti:

Ketään ei saa saman valtion tuomiovallan nojalla tutkia uudelleen tai rangaista oikeudenkäynnissä rikoksesta, josta hänet on jo lopullisesti vapautettu tai tuomittu syyliseksi kyseisen valtion lakien ja oikeudenkäyntimenettelyn mukaisesti

Ne bis in idem -periaatetta voidaan myös kuvailla oikeusvaltioon kuuluvaksi peruseriaatteenksi.⁴² Periaatteen tarkoituksena on suojata yksilöitä valtion mielivallalta (saman asian käsittelyä monelta kannalta) ja toisaalta tuoda oikeusvarmuutta varmistamalla tuomioiden lopullisuus (ts. oikeusvoima - res judicata)⁴³, jotka molemmat ovat tärkeitä oikeusvaltion perusteita.⁴⁴ Samalla suojataan osaltaan yksilöä joutumasta henkisen paineen alle, jota aiheuttaa rikosprosessin kohteelle aiheuttaa.⁴⁵

Vaikka ne bis in idem -kielto on rikosoikeudellinen periaate, voi se tulla sovellettavaksi esimerkiksi hallintotuomioistuimissa⁴⁶ tai hallintotuomioistuimen päätöksen perusteella⁴⁷. Tästä käy esimerkkinä kolme korkeimman oikeuden ratkaisua vuodelta 2010⁴⁸, joissa määrätty veronkorotus tai rikostuomio oli esteenä toiselle prosessille. Ratkaisevana tekijänä on ollut veronkorotuksen rangaistuksenluontoisuus.

2.2 Kahdesti rankaisemisen kiellon sisältö

Euroopan ihmisoikeussopimuksesta johdettava kahdesti rankaisemisen (ja tutkimisen)⁴⁹ kieltoa sovelletaan rikosoikeudellisissa prosesseissa, millä estetään prosessien kertautuminen. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on ottanut kannan, ettei pelkkä kansallisen lainsäätäjän

⁴² Helenius 2019. s.1–2.

⁴³ Helenius 2019 s.5–6.

⁴⁴ Bockel 2016, s. 13–14.

⁴⁵ Helenius 2019 s.7 sekä Bockel 2016, s. 14.

⁴⁶ Samasta asiasta on jo määrätty rikostuomio, joka estäisi seuraamuksen määräämisen sen rangaistusluonteisuuden takia.

⁴⁷ Hallintotuomioistuin on määrännyt esimerkiksi rangaistusluonteisen veronkorotuksen, joka olisi esteenä käsitellä samaa asiaa rikosasiانا

⁴⁸ KKO 2010:45, KKO 2010:46 ja KKO 2010:82

⁴⁹ Ne bis in idem kielto sisältää kahdesti rankaisemisen ja tutkimisen kiellon. Tutkimusrajoituksen perusteella keskitymme vain kahdesti rankaisemiseen ja siten puhumme Ne bis in idem -periaatteen sijasta kahdesti rankaisemisen kiellon periaatteesta tästä eteenpäin.

määrittelemä prosessin rikosoikeudellisuudesta riitä. Arvioitavaksi tulee sen mukaan prosessin tosiasiallinen luonne, jotta Euroopan ihmisoikeussopimuksen tavoitteet voidaan tosiasiallisesti täyttää.⁵⁰ Prosessin tosiasiallisen luonteen arviointi on tärkeää, koska muuten valtiot voisivat lainsäädännöllä estää vain määrittelemällä toisen rangaistuksen ”hallinnolliseksi”.⁵¹

Ennen kuin kahdesti rankaisemisen kieltoa voi tulla sovellettavaksi, tulee olla aiempi oikeusvoiman saanut prosessi. Kun oikeusvoimainen aiempi tuomio on, pohditaan, onko sekä käsillä oleva että aiemmin oikeusvoiman saanut prosessi luonteeltaan rikosoikeudellinen⁵². On tärkeää huomata, että ensimmäisen ja toisen prosessin tulee molempien olla rikosoikeudellisia, jotta kahdesti rankaisemisen kielto voisi tulla sovellettavaksi.

Esimerkiksi korkeimman oikeuden ratkaisussa KKO 2012:46 korkein oikeus toteaa ettei kyseessä ollut kahdesti rankaiseminen, kun vangille oli määrätty kurinpidollinen seuraamus poistumislupaehtojen rikkomisesta, kun hän oli tuonut vankilaan lomalta palattuaan luvattomia aineita. Kurinpidollinen prosessi oli saanut oikeusvoiman, mutta kyseessä ei ollut rikosoikeudellinen prosessi Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytännön valossa.⁵³ Korkeimman hallinto-oikeuden ratkaisussa KHO 2014:95 oli toistuviin ylinopeussakkoihin syyllistynyt (ja rangaistu oikeusvoimaisissa prosesseissa) menettänyt ajokorttinsa. Tapauksessa ei katsottu olevan kyse kahdesti rankaisemisesta, koska ajokiellossa on kyse hallinnollisesta eikä rikosoikeudellisesta asiasta.

Eroa rikosoikeudellisen ja hallinnollisen menettelyn välillä vastaavanlaisessa ajokorttiasiassa on avattu Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisussa Nilsson v. Ruotsi (13.12.2005). Tapauksessa rattijuopumuksesta tuomittu henkilö menetti sittemmin hallinnollisessa prosessissa ajo-oikeutensa. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin totesi perusteluissaan, että ajo-oikeuden poistamisella on pyritty turvaamaan muiden tielläliikkujien turvallisuus ja kyseessä on siten ollut hallinnollinen seuraamus (turvaamistoimi) eikä rikosoikeudellinen.

⁵⁰ Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen 7 lisäpöytäkirjan 4 artiklan soveltamisohje, joka on päivätty 30.4.2022 sivulla 7.

⁵¹ Katso esim. Öztürk v. Saksa (23.10.1984), kohdat 48–50 ja Campbell ja Fell v. Yhdistynyt kuningaskunta (25.2.1982), kohta 68

⁵² Tai sen luontoisia Engel kriteerien valossa. Engel kriteereistä seuraavassa alaluvussa.

⁵³ Tapauksessa katsottiin, ettei kyseessä ollut ”sama asia”, joten kahdesti rankaiseminen ei tullut sovellettavaksi. Tähän tapaukseen palataan ”sama asia (idem)” -alaluvussa.

Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että hallinnolliset seuraamukset eivät koskaan olisi rikosoikeusluonteisia. Perustuslakivaliokunta on muun muassa vakiintuneesti tulkinnut, että erilaisissa hallinnollisissa prosesseissa määrätyt seuraamusmaksut ovat tosiasiallisesti sanktioluonteisia⁵⁴. Niiden sanktioluonteesta seuraa se, että perustuslakivaliokunta rinnastaa rangaistusluonteiset taloudelliset seuraamukset rikosoikeudellisiksi seuraamuksiksi.⁵⁵ Myös korkein oikeus on ratkaisussaan 2016:1 katsonut vankilan hallinnollisessa prosessissa määräämän kurinpitörangaistuksen (yksinäisyysrangaistus) olevan rikosoikeudellinen ja siten rikosoikeudellinen.⁵⁶ Tiivistävästi voidaan sanoa, että mikäli molemmat prosessit eivät ole rikosoikeudellisia tai sen luonteisia, ei kahdesti rankaiseminen tule sovellettavaksi.

Prosessin rikosoikeudellisen luonteen lisäksi toinen olennainen osa on aiemman prosessin lainvoimainen ratkaiseminen. Lainvoimaisuus tarkoittaa, ettei tuomioon voida enää hakea muutosta varsinaisin muutoksenhakukeinoin. Tässä tutkielmassa tarkastellaan valvontalautakunnan rikostuomioiden lainvoimaisuuden saaneiden tuomioiden perusteella käsiteltyjä valvonta-asioita. Tutkielmassa ei siten nouse epäilystä aiemman prosessin lainvoimaisuudesta, kun sen voidaan todeta olevan laukaiseva tekijä valvonta-asioissa. Tästä syystä kahdesti rankaisemisen kiellon ja tuomion lainvoimaisuuden problematiikkaa ei käsitellä enempää tässä tutkielmassa.

Jotta kahdesti rankaisemisen kiello voisi tulla sovellettavaksi, tulee molempien prosessin olla ensinnäkin rikosoikeudellisia. Prosessien tosiasiallista luonnetta tarkastellaan Engel-kriteerien valossa. Toiseksi rikosoikeudellisten prosessien tulee kohdistua ”samaan asiaan”, mitä tarkastellaan Engel-kriteerien jälkeen. Kolmanneksi pitää olla kyse kahdesti käsittelystä, jota tarkastellaan näiden jälkeen.

2.2.1 Engel-kriteerit

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin (EIS) on todennut, että prosessi voi olla tosiasiallisesti rikosoikeudellisen luonteensa takia rikosoikeudellinen, vaikka prosessia kutsuttaisiin

⁵⁴ Toisin sanoen rangaistuksenluontoisia.

⁵⁵ PeVL 2/2017 vp. s. 4–5, PeVL 14/2013 vp s. 2, PeVL 17/2012 vp s. 5–6, PeVL 9/2012 vp, s. 2, PeVL 55/2005 vp, s. 2 ja PeVL 32/2005 vp, s. 2.

⁵⁶ Tapaukseen palataan tarkemmin jaksossa 2.2.2 yhdessä KKO 2012:46 ratkaisun kanssa.

kurinpidoksi⁵⁷ tai hallinnolliseksi.⁵⁸ Toisin sanoen prosessin tosiasiallinen luonne määrittää sen, onko kyseessä rikosoikeudellinen prosessi ja siten kahdesti rankaisemisen kielto sovellettavissa. Ihmisoikeustuomioistuin on muotoillut niin sanotut ”Engel-kriteerit”, jolla voidaan arvioida se, onko kyseessä oleva asia luonteeltaan rikosoikeudellinen. Nämä Engel-kriteerit on muodostettu tapauksessa Engel ym. v. Alankomaat (8.6.1976).⁵⁹

Engel-kriteereillä arvioidaan prosessin tosiasiallista luonnetta. Engel-kriteerit koostuu kolmesta osasta, joista ensimmäisessä kiinnitetään huomiota teon oikeudelliseen luonnehdintaan kansallisessa lainsäädännössä, toiseksi tarkastellaan seuraamuksen tosiasiallista luonnetta ja kolmanneksi määrättävissä olevan seuraamuksen ankaruutta.

Ensimmäinen osa Engel-kriteeristöstä on selvä: onko teko kriminalisoitu vai onko se muun tyyppinen seuraus. Tämä osa kriteeristöstä ei usein ole ongelmallinen. Toisen kriteerin kohdalla kysymys muodostuu sen kautta, onko seuraamus luonteeltaan rangaistuksenomainen. Kyse on siitä, käytetäänkö seuraamuksen kaltaista sanktiota myös rangaistuksena tai onko seuraamuksen tarkoitus rangaista tekijää.⁶⁰ Kolmas kriteeri kohdistuu taas seuraamuksen ankaruuteen. Kysymys kohdistuu siihen, muodostuuko seuraamus niin ankaraksi, että se vastaa rangaistusta.⁶¹

Mikäli ensimmäinen kriteeri täyttyy, on Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen mukaan kyseessä aina rikosoikeudellinen asia. Toinen ja kolmas kriteeri ovat vaihtoehtoisia ja niiden täyttymiseksi riittää siihen, että prosessi on luonteeltaan rikosoikeudellinen tai seuraamuksen kovuuden perusteella se kuuluisi rikosseuraamuksiin.⁶²

⁵⁷ kts esim. Kurdov ja Ivanov v. Bulgaria (31.5.2011), jossa katsottiin kurinpidollisen seuraamuksen olevan rangaistuksen omainen ja siten kahdesti rankaisemisen sovellettavissa.

⁵⁸ kts. esim Ruotsalainen v. Suomi (16.9.2009), jossa hallinnollinen seuraamus katsottiin rikosoikeudelliseksi.

⁵⁹ EIS on todennut ratkaisussaan A ja B v. Norja (15.11.2016) että, 7 lisäpöytäkirjan 4 artiklan (Kahdesti rankaisemisen kielto) mukaista rikosprosessia tulee arvioida samoilla periaatteilla kuin ihmisoikeussopimuksen 6 ja 7 artiklassa käytettyjä rikossyytettä ja rangaistusta, joiden arviointiin Engel -kriteerit on luotu.

⁶⁰ Esimerkkinä rangaistuksenomaisesta seuraamuksesta on hallinnolliset seuraamusmaksut, kuten edellisessä luvussa esiteltiin perustuslakivaliokunnankin todenneen ratkaisukäytännössään. kts lisää seuraamuksen tarkoituksen punninnasta Ruotsalainen v. Suomi perustelujen kohdat 41–47.

⁶¹ Esimerkiksi sakot ilman ylärajaa on katsottu rangaistuksenomaisiksi EIS ratkaisussa Goulardis ja Vardinogianni v. Kreikka (16.6.2022) (kohdat 56-63)

⁶² Vuorenää, 2010. s.95.

Kaikkien kriteerien ei tarvitse täytyä, jotta Engel-kriteerien perusteella kyseessä on rikosprosessi. Aina ei kuitenkaan mikään yksittäinen kriteeri riitä osoittamaan prosessin rikosoikeudellista luonnetta. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on ratkaisukäytännössään muodostanut myös opin tilanteeseen, jossa Engel-kriteerit eivät yksistään anna selkeää johtopäästöstä. Tällöin kysymyksessä on usein sellainen tilanne, ettei yksistään mikään kriteeri viittaa suoraan siihen, että kyseessä olisi rikosoikeudellinen prosessi, mutta kokonaisuus kuitenkin siihen viittaisi. Käytännössä on kyse siitä, että ollaan kahden tai kolmen kriteerin kohdalla punnintatilanteessa, ettei ne selvästi yksin todista rikosoikeudellista luonnetta, mutta yhdessä arvioituna muodostaisi.⁶³

Tutkimuksellinen kiinnostus kohdistuu kahdesti rankaisemisen soveltuvuudesta valvontalautakunnan ratkaisukäytännössä. Kysymykseksi nousee se, voidaanko valvonta-asia katsoa rikosoikeudelliseksi prosessiksi. Engel-kriteerien kannalta tarkasteltavaksi tulee seuraamuksen ankaruus. Näin ollen prosessissa määrättävien seuraamusten ankaruus on merkittävä tekijä, kun arvioidaan, onko valvonta-asia rikosoikeudellinen prosessi kahdesti rankaisemisen kiellon kannalta. Tätä kysymystä lähestytään jaksossa 3.4. valvontalautakunnan määrättävissä olevien seuraamusten käsittelyn yhteydessä. Kyseisessä luvussa tullaan esittelemään eri seuraamusvaihtoehdot, minkä jälkeen esitetään analyysi siitä, voidaanko Engel-kriteerien valossa seuraamuksen katsoa muodostavan prosessista rikosoikeudellisen. Käytännössä kysymys on siitä, onko seuraamus tosiasiallisesti rangaistus.

2.2.2 Sama asia (idem)

Kahdesti rankaisemisen kiellon periaate kieltää syyttämisen ja tutkimisen kahdesti *samasta* rikkomuksesta. Sama tapahtumasarja voisi usein antaa aiheutta useaan erilliseen rikossyytteeseen. Samuusarvioinnin ydin on se, että perustuvatko erilliset rikosprosessit samoihin tai olennaisesti samoihin tosiseikastoihin.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on tehnyt samuusarviointiin liittyviä lukuisia ratkaisuja.⁶⁴ Samuusarvioinnin ydinkysymys näkyy selkeästi korkeimman oikeuden ratkaisuissa KKO 2012:46 ja KKO 2016:1. Kyseessä ovat aiemmin mainitut tapaukset vankilan kurinpidosta.

⁶³ Sergey Zolotukhin v. Venäjä (10.2.2009) kohta 53 perusteluissa; Jussila v. Suomi (23.11.2006) kohdat 30–31 perusteluissa; Mihalache v. Romania (9.8.2019) kohta 53 perusteluissa

⁶⁴ ks. esimerkiksi Franz Fischer v. Itävalta (29.03.2001); A ja B v. Norja (15.11.2016); Zolotukhin v. Venäjä (10.2.2009).

Vuoden 2012 ratkaisussa ei katsottu samuusvaatimuksen täyttyvän, kun taas vuoden 2016 ratkaisussa sen katsottiin täyttyvän.

Korkeimman oikeuden ratkaisussa KKO 2012:46 vanki oli palannut lomaltaan vankilaan peräsuoleensa paketti, jossa oli erilaisia kiellettyjä aineita. Tapahtumakulun perusteella määrätty kurinpidollinen rangaistus oli perustunut poistumislupaehtojen rikkomiseen, eikä itse vankilaan tuoduilla aineilla ollut merkitystä. Rikosoikeudellinen rangaistus taas oli perustunut aineiden lainvastaisuuteen niiden ollessa doping- ja huumausaineita. Prosessien ero voidaan havainnollistaa myös sillä, että kurinpitovirasto olisi määrätty, vaikka aineet olisivat olleet laillisia vankeuslain nojalla (poistumislupaehtojen rikkominen). Samoin rikosoikeudellinen seuraamus olisi tullut, mikäli laittomat aineet olisi havaittu ennen vankilaan saapumista tai vasta vankilan sisällä rikoslain nojalla (laittomien aineiden hallussapito).

Korkeimman oikeuden ratkaisussa KKO 2016:1 oli taas kyse nimenomaan siitä, kun aineet tavattiin vangilta vankilassa. Tässä tapauksessa kurinpidollinen ja rikosoikeudellinen seuraamus perustui siihen, että vangilta on löydetty laittomia aineita. Myös kurinpitoviraston valtuutus perustui nimenomaan rikoslain 2 luvun 13 § 1 momentin kohtaan, joka antaa valtuutuksen kurinpidolliseen rangaistukseen, mikäli rikoksesta ei ole seuraamuksena odotettavissa sakkoa ankarampaa rangaistusta.

Vankilan viranomaisen antama seuraamus ja sen ankaruuden arviointi perustui samaan moitittavuusarviointiin kuin mitä rikoksen perusteella olisi myös tehty. Näin ollen kurinpidollinen seuraamus ja rikoslain rangaistus⁶⁵ perustuivat ensinnäkin samaan tapahtumankulkuun. Toiseksi kurinpitopäätös perustui nimenomaan huumausaineiden käyttörikokseen.

Samuusarviointi on aina kokonaisharkintaa. Asia voidaan kuitenkin pyrkiä tiivistämään seuraavasti: Mikäli molemmat prosessit ovat kiinteästi yhteydessä tapahtumakulun faktoihin siten, että yksittäisiä faktoja muuttamalla ei olisi mahdollista pysyttää vain toista seuraamusta, olisi kyse samasta asiasta. Mikäli tapauksen yksittäisiä faktoja voidaan sulkea pois siten, että molemmat seuraamukset olisivat määrättävissä yksistään ilman toista, olisi kyse eri asiasta.

⁶⁵ Huumausaineiden käyttörikos, Rikoslaki 50 lukua 2 a §

2.2.3 Kahdesti käsittely (bis -elementti)

Kahdesti rankaisemisen kiellon periaatteen soveltamisen edellytyksenä on, että asiaa käsitellään *kahdesti*. Mikäli prosessit ovat rinnakkaisia, on kyseessä kahdesti rankaisemisen kannalta yhdestä käsittelystä. Näin ollen kahdesti rankaisemisen kieltä ei ole este rinnakkaisille prosesseille, kun prosessien välillä on selkeä yhteys ja ne muodostavat yhtenäisen kokonaisuuden. Selkeä yhteys tapauksien välillä on Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen Nilsson. v. Ruotsi tapauksen perustelujen mukaan silloin, kun prosessit ovat faktuaalisesti aineellisesti ja ajallisesti yhteydessä toisiinsa.

Tapauksien tosiasiallisen aineellisen ja ajallisen yhteyden vaatimusta on Euroopan ihmisoikeustuomioistuin käsitellyt ratkaisussa A ja B v. Norja. Siinä Euroopan ihmisoikeustuomioistuin katsoi, että asiallista yhteyttä arvioidaan kokonaisuutena kiinnittämällä huomiota seuraaviin näkökohtiin⁶⁶;

- 1) Onko eri menettelyillä toisiaan täydentäviä tarkoituksia ja siten, että prosessit kiinnittävät tosiasiallisesti huomiota moitittavan menettelyn eri osiin.
- 2) Onko rinnakkaiset prosessit ennakoitavissa sekä oikeudellisesti että käytännössä.
- 3) Suoritetaanko rinnakkaiset prosessit siten, että ne ovat vuorovaikutuksessa keskenään esimerkiksi siten, ettei päällekkäisiä todisteita kerätä?
- 4) Onko prosesseissa määrätty seuraamukset yhteydessä toisiinsa siten, että ne eivät muodostu liian ankaraksi seuraamukseksi yhdessä.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on tunnistanut ja hyväksynyt monessa jäsenvaltiossa olevan käytännön, jossa hallinnollinen ja rikosoikeudellinen seuraamus määrätään erillisissä mutta rinnakkaisissa prosesseissa. Jotta kaksi eri prosessi katsottaisiin rinnakkaisiksi ja siten sallituiksi, tulee seuraavien ehtojen täytyä:

⁶⁶ A ja B v. Norja ratkaisun perustelujen kohta 132

- 1) Prosesseissa määrätään seuraamukset moitittavan menettelyn eri osista.⁶⁷
- 2) Molemmat prosessit ovat ennakoitavissa oikeudellisesti.
- 3) Prosessit ovat tosiasiallisesti vuorovaikutuksessa toisiinsa.⁶⁸
- 4) Seuraamusharkinnassa huomioidaan rinnakkaisessa prosessissa määrätty seuraamus siten, etteivät seuraamukset muodostu yhdessä liian ankariksi.

Valvontalautakunnan ratkaisukäytäntö rikosperusteisissa valvonta-asioissa perustuu käytännössä annettuun rikostuomioon ja sen moitittavuuteen. Ankara seuraamus rikosasiassa nimenomaisesti toimii ankaroittavana tekijänä valvontalautakunnassa. Valvontalautakunnan prosessi alkaa tosiasiallisesti vasta, kun rikostuomio on tullut lainvoimaiseksi.

Näin ollen voidaan selvästi todeta, että valvontalautakunnan rikosperusteinen valvonta-asia on toinen käsittely asiassa rikosasian perusteella. Kysymykseksi kuitenkin jää kysymys siitä, onko valvonta-asioissa kyse tosiasiallisesti rikosprosessista Engel-kriteeristön valossa sekä siitä, onko kyseessä ”sama asia”, jota käsitellään aiemman esitetyn mukaisesti erityisesti luvuissa 4.3 ja 5.2.2.

⁶⁷ Kyseessä käytännössä jakson 2.2.2 mukaisesta ”sama asia” -arvioinnista.

⁶⁸ Prosessit ovat tosiasiallisesti samanaikaisia, jotta ne voivat ”keskustella” keskenään.

3 Asianajajaliiton kurinpito

3.1 Asianajajaliiton kurinpidollisten valvontaelimien historia

Valvontalautakunta voidaan nyky muodossaan määritellä tuomioistuimessa oikeudenkäyntiasiamiehenä tai -avustajina esiintyvien valvovaksi tahoksi, pois lukien itseään taikka työ- tai virkasuhteen perusteella edustavat henkilöt.⁶⁹ Valvontalautakunta saa nykyisen toimivaltansa valvoa asianajajia, lupalakimiehiä ja luvan saaneita oikeudenkäyntiavustajia asianajaja 6a § perusteella ja sen toimintaa säännellään pääpiirteissään asianajajalain 7 – 7k §:ssä sekä annetaan valtuutus blankkosääntelyyn tarkemmista määräyksistä valvontalautakunnan toiminnassa asianajajalain 13b §:ssä.

Ennen asianajajaliiton perustamista, vuonna 1919, asianajajien paikallisyhdistykset saattoivat erottaa jäseniään. Helsingin asianajajayhdistys on esimerkiksi erottanut vuonna 1912 yhden jäsenistään, koska ”hän oli tehnyt itsensä syyppääksi arvottomaan menettelyyn”.⁷⁰ Sittenkin kurinpidolliset kysymykset ovat olleet yhtenä kantavana tausta-ajatuksena itse asianajajaliittoa perustettaessa. Asianajajaliiton muodostamisen yhteydessä luotiinkin kurinpitajärjestelmä, joka perustui hallituksen oikeuteen käsitellä kurinpidollisia asioita, jopa erottamalla jäsen.⁷¹

Sittenkin vuonna 1958 säädetyllä lailla asianajajista (496/1958) muodostettiin asianajajaliitosta nyky muotoinen julkisoikeudellinen yhdistys. Asianajajalaissa annettiin liiton hallitukselle oikeus valvoa jäseniään ja valtuutettiin se antamaan myös kurinpidollisia seuraamuksia.

Asianajajalain uudistamisten yhteydessä asianajajaliiton kurinpito siirrettiin vuonna 1982 hallitukselta sen kurinpitajaostolle, josta se siirtyi vuonna 1992 muodostetulle kurinpitolautakunnalle. Kurinpitolautakunta oli nykyisen valvontalautakunnan edeltäjä, joka muodostettiin vuonna 2004 asianajajalain uudistusten yhteydessä. Nyky muotonsa ja -

⁶⁹ OK 15 luvun 2 § 1 momentissa todetaan, että tuomioistuimessa saa edustaa vain asianajaja, julkinen oikeusavustaja tai luvan saaneista oikeudenkäyntiavustajista annetussa laissa (715/2011) tarkoitettu luvan saanut oikeudenkäyntiavustaja. Valvontalautakunta valvoo näitä kaikkia tahoja.

⁷⁰ Pihlajamäki 2009, s. 155.

⁷¹ Pihlajamäki 2009, s. 184.

valtuutuksensa valvontalautakunta on saanut vuonna 2013 voimaan tulleiden uudistuksen myötä.^{72 73}

Asianajajaliitolle annettiin asianajajalain säätämisen yhteydessä vuonna 1958 oikeus lain tasolla kurinpidollisiin toimiin jäseniään kohtaan.⁷⁴ Kurinpidollisia toimia olivat huomautus, varoitus sekä vakavimpana liitosta erottaminen. Näiden lisäksi oli mahdollista antaa julkinen varoitus, mutta nykyistä seuraamusmaksua ei tunnettu.⁷⁵

Julkinen varoitus annettiin käytännössä tilanteissa, joissa asianajaja oli saanut useita huomautuksia ja/tai varoituksia saman tyyppisestä toiminnasta. Julkinen varoitus toteutettiin julkaisemalla asianajajan nimi ja päätös asianajajaliiton julkaisemassa, oikeudellisen alan ammattilaisille suunnatussa, Defensor Legis -aikakauskirjassa.⁷⁶ Julkisen varoituksen pelotevaikutus perustui siihen, että kurinpidolliset huomautukset sekä varoitukset eivät olleet julkisia.

Julkinen varoitus menetti merkityksensä, kun asianajajalain vuoden 2004 uudistusten seurauksena kurinpidolautakunta muuttui valvontalautakunnaksi ja sen toiminnassa alettiin soveltaa lakia viranomaistoiminnan julkisuudesta. Tätä aiemmin julkista varoitusta lievemmat kurinpidolliset varoitukset ja huomautukset eivät tulleet julkisiksi. Kun lievemmistä huomautuksista ja varoituksista oli tulossa siten julkisia, menetti erillinen julkinen varoitus merkitystensä. Tämän seurauksena julkisen varoituksen tasoinen seuraamus muutettiin

⁷² HE 197/1992 vp., HE 697/2004 vp. ja HE 318/2010 vp.

⁷³ Asianajajalain muutosten taustalla on ollut usein liiton oma aktiivisuus. Esimerkiksi vuoden 1982 muutoksen taustalla on ollut havainto siitä, että hallituksen kokoontuminen muutaman kerran vuodessa johti kurinpitoa hitaana. Samaan asiaan oli kiinnittänyt huomiota myös oikeuskansleri vuonna 1967. Vuoden 2004 uudistuksen taustalla oli taas mm. asianajajaliiton tavoite lisätä käsittelyn julkisuutta, parantaa osapuolien oikeusturvaa sekä käyttää tehokkaammin valvonnan voimavaroja.

⁷⁴ Myös oikeuskanslerille on annettu oikeus asianajajalain 6 § mukaan vaatia kurinpidollista orgaania käsittelemään määräämänsä asian. Oikeuskanslerille on annettu myös oikeus valittaa kurinpidollisen orgaanin päätöksistä asianajajalain 10 §:ssä. Tämä oikeus on pysynyt asianajajalain säätämisestä lähtien koskettaen aina silloista kurinpidollista orgaania.

⁷⁵ Tässä on mainittava siitä, että aiemmin kurinpidolliset toimet eivät olleet julkisia. Näin ollen liiton varoitukset ja huomautukset eivät tulleet yleisesti tietoisuuteen, vaan ne olivat liiton ja asianajajan välisiä asioita. Tähän poikkeuksena kuitenkin oli mainittu julkinen varoitus, joka voitiin antaa jos siihen oli ”erityistä aihetta”.

⁷⁶ HE 54/2004 vp. s. 6.

seuraamusmaksuksi.⁷⁷ Tämä seuraamusmaksu asetui siten vakavuudeltaan varoituksen ja erottamisen väliin.

Valvontalautakunnan yksi merkittävimmistä ja viimeisimmistä muutoksista on ollut vuoden 2013 voimaan tullut uudistus. Tämän uudistuksen yhteydessä valvontalautakunta on alkanut valvomaan kaikkia, jotka edustavat muita luonnollisia tai oikeudellisia henkilöitä. Pureudummekin seuraavaksi asianajajia valvontaelimen suurimpaan toimivallan laajennukseen sitten vuoden 1958 asianajajalain säätämisen jälkeen.

3.2 Valvontalautakunnan toimivallan laajennus vuonna 2013

Valvontalautakunta sai uuden tahon valvottavakseen, kun laki luvan saaneista oikeudenkäyntiavustajista (715/2011) säädettiin. Tämän uudistuksen suurimpia muutoksia valvontalautakunnan kannalta oli se, että jatkossa jokainen OK 15 luvun 2 § 1 momentin mukainen oikeudenkäyntiasiamies olisi sen valvonnan alainen.⁷⁸ Ennen tätä muutosta valvontalautakunnan valvonnan alaisia olivat vain asianajajat ja rajoitetusti julkiset oikeudenkäyntiavustajat lakimiesten⁷⁹ jäädessä valvonnan ulkopuolelle.

Ensialkuun muutos siitä, että lupalakimieslain säädetyt uudet lupalakimiehet olisivat myös valvontalautakunnan valvonnan alaisia, saattaa kuulostaa vähäiseltä. Muutos on kuitenkin merkittävä, kun huomioidaan uudistuksen kokonaisvaikutus henkilöiden oikeuteen toimia oikeudenkäyntiavustajana tuomioistuimissa. *Ennen vuoden 2013 voimaan tullutta uudistusta* oikeudessa on voinut toimia oikeudenkäyntiavustajana kuka tahansa silloiset OK:n vaatimukset täyttävä lakimies. *Uudistuksen jälkeen* on oikeudenkäyntiavustajana voinut toimia vain asianajaja, julkinen oikeusavustaja tai lupalakimies. Käytännön tasolla tämä tarkoitti sitä, että

⁷⁷ HE 54/2004 vp. s. 1 ja 16–17.

⁷⁸ Oikeudenkäyntiasiamiehenä toimimiseen on poikkeuksia, joita ei valvota valvontalautakunnan toimesta. Suurin osa näistä poikkeuksista löytyy OK 15 luvun 2 §. Poikkeukset perustuvat vain vähäisissä asioissa avustamiseen tai avustajan ja avustettavan läheiseen suhteeseen. Selkeyden vuoksi, jatkossa puhumme oikeudenkäyntiavustajista vain ylemmän oikeustieteellisen koulutuksen saaneista henkilöistä ja rajaanme aiemmin mainitut poikkeukset ulkopuolelle.

⁷⁹ Lakimiehen nimikettä ei ole suojattu lain tasolla, mutta lakimies -nimikkeellä markkinoinnissa on ollut erinäisiä rajoituksia esimerkiksi kuluttajariitalautakunnan ratkaisukäytännöstä. Käytännössä lakimies on yleisesti käsitetty ylemmän oikeustieteellisen tutkinnon suorittaneeksi henkilöksi. Käytämme tässä lakimies -termiä tämän mukaisesti viitaten lakimieheen, joka toimi tuomioistuimissa asiamiehenä täyttäen silloisen OK vaatimukset. ks. esim. HE 318/2010 vp. s. 6.

jatkossa oikeudenkäyntiavustajana toiminen yksityisellä puolella⁸⁰ vaati lupaa tai jäsenyyttä asianajajaliitossa.

Uudistuksen merkittävyyttä voidaan havainnollistaa sillä, että ennen uudistusta osa oikeudenkäyntiasiamiehistä oli valvontalautakunnan valvonnan ja kurinpidollisten toimien alaisia ja osa ei. Ero riippui siitä, oliko oikeudenkäyntiavustaja asianajaja tai julkinen oikeudenkäyntiavustaja vai muu lakimies, joka täytti silloisen OK 15 luvun 2 § 1 momentin oikeudenkäyntiasiamiehen vaatimukset. Tästä saattoi seurata tilanteita, jossa oikeudenkäynnin vastapuolien asiamiehillä saattoi olla erilaiset velvoitteet. Toinen asiamies on voinut olla esimerkiksi sidottu noudattamaan asianajajaliiton eettistä koodistoa (hyvää asianajajatapaa) ja toinen taas ei.⁸¹

Asianajajat ovat voineet toimia suoraan nimikkeensä perusteella oikeudenkäyntiavustajina. Tätä erityisasemaa on perusteltu sillä, että asianajajan nimike on ollut suojattu vain asianajajaliiton jäsenille, koska asianajajaliiton jäsenyyskriteerit ovat olleet tiukemmat kuin mitä muilta oikeudenkäyntiavustajilta on kulloinkin vaadittu. Asianajajilta on vaadittu neljän vuoden työkokemusta juridisista tehtävistä valmistumisen jälkeen, kun taas Lupalakimiehiltä ei vaadittu lainkaan, mikäli pätevyys voitiin osoittaa muuten⁸².

Ennen vuonna 2013 tullutta uudistusta lupalakimiehistä voimassa olleessa OK säädettiin oikeudenkäyntiavustajana toimimisen vähimmäisvaatimuksista seuraavasti:

”[O]ikeudenkäyntiasiamiehenä tai -avustajana saa toimia asianajaja tai muu oikeustieteen kandidaatin tutkinnon suorittanut, rehellinen ja muutoin kyseiseen tehtävään sopiva ja kykenevä henkilö, joka ei ole konkurssissa ja jonka toimintakelpoisuutta ei ole rajoitettu.”

Lain sanamuoto mahdollisti siten sen, että merkittäviinkin väärinkäytöksiin syylistynyt asianajaja saattoi erottamisesta huolimatta toimia oikeudenkäyntiasiamiehenä, mikäli hän täytti muuten oikeudenkäymiskaaren vaatimukset oikeudenkäyntiavustajalta. Erotetun asianajajan oli myös mahdollista käyttää markkinoinnissaan edelleen lakimiehen nimikettä. Kun tähän liittyen huomioidaan se, että monelle lakiprofession ulkopuoliselle lakimies ja asianajaja

⁸⁰ Julkinen oikeudenkäyntiavustaja on valtion virkanimike oikeusaputoimistossa työskentelevästä lakimiehistä.

⁸¹ HE 318/2010 vp. s. 15.

⁸² Pätevyyden voi osoittaa mm. suorittamalla asianajajatutkinnon. lupalakimieslain 3 § 1 mom 4. kohta.

edustavat samaa ammattia⁸³, voidaan todeta joissain tilanteissa erottamisen seurauksien olevan maltillisia.

Valvontalautakunnan kurinpidolliset toimet ennen vuotta 2013 saattoivat siten jäädä tosiasiallisesti vain ammatinimikkeen menettämiseen. Erotetut asianajajat saivat siis mainehaitan⁸⁴, mutta eivät menettäneet suoraan mahdollisuuttaan harjoittaa ammattiaan, mikäli erottamisperusteestaan huolimatta täyttivät silloiset vaatimukset oikeudenkäyntiavustajalta. Vuonna 2013 voimaan tullut lupalakimieslaki asetti oikeudenkäyntiasiamiehenä toimimisen edellytykseksi luvan. Luvan laillisuusharkinta sisältyi myös mainitun lain 2 §. Luvan myöntämisen edellytykset vastasivat pitkälti mitä vaadittiin muilta oikeudenkäyntiavustajilta aiemmin. Aiempiin oikeudenkäyntiasiamiehenä toimimisen edellytyksiin lisättiin uutena vaatimus riittävästä perehtyneisyydestä oikeudenkäyntiasiamiehen tehtäviin, joka oli saavutettavissa esimerkiksi vuoden työkokemuksella tai suorittamalla asianajajatutkinnon.⁸⁵

Lupalakimieslain säätämisen tarkoituksena on ollut oikeudenkäyntiavustajien osaamisen ja laadun varmistaminen.⁸⁶ Tätä osaltaan toteutettiin yllä mainitulla perehtyneisyyden vaatimuksella. Oikeudenkäyntiasiamiesten laatua on taas pyritty lisäämään säätämällä lupalakimieslain 2 § 4 ja 5 mukaisesti, ettei hakijalle ei voida myöntää lupaa toimia lupalakimiehenä, mikäli hänet olisi edellisen kolmen vuoden aikana erotettu asianajajaliitosta tai menettänyt kyseisen lain mukaisen lupansa. Tämän lainkohdan tarkoituksena on suoraan ollut estää aiempi erotetun asianajajan mahdollisuus toimia oikeudenkäyntiasiamiehenä erottamisensa jälkeen.⁸⁷

Lupalakimiesten ja asianajajien valvonnan kohdalla on kuitenkin merkittävä eroavaisuus, johon lain esitöissä ei ole otettu kantaa. Asianajajia valvotaan kaikkina vuorokauden aikoina. Tämän

⁸³ Asianajajaliitto on aloittanut mainoskampanjan syyskuussa 2022, jossa on ollut tarkoitus teroittaa asianajajan ja juristin/lakimiehen eroa. Ks. myös. esimerkiksi asianajajaliiton YouTube video ” Mikä on asianajaja?” <https://youtu.be/0NL8w2oOZEK> avattu: 11.05.2022.

⁸⁴ Todellisuudessa mainehaitta on jäänyt tältäkin osin vähäiseksi, koska asianajajatittelin menetyksestä ei tiedotettu, muuten kuin alan ammattilehdessä. Myös valvontalautakunnan julkiset ratkaisuselosteet olivat pseudonymisoitu siten, että niistä on mahdotonta tunnistaa erotettua asianajajaa ilman muuta tietoa. ks. esimerkiksi valvontalautakunnan julkisten ratkaisuselostusten hakemistosta mitä tahansa tapausta <https://ratkaisut.valvontalautakunta.fi/> (Avattu 13.05.22)

⁸⁵ HE 318/2010 vp. s. 18.

⁸⁶ HE 318/2010 vp. s. 25.

⁸⁷ ibid

seurauksena asianajaja voi syyllistyä vapaa-ajallaan tekoon, joka alentaa asianajajakunnan arvoa siinä määrin, että hänet erotetaan.⁸⁸ Tällainen teko voisi teoriassa olla tosi-tv-ohjelmaan osallistuminen, johon sisältyisi yltiöpäinen alkoholinkäyttö ja asianajajakunnan voimakas arvostelu ohjelmassa.

Nyt voimassa oleva laki johtaisi tällaisessa tapauksessa siihen, että vapaa-ajan toiminnan takia asianajaja menettäisi ammattinsa (oikeudenkäyntiavustajan toimimisen mahdollisuuden). Hän ei voisi saada lupaa toimia lupalakimiehenä asianajajaliitosta erottamisen takia, vaikka muuten hän täyttäisi lupalakimiehen luvan ehdot. Jos taas asianajaja olisi tehnyt saman teon lupalakimiehenä, ei hänen asiaansa voitaisi edes ottaa valvontalautakunnassa käsiteltäväksi, koska teot eivät liity lupalakimiehen toimintaan.

Tätä vastaavaa ongelmaa ei ollut ennen vuoden 2013 asianajajalain uudistusta ja lupalakimieslain säätämistä. Ennen vuotta 2013 esimerkiksi ”tosi-tv-tähteyden” perusteella erotettu asianajaja olisi varmasti täyttänyt oikeudenkäyntiavustajan vaatimukset, eikä erottaminen siten olisi tosiasiallisesti vaikuttanut suuresti asianajajan ammatin harjoittamiseen. Tilanne on kuitenkin esitetyn mukaisesti muuttunut voimakkaasti vuoden 2013 jälkeen.

3.3 Valvontalautakunta ja valvontayksikkö

Valvontalautakunta ja -yksikkö saa toimivaltansa asianajajalaista. Asianajajalain 6 a § säädetään valvontalautakunnasta ja -yksiköstä⁸⁹. Valvontayksikön toimintaa johtaa valvontayksikön päällikkö. Valvontayksikön päällikön valitsee asianajajaliiton hallitus.⁹⁰ Valvontayksikköön kuuluu myös asianajajalain 6 a § mukaan ”tarpeellinen määrä valvontalautakunnan sihteereitä”.

Valvontayksikön päällikkö, tai hänen määräämänsä, valmistelee ja jakaa valvontayksikköön tulevat kantelut jaostojen kesken saapumisjärjestyksessä.⁹¹ Jokaisella näistä jaostosta on oma

⁸⁸ Asianajaja voidaan erottaa teosta joka ”on omiaan alentamaan asianajajakunnan arvoa” asianajajalain 7 § 3 momentin mukaan.

⁸⁹ Valvontayksikkö on valvontalautakunnan hallinnollinen osa.

⁹⁰ Suomen Asianajajaliiton säännöt 13 §.

⁹¹ Valvontalautakunnan työjärjestys 2§ ja 5 §.

sihteerinsä. Valvontalautakunnan täysistunnon käsiteltäväksi tulevissa asioiden valmistelusta vastaa ja sihteerinä toimii valvontayksikön päällikkö tai hänen määräämänsä.⁹²

Valvontalautakunnan toimintaa johtaa puheenjohtajisto. Puheenjohtajisto koostuu puheenjohtajasta ja kolmesta varapuheenjohtajasta. Valvontalautakunnan puheenjohtajan valitsee asianajajaliiton valtuuskunta.⁹³ Varapuheenjohtajat valitsee valvontalautakunta jäsenistään vuosittain.⁹⁴

Valvontalautakunta toimii pääsääntöisesti jaostoissa, joka koostuu kolmesta jäsenestä.⁹⁵ Jaostojen puheenjohtajina toimivat valvontalautakunnan puheenjohtaja ja varapuheenjohtajat. Jaosto on päätösvaltainen vain täysilukuisena. Jaosto käsittelee asiansa ja sen tulee olla päätöksissään yksimielinen. Mikäli päätös ei olisi yksimielinen, tulee jaoston siirtää asia täysistunnon käsiteltäväksi. Jaostojen voidaankin sanoa käsittelevän yksinkertaisia ja selviä asioita.

Valvonta-asioita voidaan käsitellä myös valvontalautakunnan täysistunnossa, johon kuuluvat kaikki valvontalautakunnan jäsenet. Täysi-istunto on päätösvaltainen, kun puheenjohtaja tai varapuheenjohtaja ja vähintään kahdeksan jäsentä on käsittelemässä asiaa. Täysistunto käsittelee asiat, jotka valvontalautakunnan puheenjohtaja⁹⁶ tai jaostot sille siirtää. Jaostot voivat siirtää asioita täysistunnon käsiteltäväksi jos 1) asia on luonteeltaan periaatteellinen, 2) asiaa ratkaistaessa halutaan muuttaa valvontalautakunnan vakiintunutta ratkaisukäytäntöä, 3) asiassa on kysymys uudesta oikeudellisesta ilmiöstä tai 4) jaosto olisi päätyvässä äänestykseen. Kun jaostot käsittelevät yksinkertaisia ja selviä asioita, on täysistunnon tehtävä käsitellä haasteellisemmat ja vaikeammat jutut.

Valvontalautakunnan työskentely on kirjallista. Täysistunnolla on myös mahdollista pitää suullinen käsittely, mitä ei jaostoissa voida tehdä. Suullinen käsittely on pidettävä, kun

⁹² Valvontalautakunnan työjärjestys 3 §.

⁹³ Suomen Asianajajaliiton säännöt 21 §

⁹⁴ Valvontalautakunnan työjärjestys 1 §.

⁹⁵ Asianajajalain 7 b § on tarkempia määräyksiä jaoston jäsenten jaosta. Tutkimuksen kannalta jako ei ole relevantti.

⁹⁶ Valvontayksikön päällikkö voi esittää puheenjohtajalle asian käsittelemistä täysistunnossa. Päätöksen täysistunnossa käsittelystä tekee kuitenkin puheenjohtaja.

kysymyksessä on mahdollisena seuraamuksena seuraamusmaksu tai erottaminen.⁹⁷ Koska jaosto ei voi pitää suullisia käsittelyjä, ei se voi myöskään määrätä seuraamusmaksua eikä erottamista. Myös asianajajalain 7 d § 1 momentti toteaa suoraan, että vain täysistunto voi erottaa tai määrätä seuraamusmaksun.

Kun jaostolla on siten mahdollista määrätä vain huomautus tai varoitus eikä harkita seuraamusmaksua tai erottamista, osoittaa jaostossa käsittely osaltaan teon moitteen tasoa. Näin ollen voitaneen väittää, että jaostossa käsiteltävien asioiden ei voida katsoa olleen vakavia. Täysistunnossa käsittely taas osoittaa valvontalautakunnan moitetta jo kokoonpanon puolesta.

Valvontalautakunnan päätöksestä voi valittaa suoraan hovioikeuteen asianajajalain 10 § perusteella. Valitukset on keskitetty saman pykälän perusteella Helsingin hovioikeuteen.⁹⁸ Hovioikeuden ratkaisusta voi valittaa vielä korkeimpaan oikeuteen.

Valvontalautakunnalla on myös perusteluvollisuus ratkaisuisaan. Perusteluvollisuus on johdettavissa valvontalautakunnan jäsenten tuomarinvastuusta käsitellessään valvonta-asioita. Tuomarin vastuu on virkavastuuta. Virkavastuu on virkamiesten korostettua oikeudellista vastuuta, joka tuomarin vastuun kautta kohdistuu valvontalautakunnan jäseniin. Virkavastuuseen liittyy erityisiä rangaistusseuraamuksia.⁹⁹ Jokainen tuomarinvastuun alainen vastaa itsenäisesti omien toimien ja päätöksiensä lainmukaisuudesta. Tuomarit ovat myös vastuussa tuomioistuinkollegion ratkaisusta, mikäli he eivät ole jättäneet eriävää mielipidettä asiassa. Virkavelvollisuuden rikkominen voi olla tahallista tai huolimattomuudesta johtuvaa.

3.4 Valvontalautakunnan käytössä olevat seuraamukset

Valvontalautakunnalla on käytettävissään erilaisia kurinpidollisia seuraamuksia. Asianajajien kohdalla kurinpidolliset seuraamukset on määritelty asianajajalaissa. Asianajajalain 7 § mukaan käytettävissä ovat seuraavat kurinpidolliset toimet ankarimmasta alkaen¹⁰⁰:

⁹⁷ Asianajajalaki 7 d § 2 momentti.

⁹⁸ Jatkossa puhumme vain hovioikeudesta ilman viittausta Helsingin hovioikeuteen sen ollessa ainut valituksia käsittelevä tuomioistuin valvonta-asioissa.

⁹⁹ Virolainen 2010. s. 556.

¹⁰⁰ HE 318/2010 vp. s. 12.

- Asianajajaliiton jäsenyydestä erottaminen¹⁰¹
- Seuraamusmaksu
- Varoitus
- Huomautus

Vuonna 2013 voimaan tulleen lupalakimieslakia koskevassa hallituksen esityksessä on katsottu kahden ankarimman seuraamuksen¹⁰² olevan ainakin lähelle merkittävää julkisen vallan käyttöä, joka voidaan perustuslain 124 §:n mukaan antaa vain viranomaiselle.¹⁰³ Tämä näkemys on esitetty, kun on pohdittu lupalakimiehiä koskevaa valvontaa. Sillä on kuitenkin osaltaan merkitystä arvioitaessa asianajajan erottamisen ankaruutta.

Valvontalautakunnan voi käsitellä myös entisen asianajajan toimia, mikäli valvonta-asia on tullut vireille ennen asianajajan eroamista liitosta. Tällä on tarkoitus estää se, että asianajaja voisi välttää valvonta-asian käsittelyn eroamalla liitosta. Tällaisessa tilanteessa valvonta-asia käsitellään normaalisti, mutta seuraamuksen osalta todetaan millaisen kurinpidollisen toimen hän olisi siitä ansainnut. Näin ollen valvonta-asian vireillä ollessa asianajajan eroaminen ei vaikuta perusteluihin tai niiden tasoon. Tosiasiallinen ero tällaisessa tapauksessa on vain seuraamuksen muodostaminen siten, että todetaan mikä seuraamus olisi määrätty. Luettavuuden vuoksi tässä tutkielmassa mahdollista asianajajaliitosta eroamista valvonta-asian vireilläolon aikana ei eritellä ja niistä puhutaan kuin eroamista ei olisi tapahtunut.

3.4.1 Huomautus ja varoitus

Valvontalautakunta voi antaa varoituksen tai huomautuksen, mikäli asianajaja toimii hyvän asianajotavan vastaisesti tai lupalakimies toimii lupalakimieslain 8 § vastaisesti. Näiden lisäksi varoitus voidaan antaa tilanteissa, joissa lupalakimies tai asianajaja on toiminut epärehellisesti tai tietoisesti loukannut toisen oikeutta, mutta asiaan liittyy lieventäviä seikkoja. Asianajajien

¹⁰¹ Valvontalautakunta valvoo myös luvan saaneita oikeudenkäyntiavustajia. Nämä lupalakimiehet eivät ole asianajajaliiton jäseniä. Lupalakimiesten kohdalla vastaava seuraamus on luvan peruuttaminen. Lupalakimiesten kohdalla valvontalautakunta ei voi määrätä itse suoraan luvan peruuttamista tai seuraamusmaksua vaan tekee siitä esityksen oikeudenkäyntiavustajalautakunnalle. Oikeudenkäyntiavustajalautakunta on noudattanut näitä suosituksia pääsääntöisesti.

¹⁰² Luvan peruuttaminen ja seuraamusmaksun määräämisen. (HE 318/2010 vp. s. 19.)

¹⁰³ HE 318/2010 vp. s. 19.

kohdalla huomautusta ja varoitusta voidaan käyttää myös tilanteissa, mikäli teko on ollut omiaan alentamaan asianajajakunnan arvoa.¹⁰⁴

Huomautus on yleensä määrätty lievistä rikkomuksista tai laiminlyönneistä. Arviointiin vaikuttaa myös aiemmat valvontalautakunnan määräämät kurinpidolliset seuraamukset. Varoitus on taas määrätty lieviä vakavimmista rikkomuksista tai laiminlyönneistä. Mikäli taas on katsottu, että valvotun tahon rikkomus tai laiminlyönti on vain vähäinen, voidaan kurinpidollinen seuraamus jättää määräämättä.¹⁰⁵

Taulukko 1. Valvontalautakunnan määräämät seuraamukset vuosina 2018–2021

	EI SEURAAMUSTA	VÄHÄINEN RIKKOMUS - EI SEURAAMUSTA	HUOMAUTUS	VAROITUS	SEURAAMUSMAKSU	EROTTAMINEN TAI LUVAN PERUUTTAMINEN
2021	292	9	81	39	4	11
2020	191	4	63	31	3	2
2019	289	6	90	32	1	6
2018	366	4	109	52	4	6

Taulukosta 1 selviää, että valvonta-asioissa selkeä enemmistö tapauksista päättyy siihen, ettei seuraamusta määrätä. Määrätyistä seuraamuksista suurimman osan muodostavat huomautukset ja varoitukset. Voitaneenkin todeta, että valvontalautakunnan pääsääntöinen tehtävä palauttaa sääntöjä rikkoneet oikeudenkäyntiavustajat takaisin niiden pariin.

Huomautus on valvontalautakunnan tapa osoittaa sen saajalle, että rikkomus on huomattu. Huomautus pehmeän luonteen takia on selvää, että sillä pyritään osoittamaan sen saajalle, että jokin raja on ylitetty. Poikkeama säännöistä on ollut kuitenkin sen verran vähäinen, että seuraamuksena on riittävää vain kiinnittää jatkossa huomiota toimintatapoihin, jottei se uudistu.

¹⁰⁴ Asianajajalain 7 § ja lupalakimieslain 13 §.

¹⁰⁵ Ylönen 2018, s. 153–154.

Varoitus on asteeltaan jo vakavampi seuraus. Varoitus on huomautusta selvästi vakavampi puuttumiskeino säännöistä poikkeamiseen. Varoituksen tarkoituksena on kiinnittää huomiota moitittavaan toimintaan tai käytökseen, jota varoituksen antaja ei pidä hyväksyttävänä. Varoitus on luonteeltaan kurinpitotoimi, jolla osoitetaan vakava moite sen saaneen menettelyn tai laiminlyönnin perusteella. Varoitus itsessään ei aseta sen saajalle mitään velvoitteita, vaan sillä osoitetaan poikkeamaa niistä.

Huomautusta ja varoitusta koskeva seuraamus käsitellään pääsääntöisesti valvontalautakunnassa yhden jaoston toimesta. Yksi jaosto on kooltaan kolme jäsentä. Jaostot voivat siirtää asian myös täysistunnon käsiteltäväksi. Huomautuksen ja varoituksen ankaruuden taso on varsin lievä. Kyseessä on moitteen esittäminen saajansa toimesta, jotta moitteen saaja voisi korjata toimintansa ja korjata välit moitteen antajaa kohtaan.

Engel-kriteeristön valossa huomautus ja varoitus on lainsäädännön tasolla kurinpidollisia seuraamuksia.¹⁰⁶ Huomautus on luonteeltaan maininta moitittavana pidettävästä toiminnasta. Varoitus on huomautusta voimakkaampi moitteen esittäminen saajansa toiminnasta. Nämä seuraamukset eivät vaikuta saajansa varallisuusasemaan tai vapauteen. Kokonaisuudessaan arvioiden, ankarankaan moitteen esittämistä ei voida pitää johonkin perusoikeuteen rangaistuksenomaisesti kajoavana seuraamuksena.

Kahdesti rankaisemisen kieltoa ei siten sovelleta huomautukseen ja varoitukseen, koska valvontalautakunta ei suorita julkista hallintotehtävää. Asianajajalain 6 § 2 momentin mukaan virkavastuu ja siten julkinen hallintotehtävä tulee sovellettavaksi vasta, kun käsitellään jäsenyyttä koskevia asioita. Kun varoituksen ja huomautuksen kohdalla ei ole kyse julkisesta hallintotehtävästä, on niiden kohdalla kyseessä yksityisoikeudellisesta asiasta. Yksityisoikeudellinen seuraamus ei voi olla rangaistus, eikä rikoslaki muutenkaan tunne rangaistuksena huomautusta tai varoitusta. Näin ollen huomautuksen tai varoituksen kohdalla ei voi tulla sovellettavaksi kahdesti rankaisemisen kielto. Tämä johtuu siitä, ettei kyseessä ole rangaistus, rangaistuksen omainen seuraamus eikä prosessilla ole hallinnollisia tai rikosoikeudellisia ominaisuuksia.

¹⁰⁶ Engel-kriteeristön ensimmäinen osa.

3.4.2 Seuraamusmaksu

Seuraamusmaksu on neliportaisen seuraamusjärjestelmän toiseksi ankarin seuraamus. Seuraamusmaksu on vähiten käytetty seuraamus valvontalautakunnan seuraamusarsenaalista. Seuraamusmaksuja määrätään alle puolet verrattuna erottamiseen. Seuraamusmaksu voidaan määrätä vain valvontalautakunnan täysistunnossa, joka koostuu neljästä jaostosta. Seuraamusmaksu on huomautuksesta ja varoitukseen verrattuna huomattavasti pidemmälle menevä seuraamus sen vaikuttaessa saajansa varallisuuteen ollessaan suuruudeltaan vähintään 500 euroa ja enintään 15 000 euroa. Seuraamusmaksun suuruutta arvioitaessa otetaan huomioon muun muassa toiminnan moitittavuus, kokemus oikeudenkäyntiavustajana sekä taloudelliset olot, jotta seuraamusmaksu olisi oikeassa suhteessa menettelyyn. Seuraamusmaksulla katetaan valvontalautakunnan toimintaan.¹⁰⁷

Seuraamusmaksun ankaruus on tunnistettu säädettäessä lakia luvan saaneista oikeudenkäyntiavustajista.¹⁰⁸ Seuraamusmaksu ei ole lain mukainen rangaistus, mutta kyseisen lain esitöissä on todettu siihen soveltuvan kielto kahteen kertaan syyttämisestä tai tuomitsemisesta. Tämä rajoittaa osaltaan seuraamusmaksun käyttöä valvonta-asioissa, jotka perustuvat rikokseen. Esimerkiksi myöhemmin luvussa 4 käsiteltävissä valvontaratkaisuisia valvontalautakunnan käsittelyyn ottamisen perusta on ollut rikostuomio. Näissä tapauksissa ei ole ollut mahdollista määrätä seuraamusmaksua asianajajista annetun lain 7 § 5 mom. ja lupalakimieslain 13 § 5 mom. mukaan.

Tiettyjen tekojen tai laiminlyöntien seurauksena on asianajajalaissa säädetty olevan asianajajaliitosta erottaminen. Mikäli asiassa olisi lieventäviä asianhaaroja, olisi silloin mahdollista käyttää seuraamusmaksua (tai varoitusta). Tämä ei ole kuitenkaan mahdollista, jos kyseessä on rikosperusteinen valvonta-asia, joka voisi johtaa elinkeinoluvan poisottamiseen. Tällöin vaihtoehtoina olisi vain elinkeinoluvan poisottaminen tai varoitus, sillä näiden ankaruuden välissä olevaa seuraamusmaksua ei voida käyttää asianajajista annetun lain 7 § 5 mom. ja lupalakimieslain 13 § 5 mom. takia.

¹⁰⁷ <https://valvontalautakunta.fi/kantelu/valvontaseuraamukset/> - avattu 22.08.2022

¹⁰⁸ HE 318/2010 vp. s 45. Lakihankkeen yhteydessä myös lakia asianajajista on päivitetty ja tehty vastaava lisäys. HE 318/2010 vp. s 48.

Engel-kriteeristön kannalta seuraamusmaksu on lainsäädännön mukaan kurinpidollinen seuraamus. Seuraamusmaksun on kuitenkin yleisesti tunnustettu olevan hyvin ankara seuraamus sen kajotessa kohteensa varallisuusasemaan lain tasoisen sääntelyn perusteella. Erilaisten hallinnollisten seuraamusten sanktioluonteisuuden ankaruus on tunnustettu laajasti perustuslakivaliokunnan käytännössä, jossa se on pitänyt erilaisia maksuluonteisia hallinnollisia seuraamuksia sanktioluonteisina.¹⁰⁹

Seuraamusmaksun kohdalla kahdesti rankaisemisen kielto ei kuitenkaan ole ongelma. Seuraamusmaksun käyttäminen kurinpidollisena seuraamuksena ei ole ollut mahdollista enää vuonna 2013 voimaan tulleen asianajajalain uudistuksen yhteydessä valvonta-asioissa, jonka käsittelyn peruste on rikosoikeudellinen.¹¹⁰

3.4.3 Erottaminen tai luvan peruuttaminen

Asianajajaliitosta erottaminen on ankarin seuraamus valvontalautakunnan keinovalikoimassa. Kun oikeudenkäyntiavustajana¹¹¹ voi toimia vain luvan saanut oikeudenkäyntiavustaja tai asianajaja, asianajajan erottamisesta seuraa se, että erotettu menettää elinkeinonsa.¹¹² Edellytyksenä asianajajaksi tai luvan saaneeksi oikeudenkäyntiavustajaksi on, ettei hakijaa ole erotettu asianajajaliitosta tai häneltä ei ole peruutettu lupaa toimia oikeudenkäyntiavustajana viimeisen kolmen vuoden aikana.¹¹³

Valvontalautakunnan mukaan erottaminen tulee kyseeseen, mikäli asianajaja on syyllistynyt vakavaan rikokseen tai menetellyt epärehellisesti.¹¹⁴ Valvontalautakunta on erottanut

¹⁰⁹ PeVL 2/2017 vp. s. 4–5, PeVL 14/2013 vp s. 2, PeVL 17/2012 vp s. 5–6, PeVL 9/2012 vp, s. 2, PeVL 55/2005 vp, s. 2 ja PeVL 32/2005 vp, s. 2.

¹¹⁰ Asianajajalaki 7 § 5 momentti.

¹¹¹ Tutkielmassa ei käsitellä julkisia oikeudenkäyntiavustajia, jotka ovat työsuhteessa oikeusaputoimistoon.

¹¹² Ilman lupaa tai asianajajan titteliä on mahdollista toimia juristina. Asiakkaiden edustaminen riitatilanteissa ei tosiasiallisesti ole mahdollista, mikäli on riskinä joutua tuomioistuimeen. Näin ollen ainakin merkittävä osa elinkeinosta menetetään.

¹¹³ Laki luvan saaneista oikeudenkäyntiavustajista 2 § 4–5 momentti ja laki asianajajista 8 §.

¹¹⁴ <https://valvontalautakunta.fi/kantelu/valvontaseuraamukset/> - avattu 22.08.2022

asianajajan myös sillä perusteella, ettei asianajaja ole alistunut valvontalautakunnan valvontaan.¹¹⁵

Erottamistapaukset ovat pääsääntöisesti selviä siten, ettei eriäviä mielipiteitä jätetä.¹¹⁶ Usein ei ole epäselvyyttä siitä, onko erottaminen kohtuullinen lopputulos. Erottamista koskevissa ratkaisuisaan dnro 27615 ja 05218¹¹⁷ on valvontalautakunta pyrkinyt luomaan rajaa siihen, missä vaiheessa erottaminen voisi tulla kysymykseen. Molemmissa tapauksissa asianajajilla oli ollut useita muita asioita valvontalautakunnan käsiteltävänä aiemmin, mutta valvontalautakunta oli toisessa ratkaisussaan erikseen todennut rikoksen yksistään riittävän erottamiseen.¹¹⁸

Erottamisen on esitetty olevan turvaamistoimen luonteista, jolla pyritään poistamaan alalle sopimattomat henkilöt.¹¹⁹ Tämä alalta poistaminen on teoriassa kolmen vuoden määräaikainen toimi, vaikkakin tosiasiallisesti erotetut eivät monesti enää täytä oikeudenkäyntiavustajilta vaadittavaa ”rehellisyttä” tehtyjen vakavien rikosten perusteella.

Erottamisen ja kahdesti rankaisemisen kiellon periaatetta koskeva kysymys on huomattavasti vaikeampi.¹²⁰ Seuraamusmaksun kohdalla kahdesti rankaisemisen kieltö tulee kiistatta sovellettavaksi, kuten edellisessä luvussa esitettiin. Vakavuusasteeltaan erottaminen katsotaan kuitenkin seuraamusmaksua ankarammaksi.¹²¹ Erottamisen kohdalla ei kuitenkaan katsota, että kahdesti rankaisemisen kieltö tulisi sovellettavaksi. Vuoden 2013 asianajajalain uudistuksen

¹¹⁵ Julkinen ratkaisuselostus ”Vastaaminen valvonta-asiassa. Palkkion kohtuullisuus” Täysistunto 8.11.2021. <https://ratkaisut.valvontalautakunta.fi/ratkaisu/3129313266106365> - avattu 22.08.2022

¹¹⁶ Tutkimusaineistossa ei ole tullut vastaan yhtään tapausta, jossa eriävä mielipide olisi jätetty valvonta-asiassa.

¹¹⁷ Tapaukset HL ja AN, joita käsitellään myöhemmin.

¹¹⁸ Tapauksessa. dnro 27615: ”HL:lle lainvoimaisesti tuomittu ehdollinen vankeus- rangaistus syyksi luettujen tekojen laatu huomioon ottaen **oli jo yksin riittävä peruste** Asianajajaliitosta erottamiseen.” (korostus tässä)

¹¹⁹ Valvontalautakunnan jäsen, professori Matti Tolvanen kirjoituksessaan ”Valvoa vai rangaista”. Valvontalautakunnan valvontakertomus 2018, Suomen asianajajaliiton julkaisuja 1/2019. - Kirjoituksessaan ”Valvoa vai rangaista” Matti Tolvanen esitti myös, ettei kaksoisrangaistavuuden ulottuvuutta tulisi huomioida erottamisen yhteydessä, kuten seuraamusmaksun kohdalla [katso edellinen alaluku]. Tolvanen esitti myös tavoitteen, että asianajajien ammattieettinen valvonta tulisi pyrkiä pitämään ammattikunnan omilla käsillä. Tavoite on ristiriidassa asianajajalain uudistuksen ja lupalakimieslain hallituksen esityksessä esitetyn tavoitteen, valvontalautakunnan eriyttämisen asianajajaliitosta, kanssa.

¹²⁰ Kahdesti rankaisemista koskevan kiellon soveltaminen tulee kysymykseen vain valvonta-asioissa, jotka ovat rikostuomioperusteisia.

¹²¹ kts esim. HE 318/2010 vp. s. 12.

yhteydessä on päinvastoin todettu, että vaikka seuraamusmaksua ei voisi määrätä, tulisi varoitus tai erottaminen edelleen kysymykseen.¹²²

Esitetty näkemys tuntuu hyvin vaikeasti perusteltavalta.¹²³ Engel-kriteeristön valossa erottaminen on kurinpidollinen rangaistus, kuten seuraamusmaksu. Luonteeltaan erottamisen on esitetty olevan turvaamistoimen kaltainen, jolla pyritään poistamaan asianajaja, joka ei pysty sääntöjä noudattamaan¹²⁴. Kyseessä ei kuitenkaan ole turvaamistoimen kaltainen toimi vaan harkintaa siitä, onko asianajaja täyttänyt asianajajalain 5 § 1 mom. mukaisen velvollisuutensa noudattaen hyvää asianajajatapaa kaikessa toiminnassa, jonka rikkomisesta voidaan erottaa asianajajalain 7 § 1 mom. mukaisesti.¹²⁵

Erottaminen ei siten ole tältä osin kansallisen lain tasolla rangaistuksen omainen seuraamus. Voitaisiin kuitenkin esittää, että virkamiehen viraltapano rangaistuksena olisi verrattavissa erottamiseen asianajajaliitosta. Virkamiehen viraltapano rikoslaissa perustuu kuitenkin osaltaan virkamiesten korotettuun irtisanomissuojaan. Vaikka virkamiehen viraltapanossa ja asianajajan erottamisessa liitossa on yhteneviä kohtia, on niissä merkittäviä eroja. Viraltapanu virkamies menettää työnsä kokonaan, kun taas asianajaja voi toimia juristina erottamisesta huolimatta. Teoriassa asianajajan erottaminen liitosta ei vie häneltä kaikkia ammatin harjoittamismahdollisuuksia, vaikkakin merkittävän osan siitä.

Näin ollen asianajajan erottaminen ei rinnastu virkamiehen viraltapanoon siten, että Engel-kriteerien ”rangaistuksen luontoisuus” tulisi sovellettavaksi vertaamalla erottamista viraltapanoon. Tämän jälkeen kuitenkin jää Engel-kriteeristön kolmas osa, seuraamuksen ankaruus. Seuraamuksen ankaruutta arvioidaan ankarimman mahdollisen seuraamuksen mukaan EIS:n ratkaisukäytännön mukaan.¹²⁶

¹²² HE 318/2010 vp. s. 48.

¹²³ Erottamista koskevaa kahdesti rankaisemisen kiellon sovellettavuutta ei ole arvioitu vuoden 2013 asianajajalain uudistuksen hallituksen esityksessä 318/2010 vp., jossa seuraamusmaksun määräämiskielto rikosperusteisiin valvonta-asioihin on säädetty.

¹²⁴ Tolvanen, 2018. s. 7–8.

¹²⁵ Turvaamistoimen kaltaisuuden katsottiin perustuvan siihen, että erottamisella suojellaan asiakkaita siltä, ettei heidän oikeudellisia asioitansa hoitaisi henkilö, jolla ei ole kykyä noudattaa alan eettisiä sääntöjä. Kyseiset perustelut kuitenkin viittaavat ennemmin asianajajakunnan maineen suojeluun, joka ei ole turvaamistoimena suojeltava etu.

¹²⁶ kts esim Grande Stevens ja muut v. Italia (12.9.2017) kohdat 94–101 tai EIS julkaisema ”Guide on Article 4 of Protocol No. 7 - Right not to be tried or punished twice” s. 9–11.

Seuraamusmaksun kohdalla enimmäissumma on 15 000 euroa, jota on pidetty siinä määrin rangaistuksen omaisena, että seuraamusmaksun määrääminen on asianajajalaissa kielletty rikosperusteisissa valvonta-asioissa. Kun tätä 15 000 euron seuraamusmaksua on kiistatta pidettävänä rangaistuksenomaisena ja siten kiellettyinä kahdesti rankaisemisen kiellon takia, vaikuttaa oudolta, ettei asianajajan erottamisen tosiasiallisia kustannuksia huomioida arvioitaessa sitä, onko kyseessä kahdesti rankaiseminen. Asianajajien taloudelliset tappiot ovat olleet huomattavasti suurempia erottamisen seurauksena. Esimerkiksi HL:n tulotaso on laskenut yli 100 000 euron vuosiansioista noin 15 600 euron vuosiansioon vuonna 2019.¹²⁷

Seuraamusmaksun kohdalla voidaankin todeta, että 15 000 euron suuruinen puuttuminen ihmisoikeutena olevaan omaisuudensuojaan, on rangaistus. Kun tätä verrataan siihen, että asianajaja menettää käytännössä ammattinsa oikeudenkäyntiavustajana, on rahalliset seuraamukset huomattavasti suuremmat kuin seuraamusmaksun maksimimäärä.

Erottaminen kohdistuu samalla tavalla omaisuuteen rangaistuksenomaisesti, mutta se ei kohdistu siihen kuitenkaan suoraan. Seuraamusmaksulla puututaan suoraan kohteensa omaisuuteen, kun erottamisella estetään omaisuuden kerryttäminen työllä. Mielestäni onkin perusteltua kyseenalaistaa vallitseva käytäntö, että kahdesti rankaisemisen kiello ei soveltuisi erottamiseen – varsinkin kun erottamista pidetään ankarampana seuraamuksena ja sen tosiasialliset seuraamukset ovat ankarammat kuin seuraamusmaksun. Katsonkin, että kahdesti rankaisemisen kiellon kannalta asianajajaliitosta erottaminen voi muodostua joissain tapauksissa rangaistukseksi.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin ei ole katsonut ratkaisuisaan, että asianajajan erottaminen olisi kahdesti rankaisemisen kiellon vastaista. On kuitenkin huomautettava, että erottamisen taustalla olleissa asioissa on ollut kyse väärennysrikoksista¹²⁸, eli epärehellisyttä osoittavia rikoksia. Rehellisyttä on pidetty asianajajatoiminnan harjoittamisen kansainvälisissä

¹²⁷ Verotietojen mukaan HL on ansainnut vuosina 2010–2015 yli 100 000 euroa vuodessa, joka on aikaa ennen erottamiseen johtanutta pahoinpitelyä. Vuonna 2017 HL on ansainnut noin 76 800 euroa vuodessa, kun erottamiseen johtavaa pahoinpitelyä on käsitelty hovioikeudessa ja valvontalautakunnassa. Vuonna 2019 HL on ansainnut noin 15600 euroa, kun erottaminen asianajajaliitosta on ollut lainvoimainen. HL:n tapauksesta lisää luvussa 4.3.

¹²⁸ Müller-Hartburg v. Itävalta (19.2.2013) ja Biagioli v. San Marino (13.9.2016)

periaatteissa asianajon edellytyksenä.¹²⁹ Epärehellisyysrikokseen syyllistyneen erottamista voidaan perustella siten, että kyseessä on osaltaan laillisuusharkintaa, kun asianajaja ei enää täytä rehellisyysvaatimusta hyvästä asianajajatavasta. EIT:n ratkaisukäytäntöä ei voida kuitenkaan suoraan soveltaa tapauksiin, jossa erottamisen perustana on ollut rikos, joka ei osoita epärehellisyyttä. Voitaisiinkin sanoa, että EIT ei ole vielä ottanut lainkaan kantaa tämän tyyppisiin tilanteisiin.

¹²⁹ Asianajotoiminnan harjoittamisen kansainväliset periaatteet. Asianajajaliiton käännöksen kohta 2.
https://asianajajaliitto.fi/app/uploads/2019/01/B_19.1_Aasianajotoiminnan_harjoittamisen_kansainvaliset_periaatteet_IBA_28052011.pdf - avattu 27.9.2022

4 Valvontalautakunnan ratkaisuja

Seuraavaksi käsitellään valvontalautakunnan ratkaisukäytäntöä esittelemällä seitsemän valvontaratkaisua tarkemmin. Tässä ratkaisukäytännössä keskitytään pahoinpitelyrikoksiin, koska niillä voidaan osaltaan osoittaa ratkaisukäytäntö ja siitä poikkeavuus. Näiden seitsemän laajemmin käsiteltävän ratkaisun lisäksi tullaan viittaamaan neljään rattijuopumustapaukseen luvussa 4.3.1., kun valvontalautakunta viittaa perusteluissaan rangaistuksen ankaruuden olevan koventamisperuste. Näiden valvontaratkaisujen lisäksi tarkastellaan yhden valvonta-asian hovioikeuden ja valvontalautakunnan perusteluja luvussa 4.6. kun arvioidaan mahdollista puuttuvaa premissiä.

Ensimmäiseksi valvontalautakunnan ratkaisuista esitellään ratkaisukäytännön ääripäitä valvonta-asioissa KP:n ja YJ:n tapauksien avulla, joista tehdään yhteinen yhteenveto. Tämän jälkeen siirrytään kolmeen pahoinpitelytuomioon perustuvaan valvonta-asiaan. Näissä kolmessa valvonta-asiaassa on annettu varoitus ja niistä esitetään yhteinen analyysi. Näillä kolmella ensimmäisellä tapauksella osoitetaan tyypillistä valvontalautakunnan ratkaisukäytäntöä pahoinpitelyistä, joissa on ollut raskauttavia seikkoja eikä siten huomautus ole tullut kysymykseen. Näillä tapauksilla osoitetaan osaltaan, milloin varoitus on tullut kysymykseen, mutta erottaminen ei.

Näistä siirrytään kahteen viimeiseen pahoinpitelytuomioperusteiseen valvonta-asiaan. Näistä kahdesta valvontaratkaisusta käydään läpi huomattavasti laajemmin taustat sekä niistä esitetään omat analyysit erikseen. Nämä kaksi tapausta on käsitelty täysistunnossa, ja ne muodostavat uutta ratkaisukäytäntöä niiden ollessa ensimmäiset kerrat, kun asianajaja erotetaan asianajajaliitosta perustana sellainen rikos, joka ei ole epärehellisyyttä osoittava. Lopuksi perehdytään ratkaisuista ilmenevään piiloteltuun premissiin sekä tarkastellaan mahdollisesti puuttuvaa premissiä ratkaisuissa omissa luvuissaan 4.5. ja 4.6.

4.1 Ratkaisukäytännön ääripäät

4.1.1 Lievä pahoinpitely

KP:n valvonta-asia dnro 30910 on tullut vireille valvontalautakunnassa kihlakunnansyyttäjän kirjeellä. Ratkaisu on annettu 16.2.2012. KP oli tuomittu 10 päiväsakon suuruiseen sakkorangaistukseen ja maksamaan 6 912 euron suuruiset korvaukset uhrilleen kivusta, särystä ja pysyvistä haitasta.

Tapauksessa KP oli työntänyt uhria ulos asunnosta, jonka seurauksena tämä oli kaatunut ja murtanut olkapäänsä. Asunto on ollut uhrin ja KP:n yhteisesti omistama ja ulos työntämisessä on ollut kyse pitkän tapahtumaketjun seurausta. Käräjäoikeuden mukaan uhri on tahallisesti ärsyttänyt KP:tä ja sittemmin uhrin tuottamuksen takia kohtuullistanut hänelle määrättäviä korvauksia.

Valvonta-asiassa ratkaisun perusteluissa erikseen viitataan käräjäoikeuden lausuntoon uhrin tahallisesta K.P:n ärsyttämisestä. Valvontalautakunta katsoi uhrin menettelyn vuoksi huomautuksen riittäväksi seuraamukseksi. Valvonta-asia on ratkaistu vuonna 2012, jolloin ei ole ollut mahdollista¹³⁰ valvonta-asiassa jättää seuraamusta määräämättä hyvän asianajajataavan vähäisestä rikkomisesta. Vaikka K.P. on rikkonut hyvää asianajajatapaa, on rikkomus hyvin vähäinen, kun huomioidaan uhrin tuottamus ja määrätyn seuraamuksen vähäisyys. Valvonta-asiassa olisi ollut hyvin mahdollista, että siinä olisi jätetty seuraamus määräämättä vähäisyyden perusteella, mikäli tapaus olisi ratkaisu vuoden 2013 asianajajalain uudistuksen jälkeen.

4.1.2 Lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö ym.

YJ:n valvonta-asia dnro. 41715 ja 41815 on tullut vireille asianajajaliiton hallituksen ja valtioneuvoston oikeuskanslerin kirjeellä¹³¹. Ratkaisu on annettu 8.9.2017. YJ oli tuomittu seksuaalisesta hyväksikäytöstä ja lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä yhteiseen 1 vuoden ja 6 kuukauden ehdolliseen rangaistukseen. Ehdollisen vankeuden ohessa on tuomittu 90 tuntia yhdyskuntapalvelua. Rikokset ovat tapahtuneet asianajotoiminnan yhteydessä.¹³²

YJ ei osallistunut lainkaan valvonta-asian käsittelyyn ja on jättänyt vastaamatta valvontalautakunnan tiedusteluihin. Vastauspyyntö on jätetty haastemiehen välityksellä. YJ ei ole saapunut myöskään valvonta-asian suulliseen käsittelyyn.

Valvontalautakunnan ratkaisun perusteluissa rikoksen kohdistumisessa alaikäiseen on pidetty ankaroittavana tekijänä. Valvonta-asian dnro 41715 ja 41815 yhteydessä on käsitelty myös

¹³⁰ Vuoden 2013 uudistusten yhteydessä asianajajalakiin on lisätty 7 § 6 momentti, jonka mukaan seuraamus voidaan jättää määräämättä, jos rikkomus on vähäinen.

¹³¹ Oikeuskanslerin kirjeellä on tullut vireille valvonta-asia 41815, jossa on kyse täsmälleen samasta asiasta. Vireilletulotavan johdosta on asialle perustettu toinen dnro.

¹³² Muiden käsiteltävien valvonta-asioiden osalta on käyty ja käydään tarkemmin tapahtumia, jotta seuraamusharkintaa voidaan asettaa perspektiiviin. Tässä asiassa tapahtumat ovat uhrin suojelemiseksi suurelta osin kuitenkin salattuja. Tapahtumien läpikäynti ei ole tarpeen tutkimuksellisesti tarkemmin tämän tapauksen osalta.

toista YJ:n kohdistuvaa valvonta-asiaa dnro 02517, jossa on ollut kyse rahan keräämisestä epärehellisesti asianajajien nauttiman luottamuksen avulla. Valvontalautakunta on seuraamusharkinnassaan määrännyt näiden valvonta-asioiden perusteella yhteisen seuraamuksen, joka on ollut erottaminen.

Valvontalautakunta toteaa perusteluissaan, että sen olisi ollut mahdollista erottaa YJ jo pelkästään seksuaalisten hyväksikäyttöjen takia. Myös se, ettei YJ ole alistunut valvontalautakunnan valvontaan tapauksessa olisi riittänyt erottamiseksi. Seksuaalinen hyväksikäyttö ei itsessään osoita erottamisperusteeksi kelpaavaa epärehellisyyttä. Seksuaaliset hyväksikäytöt, joista toinen on kohdistunut alaikäiseen, on kuitenkin yleisesti pidettävä niin paheksuttavana, että se on omiaan alentamaan asianajajakunnan arvoa.

4.1.3 Yhteenveto KP ja YJ valvonta-asioista

KP:n ja YJ:n valvonta-asiat ovat valvontalautakunnan ratkaisukäytännössä ääripäitä rikosperusteisista valvonta-asioista, jotka ei itsessään osoita epärehellisyyttä. Näiden tapausten avulla on ollut tarkoitus kirkastaa ratkaisukäytäntöä ja sitä, milloin ankarin tai lievin seuraamus tulee määrättäväksi valvontakäytännössä.

KP:n valvonta-asia on käsitelty kolmen jäsenen jaostossa. Valvontalautakunta ei esitä punnintaa lainkaan varoituksen kannalta, vaan toteaa ”huomautuksen riittäväksi seuraamukseksi”. On merkille pantavaa, että tuomioistuimissa seuraamuksen ankaruudella osoitetaan teon moitittavuutta. Korvaukset ovat vahinkojen korvaamista, eikä niillä osoiteta teon moitittavuutta. Valvontalautakunnan perusteluissa ”huomattavat korvaukset” on kuitenkin nostettu erikseen esille. Korvauksien suuruuden maininta voi olla osaltaan perustelemassa määrättävää seuraamusta, kun valvontalautakunnalla ei ole ollut mahdollista olla määräämättä seuraamusta vuonna 2012, kun hyvää asianajajatapaa oli rikottu. Näissä olosuhteissa kevein mahdollinen seuraamus on hyvin perusteltua.

YJ:n valvonta-asiassa on käsitelty täysistunnossa ja siitä on järjestetty suullinen käsittely ja näin ollen erottaminen on ollut mahdollinen seuraamus. YJ:n valvonta-asian voidaan todeta olevan malliesimerkki, milloin asianajaja voidaan erottaa rikosperusteisen valvonta-asian perusteella, jossa rikos ei itsessään osoita epärehellisyyttä. Kyseissä valvonta-asiassa rikostuomio on ollut todella ankara suhteessa valvonta-asioihin, joista ei ole määrätty erottamista. Teko on myös kohdistunut alaikäiseen, jota valvontalautakunnan ratkaisukäytännön mukaan on pidetty

ankaroittavana tekijänä rikosperusteisissa valvonta-asioissa.¹³³ Näiden lisäksi asianajajaan on kohdistunut samalla muun perusteinen valvonta-asia.

YJ:lla ei ole aiempia kurinpidollisia seuraamuksia. Tämä seikka tuo esiin toiminnan erityistä moitittavuutta. Kun aiempia valvonta-asioita ei ole ollut, ei toiminnan toistuvuus ole tullut erottamisen perusteeksi. Näin ollen YJ:n tapauksessa on ollut kyse, niin moitittavasta menettelystä ettei toiminnan korjaukseen tähtäävät muut toimenpiteet olisi tullut kysymykseen.

4.2 Varoituksen arvoiset valvonta-asiat

4.2.1 Kolme pahoinpitelyä ja haitanteko virkamiehelle

PK:n asia, dnro. 21605, on tullut valvontalautakunnan käsiteltäväksi Suomen Asianajajaliiton puheenjohtajiston (nykyinen hallitus) aloitteesta. Myös valtioneuvoston oikeuskanslerit on saattanut PK:n tuomion asianajajaliiton toimistoon valvontamenettelyä varten. Ratkaisu on annettu 12.9.2008.

PK oli tuomittu hovioikeudessa kolmesta pahoinpitelystä ja haitanteosta virkamiehelle yhteisen 50 päivän mittaiseen ehdolliseen vankeuden. PK:lle on myös määrätty perheen sisäinen lähestymiskielto kolmeksi kuukaudeksi. Tapauksen asiakirjat ovat suurelta osin salattuja. Asiakirjoista ja tuomiosta kuitenkin selviää, että kyseessä on kolmesta perheen sisäisestä pahoinpitelystä, joista 2 on kohdistunut alaikäiseen.

Valvontalautakunta on ratkaisun julkisessa osassa viitannut Helsingin hovioikeuden tuomioon siten, että se on perustana valvontaprosessille sekä kurinpidolliselle seuraamukselle. Jaosto puntaroi asiassa huomautuksen ja varoituksen välillä. Ratkaisevaksi muodostui perustelujen mukaan tekojen lukumäärä (kolme) ja niiden kohdistuminen osin alaikäisiin lapsiin. Näiden katsottiin olevan peruste määrätä huomautus varoituksen sijaan.

4.2.2 Alaikäisen perheenjäsenen pahoinpitely

TK:n valvonta-asia dnro 00419 on tullut vireille syyttäjävirston toimittaman kärjäoikeuden tuomion perusteella. TK valitti päätöksestä hovioikeuteen, joka ei antanut valituslupaa. Valvonta-asian ratkaisu on annettu 5.3.2020.

¹³³ Esimerkiksi luvuissa 4.2.1. ja 4.2.2 käsitellyt valvonta-asiat.

Tapauksessa kärjäoikeus oli langettanut TK:lle 60 päiväsakon sakkorangaistuksen alaikäisen perheenjäsenen pahoinpitelystä. Tapauksessa TK oli painanut uhrin pöydän reunaa vasten, jolloin uhri oli lyönyt polvensa pöydänkulmaan. Tämän lisäksi TK oli painanut uhrin sänkyä vasten pitäen tämän käsiä selän takana. Tapaus oli saanut alkunsa siitä, kun TK oli takavarikoinut asianomistajan kannettavan tietokoneen sopimattoman käytöksen takia. Asianomistaja oli rikkonut tavaroita ja hyökännyt TK kimppuun, jolloin TK oli toiminut yllä esitetyllä tavalla.

Valvontalautakunta on ratkaisussaan lainannut laajasti kärjäoikeuden päätöstä. Lainatuilla osilla on tosiasiallisesti vastattu TK antamaan vastaukseen valvonta-asiassa, jossa hän on vedonnut siihen, ettei tosiasiallista toisintoimimismahdollisuutta ole ollut. Valvontalautakunta ei ole esittänyt asiassa harkintaa, vaan on lainannut kärjäoikeuden päätöksen tarpeellisilta osin, jossa kärjäoikeus toteaa TK:lla olleen mahdollisuus toimia toisinkin. Käytännössä valvontalautakunta on ottanut kärjäoikeuden tuomiolauselman faktapremissiksi, jonka perusteella kurinpidollinen seuraamus on määrätty.

Valvontalautakunta käsitteli tapauksen kolmen jäsenen jaostossa. Asiassa oli punnittu huomautuksen ja varoituksen välillä. Ankaroittavaksi tekijäksi katsottiin pahoinpitelyn kohdistuminen alaikäiseen, minkä takia huomautusta ei pidetty riittävänä seuraamuksena. TK:lle määrättiin varoitus.

4.2.3 Pahoinpitely hovioikeuden parkkipaikalla

VJ:hin kohdistunut valvonta-asia dnro 32719 on tullut vireille Lapin kärjäoikeuden toimittaessa oikeudenkäymiskaaren 15 luvun 10 a § mukaisen ilmoituksen oikeudenkäyntiavustajasta. Valvonta-asian ratkaisu on annettu 13.9.2021.

Lapin kärjäoikeus oli määrännyt VJ 60 päiväsakon suuruisen sakkorangaistuksen pahoinpitelystä ja laittomasta uhkauksesta. Tapauksessa uhri oli nimitellyt asianajajaa istunnossa, jonka seurauksena hovioikeuden pääkäsittelyn lounastauolla uhri ja VJ olivat siirtyneet hovioikeuden parkkipaikalle. Parkkipaikalla VJ oli pahoinpidellyt uhria. Samassa yhteydessä VJ on uhannut hakkauttaa uhrinsa pyörätuolikuuntoon.

Myös tässä ratkaisussa valvontalautakunta on viitannut laajemmin kärjäoikeuden tuomioon siltä osin, kun se ottaa kantaa asianajajan esittämiin asioihin vastauksessaan. Mitään punnintaa

ei esitetä asianajajan ja käräjäoikeuden vastakkaisista näkemyksistä, vaan käräjäoikeuden tuomiolauselmaasta ilmenevät seikat on katsottu näytetyksi toteen.

Kuten myöhemmin esiteltävissä AN:n ja HL:n tapauksissa, oli tästä pahoinpitelystä uutisoitu.¹³⁴ Tapaus käsiteltiin kolmen jäsenen jaostossa. Seuraamuksena todettiin, että VJ olisi ansainnut varoituksen, mikäli olisi ollut vielä asianajaja.¹³⁵

4.2.4 Yhteinen analyysi varoituksista pahoinpitelyn perusteella

Valvontalautakunta on ratkaissut PK:ta, TK:ta ja VJ:ta koskevat asiat kolmen henkilön jaostossa. Näin ollen lähtökohtana on ollut, että erottaminen tai seuraamusmaksu ei ole mahdollinen seuraamus asioissa. Vaikkakaan asioita ei ole ratkaistu täysistunnossa, voidaan ratkaisuista hakea ymmärrystä valvontalautakunnan ratkaisukäytäntöön. Tapaukset on määrätty jaostojen käsiteltäviksi ja jaostot ovat päätyneet asioissa yksimielisiin ratkaisuihin, kun niitä ei ole siirretty täysistunnon käsiteltäväksi. Näin ollen tapauksien voidaan väittää olevan yksinkertaisia ja seuraamusten selviä.

Kaikissa kolmessa tapauksessa valvontalautakunta noudattaa oppikirjamaisesti loogista syllogismia. Tapauksen perustelut rakentuvat kaikissa tapauksissa siten, että aluksi tuodaan esiin normipremissit. Sen jälkeen esitetään tuomioistuinten lainvoimaiset ratkaisut faktapremisseinä. Lopuksi fakta- ja normipremissejä verrataan todeten asianajajien toimineen normipremissin vastaisesti syyllistyessään kuhunkin rikokseen. PK:n ja TK:n ratkaisuissa oli lisäkappale, jossa esitetään perusteet ankarampaan seuraamukseen.¹³⁶

Jaostojen käsittelemät asiat noudattivat selvää linjaa, ne vaikuttavat olevan hyvin suoralinjaisia, eikä tulkintaongelmia tunnisteta. Tämä on myös linjassa valvontalautakunnan työjärjestyksen¹³⁷ kanssa. Työjärjestyksen 19 kohdassa nimittäin todetaan, että asia on

¹³⁴ kts esim: <https://www.iltalehti.fi/kotimaa/a/4745989a-47e7-4e40-8142-e2cfec9c1120> avattu 5.9.2022

¹³⁵ VJ on eronnut asianajajaliitosta pahoinpitelyn ja valvontalautakunnan ratkaisun välillä. Valvontalautakunnalla on toimivalta käsitellä kuitenkin myös tapaukset, jossa asianajaja on eronnut liitosta valvontaperusteen synnyn jälkeen. Tutkimuksessa puhumme varoituksen antamisesta, koska kyseessä on tosiasiallisesti sama asia tutkimuksen kannalta.

¹³⁶ Molemmissa ankaroittamisperusteena on ollut teon kohdistuminen alaikäiseen.

¹³⁷ Valvontalautakunnan 9.6.2021 vahvistettu työjärjestys. <https://asianajajaliitto.fi/app/uploads/sites/2/2021/07/Valvontalautakunnan-tyojarjestys-9.6.2021.pdf> - avattu 7.9.2022

siirrettävä valvontalautakunnan täysistunnon käsiteltäväksi, mikäli ratkaisu poikkeaisi valvontalautakunnan ratkaisukäytännöstä tai jaosto olisi päätymässä äänestykseen.

Vaikkakin valvontalautakunnan ratkaisukäytännössä väkivaltarikoksen perusteella käsiteltävät valvonta-asiat ovat harvinaisia¹³⁸, on mielestäni näistä kolmesta tapauksesta löydettävissä selkeä näkökanta pahoinpitelyn perusteella määrättäviin kurinpidollisiin seuraamuksiin. Katson, että valvontalautakunta voisi katsoa perusmuotoisesta pahoinpitelystä ilman ankaroittavia tekijöitä oikeaksi seuraamukseksi huomautuksen, jos aiempia kurinpidollisia valvonta-asioita ei ole.¹³⁹ Jos taas pahoinpitelyyn liittyy vakavoittavia tekijöitä, kuten alaikäisiin kohdistuminen tai työtehtävien yhteydessä tapahtuminen, niin varoitus tulee kysymykseen.

Valvontalautakunta siis nostaa asteittain seuraamuksen ankaruutta, kun valvonta-asian kohteena olevat teot vakavoituvat. Tämä portaittainen vakavoituminen käy ilmi myös valvontalautakunnan ratkaisuista dnro 40216 ja 52116, joissa määrättiin asianajajalle yhteiseksi seuraamukseksi varoitus.¹⁴⁰ Valvontalautakunta katsoi, että oikea seuraamus olisi ollut seuraamusmaksu. Valvontalautakunta kuitenkin huomautti, ettei se voi sitä seuraamusta määrätä, koska toinen valvonta-asia oli rikosperusteinen (dnro. 40216) ja päättyi sen takia antamaan astetta lievemmän seuraamuksen, eli varoituksen.¹⁴¹

Valvontalautakunnan voidaankin perustellusti väittää käyttävän kaikkia mahdollisia seuraamuksia myös rikosperusteisissa valvonta-asioissa. Jos valvontalautakunta olisi päätymässä seuraamusmaksuun, käyttää se silloin kevyempää seurausta kahdesti rankaisemisen kiellon takia.¹⁴²

¹³⁸ Valvontalautakunnan ratkaisu dnro 27615 s.13. Tapaus HL:n perustelut.

¹³⁹ Esimerkkinä voidaan mainita valvonta-asia dnro 30910 vuodelta 2012. Tapauksessa oli kyse pahoinpitelystä, jossa oli määrätty vähäinen 10 päiväsakon sakkorangaistus. Tässä tapauksessa valvontalautakunta on määrännyt rangaistusseuraamukseksi huomautuksen.

¹⁴⁰ Tapauksissa oli kyse siitä, että asianajaja oli saanut rikostuomion huumausaineen hallussapidosta (10 päiväsakon sakkorangaistus) (dnro. 40216) sekä siitä, että asianajaja oli kuulusteluissa esiintynyt krapulaisena ja nauttinut kuulustelujen aikana useita alkoholijuomia (dnro. 52116).

¹⁴¹ Aineistosta ei ole löytynyt huomautuksen päätyneitä valvonta-asioita, joissa on perusteena ollut pahoinpitelytuomio. Aineistossa ei ole myöskään lainkaan tapauksia, joissa rikosperusteisessa valvonta-asiaa olisi jätetty seuraamus määräämättä rikkomuksen vähäisyyden perusteella.

¹⁴² Seuraamusmaksua käytön kiellon asianajajalain perustuu kahdesti rankaisemisen välttämiseen asianajajalain esitöiden perusteella. HE 318/2010 vp s. 48.

4.3 HL valvontalautakunnan käsittelyssä

HL koskeva valvonta-asia dnro 27615 on tullut käsiteltäväksi asianajajaliiton hallituksen aloitteesta. Perusteena on ollut mediassa uutisoitu HL:an kohdistunut rikosilmoitus. Valvontalautakunta jäi odottamaan asiassa viranomaisten lainvoimaista ratkaisua, joka saatiin korkeimman oikeuden kieltäytyttyä antamasta valituslupaa. Valvonta-asian ratkaisu on annettu 15.12.2017.

Tapauksessa HL on vapaa-ajanasunnolla parisuhderiidan yhteydessä pahoinpidellyt silloista naisystävänsä muun muassa kuristamalla ja repimällä hiuksia. Pahoinpitelyn lisäksi oli HL:n syyksi luettu laitton uhkaus, jossa tuomioistuimen teonkuvauksen mukaan veistä oli pidetty naisystävän edessä siten, että naisystävällä on ollut perusteltu syy epäillä henkilökohtaisen turvallisuuden puolesta.

Kyse on yhden päivän tapahtumista saarella, jossa ei ole ollut muita silminnäkijöitä. Kyseiset tapahtumat ovat tapahtuneet HL:n vapaa-ajalla. Media oli asiasta kiinnostunut, koska HL oli useasti aiemmin esiintynyt mediassa työtehtäviensä vuoksi. Näissä esiintymisissä HL:n ammatti asianajajana on ollut korostetusti esillä.¹⁴³

Samaan aikaan tämän pahoinpitelyn kanssa on tuomioistuimissa ollut HL:n kohdistuva toinen syyte pahoinpitelystä ja laittomasta uhkauksesta aiemmasta parisuhdeväkivaltaepäilyksestä. Hovioikeus kuitenkin antoi asiassa vapauttavan tuomion.¹⁴⁴ Molemmista pahoinpitelyistä uutisoitiin useita kertoja HL:n nimellä ja kuvalla eri medioissa. HL on ollut siis julkisuudessa tunnettu asianajaja, kun asioita on käsitelty oikeudessa.

HL:n valvonta-asian ohjattiin käsiteltäväksi ja ratkaistavaksi täysistunnossa. Asiassa on järjestetty aluksi suullinen käsittely. Valvontamenettely on oletusarvoisesti kirjallista, mutta seuraamusmaksu ja erottaminen voidaan määrätä vain, jos asiassa on järjestetty myös suullinen käsittely asianajajalain 7 d § mukaan.

¹⁴³ Esimerkiksi iltalehden henkilökuva 31.1.2015. <https://www.is.fi/viihde/art-200000869635.html> avattu 5.9.2022

¹⁴⁴ Luultavasti myös tästä on ollut valvonta-asia vireillä, mutta se on päätynyt siihen, kun HL on todettu syyttömäksi.

Valvontalautakunta erotti HL:n valvonta-asian perusteella asianajajaliitosta. HL valitti tästä päätöksestä Helsingin hovioikeuteen, joka toimii ensimmäisenä valitusasteena valvontalautakunnan ratkaisuihin. Hovioikeus pysytti valvontalautakunnan ratkaisun.

4.3.1 HL:n valvontaratkaisun analyysi

Valvontalautakunnan oikeudellinen narratiivi ratkaisussa rakentuu seuraavasti: HL on syyllistynyt rikokseen, joka on niin moitittava, että asianajajakunnan arvo ja luottamus kärsii. Luottamuksen ja arvon palauttaminen vaatii, että HL erotetaan asianajajaliitosta. HL voidaan erottaa asianajajaliitosta rikostuomion perusteella käsiteltävässä valvonta-asiassa.

Ratkaisun ensimmäinen avainpremissi on, että asianajajalle voidaan määrätä kurinpidollinen seuraamus valvonta-asiassa, joka perustuu rikosoikeudelliseen seuraamukseen. Tämä argumentti rakentuu kahdelle oikeudelliselle normipremissille. Ensimmäinen on, että asianajajalaki ja sen esityöt sallivat kurinpidolliset seuraamukset rikostuomion perusteella käsiteltävissä valvonta-asioissa. Toinen on, että myös tuomioistuimet eivät ole puuttuneet valvontalautakunnan ratkaisuihin, jossa asianajaja on erotettu asianajajaliitosta rikostuomion perusteella. Näin ollen tuomioistuimetkaan eivät ole katsoneet kahdesti rankaisemisen tulevan kysymykseen rikosperusteisissakaan valvonta-asioissa.

Toinen ratkaisun avainpremissi on, että asianajaja voidaan erottaa asianajajaliitosta, kun valvonta-asiassa käsiteltävä teko vähentää asianajajakuntaa kohdistuvaa arvonantoa ja luottamusta. Asianajajakunnan kärsimää arvonannon ja luottamuksen vähentymisen perusteena valvontalautakunta totesi olleen rikokset, joita ei voida pitää vähäisinä. Valvontalautakunnan mukaan vähäistä vakavammaksi rikokset teki seuraamus, joka on ollut yhteinen vankeusrangaistus¹⁴⁵. Osaltaan luottamusta ja arvonantoa asianajajakuntaan kohtaan vähentävän tekijänä esitettiin myös HL:n uhrin ”perusteltu syy pelätä henkilökohtaisen turvallisuutensa olevan vakavassa vaarassa”.

Ratkaisussa on havaittavissa viitteitä myös piilevästä premissistä. Piilevän premissin olemassaolon väittäminen vaatii aina hyviä perusteluja¹⁴⁶. Piilevän premissin osoittamiseksi on tarpeellista perustella, että ratkaisun toinen avainpremissi ei ole yksistään voinut olla

¹⁴⁵ 80 päivän ehdollinen vankeus. Helsingin hovioikeuden tuomio nro 17/100173.

¹⁴⁶ Raimo Siltala on todennut, että piileviä premissejä esitettäessä on oltava varovainen, kun vaarana on helposti lähteä salaliittojen vahvistamisen tielle. Siltala, 2019, s. 288.

tosiasiallisesti erottamisen peruste. Tämän epäilyksen vahvistamiseksi on tarpeen käsitellä valvontalautakunnan muita rikosperusteisia valvonta-asioita, jossa ei ole ollut kysymys epärehellisyysrikoksesta.¹⁴⁷

Valvontalautakunnan toisen avainpremissi rakentui seuraamuksen ankaruuteen. Seuraamuspuunninnassa valvontalautakunta ei ole esittänyt harkintaa seuraamusmaksun määräämisestä. Myöskään yksikään jäsen valvontalautakunnasta ei ole esittänyt eriävää mielipidettään asiassa. Kääntäen voidaan todeta, ettei valvontalautakunta ole nähnyt minkään muun seuraamuksen tulevan kysymykseen. Valvontalautakunnan voidaan siis perustellusti todeta pitävän erottamista selvänä ja ainoana vaihtoehtona HL:n tapauksessa.

Aikaisemmin esiteltyissä PK:n¹⁴⁸ ja TK:n¹⁴⁹ tapauksissa valvontalautakunta on seuraamusharkinnassaan pohtinut huomautuksen ja varoituksen välillä päätyen varoitukseen. Kumpikin tapaus oli perheenjäsenen kohdistunut pahoinpitely, joka oli tapahtunut yksityiselämän piirissä. VJ¹⁵⁰ tapaus oli sen sijaan tapahtunut asianajajan työn yhteydessä. Valvontalautakunnan ratkaisukäytännössä on katsottu raskauttavaksi seikaksi se, että teko on tapahtunut asianajajan työn yhteydessä.¹⁵¹ VJ:lle määrättiin kuitenkin varoitus edes pohtimatta erottamisen mahdollisuutta, sillä asiaa ei ole viety täysistunnon käsiteltäväksi.

HL:n tapauksessa ensimmäinen avainpremissi kohdistui siihen, voidaanko tapauksesta ylipäätään käsitellä kahdesti rankaisemisen kiellon takia. Toinen avainpremissi perustui siihen, että riittävän kova tuomio on syy alentaa asianajajakunnan nauttima arvonantoa ja luottamusta, niin merkittävästi että erottaminen tulee kysymykseen. Valvontalautakunta on katsonut HL:n tapauksessa 80 päivän ehdollinen vankeus pahoinpitelystä ja laittomasta uhkauksesta on riittävän ankara rikosseuraamus, jotta ainut mahdollinen kurinpidollinen toimi on asianajaja liitosta erottaminen. Kun taas kolme kuukautta myöhemmin valvontalautakunnassa

¹⁴⁷ Tutkimusrajauksena on ollut rikosperusteiset valvonta-asiat, jotka eivät osoita epärehellisyyttä. Tällaisia valvonta-asioita ovat käytännössä olleet rattijuopumukset, pahoinpitely- sekä vähäiset huumausaineen hallussapitorikokset.

¹⁴⁸ Valvontalautakunnan ratkaisu dnro. 21605. Rikostuomiona taustalla ollut 50 päivän ehdollinen vankeusrangaistus

¹⁴⁹ Valvontalautakunnan ratkaisu dnro. 00419. Rikostuomiona taustalla ollut 60 päiväsakon suuruinen sakkorangaistus

¹⁵⁰ Aiemmin esitelty valvontalautakunnan ratkaisu dnro. 32719V. Rikostuomiona taustalla 60 päiväsakon suuruinen sakkorangaistus.

¹⁵¹ kts. myös esim. Valvontalautakunnan ratkaisu dnro 40216

käsiteltävässä JV valvonta-asiassa dnro. 36317 törkeän rattijuopumuksen rikosseuraamuksena määrätty 60 päivän ehdollinen ja 45 päiväsakon sakkorangaistus johtaa punnintaan varoituksen ja huomautukseen välillä yksimielisellä päätöksellä kolmen hengen jaostossa. Törkeiden rattijuopumusten perusteella määrättyjen rangaistusseuraamukset ovat hyvin lähellä HL:n saamaa rangaistusta, mutta niissä erottaminen ei ole tullut kysymykseenkään vaan niiden kohdalla on punnittu huomautuksen ja varoituksen välillä, mikäli aiempia valvonta-asioita ei ole ollut.¹⁵²

HL:n kohdalla on kuitenkin ollut monia aiempia valvonta-asioita. HL:lään on kohdistunut vuosina 2006–2015 kuusi valvonta-asiaa, joista viisi huomautusta ja yksi seuraamusmaksu. Asianajajalain 7 § 3 momentin mukaan asianajajan toistuva sääntöjen rikkominen on peruste ankaroitaa seuraamusta seuraamusmaksuun ja erottamiseen. Toisaalta taas JV:lla on ollut vastaavalla tavalla useita aiempia valvonta-asioita.¹⁵³ JV:lle henkilölle oli määrätty neljä varoitusta ja yksi huomautus vuosina 2007–2015.

JV:n tapauksessa seuraamukset olivat olleet pääsääntöisesti vakavaa moitetta osoittavia varoituksia, kun taas HL:n tapauksessa pääsääntöisesti ohjaavana pidettäviä huomautuksia. JV:n valvonta-asiat olivat tapahtuneet myös lyhyemmän aikavälin aikana sekä ne olivat uudempia kuin HL:lla.¹⁵⁴ JV:n aiemmat tapaukset perustuivat saman tyyppisiin asioihin, kun taas HL:lla aiemmissä seuraamuksissa on ollut useita erityyppisiä valvonta-asioita.

Tästä huolimatta peräkkäisinä asioina käsitellyissä HL:n ja JV:n tapauksissa on päädytty hyvin erilaisiin seuraamuksiin. JV:n tapauksessa valvontalautakunta katsoi oikean suhteiseksi seuraamukseksi seuraamusmaksun, mutta tyytyi varoitukseen asianajajalain 7 § 5 momentin estäessä seuraamusmaksun määräämisen.

¹⁵² Muita törkeän rattijuopumuksen perusteella määrättyjä valvonta-asioita ovat ratkaisut dnro:lla 04017, 03019 ja 59718. Näissä oli määrätty seuraamuksina 1) 50 päivää ehdollista vankeutta ja 25 päiväsakon suuruinen sakkorangaistus sekä 7 kuukauden ehdollinen ajokielto, 2) 50 päivää ehdollista vankeutta ja 35 päiväsakon suuruinen sakkorangaistus ja 3) 55 päivää ehdollista vankeutta ja 35 päiväsakon suuruinen sakkorangaistus

¹⁵³ Tässä on mainittava mielenkiintoinen yksityiskohta: HL:n ja JV:n tapaukset on käsitelty samana päivänä peräkkäin samalla valvontalautakunnan kokoonpanolla. HL ensimmäisenä ja JV toisena.

¹⁵⁴ JV:n varoitukset oli annettu vuosina 2007, 2015 ja kaksi vuonna 2013 sekä huomautus vuonna 2008. HL:lle oli annettu huomautukset vuosina 2006, 2008, 2010 ja 2011 sekä seuraamusmaksu 2011.

HL:n ja JV:n tapauksissa rikosoikeudellisessa rangaistusseuraamuksessa on suurehko 20 päivän ehdollisen suuruinen ero, joka osaltaan voisi selittää varoituksen (seuraamusmaksun) ja erottamisen eroa. Valvontalautakunnan perusteluissa kuitenkin todetaan HL:n kohdalla:

”HL:lle aikaisemmin määrätyillä seuraamuksilla, seuraamusmaksua lukuun ottamatta, ei ole kuitenkaan ratkaisevaa merkitystä määrättäessä seuraamusta tässä asiassa. Valvontalautakunta katsoo, että HL:lle lainvoimaisesti tuomittu ehdollinen vankeusrangaistus syyksiluettujen tekojen laatu huomioon ottaen **on jo yksin riittävä peruste Asianajajaliitosta erottamiseen.**”¹⁵⁵

Kun tämä valvontalautakunnan kommentti huomioidaan, voidaan erottamista mielestäni arvioida vain tämän yksittäisen valvonta-asian perusteella.¹⁵⁶ Kun näin ollen verrataan JV:n saamaa 60 päivän ehdollista ja 40 päiväsakkoa sekä useita aiempia valvonta-asioita HL:n vain nyt saamaa 80 päivän ehdollista vankeutta, on valvontalautakunnan ratkaisusta lainattu toteamus varsin kyseenalainen. Tämä toteamus nostaa epäilyksiä piilevästä premissistä. Piilevä premissi perustuu julkilausumattomiin konstruktioihin ja normeihin. Jotta piilevää premissiä voidaan perustellusti epäillä, tulisi sen esiintyä myös muissa valvonta-asioissa. Mielestäni epäilemäni piilevä premissi on havaittavissa myös valvonta-asiassa dnro. 05218. Käsittelenkin seuraavaksi tätä valvonta-asiaa, jonka jälkeen palaamme piilevään premissiin lisätodisteiden kanssa.

4.4 AN valvontalautakunnan käsittelyssä

AN:ta koskevat valvonta-asiat dnro 05218 ja 05318 tuli valvontalautakuntaan käsiteltäväksi Asianajajaliiton hallituksen saattaessa valvonnan vireille perustuen uutisoituun AN:n rikostuomioon. Myös valtioneuvosto lienee saman uutisoinnin perusteella pyytänyt käräjäoikeuden tuomion ja lähettänyt sen valvontalautakunnalle kirjeen yhteydessä. Molempien perusteella on alkanut oma valvonta-asia, mutta tosiasiallisesti kyseessä on sama asia¹⁵⁷. Valvonta-asian ratkaisu on annettu 13.4.2018.

¹⁵⁵ Korostus tässä

¹⁵⁶ Vaikkakin kokonaisuutenakin arvostellenkin seuraamuksen ankaruus on kritiikille altis.

¹⁵⁷ Molempien valvontalautakunnan ratkaisujen 05218 ja 05318 tekstit ovat identtiset. Erona on taustatietojen ensimmäinen ja toinen kappale, jotka vaihtavat paikkaa ratkaisuisissa. Molemmista ratkaisuisista on valitettu hovioikeuteen, josta annettu 2 eri ratkaisua. Ratkaisutekstit ovat molemmissa identtiset myös hovioikeudessa. Tämän takia näitä tapauksia käsitellään yhtenä.

Rikostuomio oli annettu Päijät-Hämeen kärjäoikeudessa 9.1.2018¹⁵⁸ ja uutisoinnin aikana tuomio oli lainvoimainen. Kärjäoikeus oli tuominnut AN:n kahdesta pahoinpitelystä ja virkamiehen vastustamisesta yhteiseen 100 päiväsakon suuruiseen sakkorangaistukseen.

Tapauksessa AN oli ollut viettämässä ravintolassa iltaa ystäviensä kanssa. Ulkopuolisesta seurueesta oli tultu valittamaan AN:n seurueen äänekkyydestä. Tilanne oli tästä nopeasti eskaloitunut siihen, että AN nousi pöydästä ylös ja löi avokämmenellä kerran sekä potkaisi polvella alavatsaan ensimmäistä vastaajaa. Toinen pahoinpitely oli liittynyt tähän samaan tilanteeseen, kun toinen AN:lle tuntematon henkilö oli tullut juosten tilanteeseen ja AN oli lyönyt tätä kerran kasvoihin. Tämän tilanteen seurauksena AN otettiin kiinni ja vietiin poliisivankilaan, jossa säilöönottotarkastuksessa AN oli potkaissut poliisia jalkaan.

Kyseessä ovat olleet yhden illan tapahtumat. AN on ollut voimakkaassa humalatilassa kuvattujen tapahtumien aikana. Kärjäoikeuden käsittelyn aikana AN on oma-aloitteisesti pyytänyt kärjäoikeutta ottamaan kantaa siihen, onko hän katsottavissa sopivaksi jatkamaan oikeudenkäyntiavustajan tehtäviä Päijät-Hämeen kärjäoikeudessa. Kärjäoikeus on lausunut, ettei näe estettä tälle.

Valvontalautakunnan puheenjohtaja on päättänyt ottaa AN:n valvonta-asian käsiteltäväksi ja ratkaistavaksi täysistunnossa. Asiassa on järjestetty suullinen käsittely. Valvontalautakunta päätti erottaa AN:n valvonta-asian perusteella asianajajaliitosta. AN valitti päätöksestä Helsingin hovioikeuteen, joka ei muuttanut valvontalautakunnan ratkaisua.

Media on osaltaan ollut kiinnostunut AN:n saamasta rikostuomiosta, kun tämä on ollut useasti vastaavan laisista rikoksista syytettynä. Samoin AN on saanut esimerkiksi aiemman seuraamusmaksuna määrätyn kurinpidollisen seuraamuksen siitä, kun hän on mainostanut palvelujaan järjestäytyneeseen rikollisuuteen liittyvän yhdistyksen tiloissa luvaten epäsuorasti palkkion tätä kautta saamistaan toimeksiannoista.¹⁵⁹

4.4.1 AN:n valvontaratkaisun analyysi

Valvontalautakunnan luoma oikeudellinen narratiivi AN:n tapauksessa on seuraava: AN:n saama huomattava sakkorangaistus osoittaa rikosten erityistä moitittavuutta ja hyvän

¹⁵⁸ dnro. 18/100862

¹⁵⁹ Ratkaisun perusteluissa vittattu 16.3.2012 määrätty seuraamusmaksu.

asianajajataivan vastaisuutta. Se, että rikokset tapahtuvat vapaa-ajalla, ei muuta arviota asianajajataivan vastaisuudesta, koska asianajajien valvonta ulottuu myös vapaa-aikaan. Erityisesti rikosasioita työkseen hoitavan asianajajan syyllistyminen rikoksiin alentaa asianajajakunnan ansaitsemaa arvonantoa ja siihen kohdistuvaa luottamusta. Kun AN on määrätty useita aiempia kurinpidollisia seuraamuksia, vaati asianajajakunnan ansaitseman arvonannon ja sen ansaitseman luottamuksen säilyttäminen AN:n erottamista asianajajaliitosta.

Tapauksen ensimmäinen avainpremissi on, että aikaisemmat kurinpidolliset seuraamukset osoittavat piittaamattomuutta hyvän asianajajataivan noudattamisesta ja sitä kautta se on omiaan alentamaan asianajajakunnan ansaitsemaa arvonantoa ja luottamusta. Tätä avainpremissiä muotoillessa ei oteta kantaa siihen, vaikuttaako piittaamattomuuden arviointiin aiempien kurinpidollisten seuraamusten ankaruus.

Tapauksessa muodostetaan myös torjuttu premissi siitä, että rikosasioita työkseen hoitavien asianajajien syyllistymistä rikoksiin arvioitaisiin ankarammin. Perusteluissaan valvontalautakunta nostaa esiin sen, että AN tekee työkseen vain rikosasioita. Tähän ankaroittamisperusteeseen ei kuitenkaan myöhemmin perusteluissa palata ja seuraamusharkinnassa tyydytään viittaamaan vain toistuvuuden osoittamaan piittaamattomuuteen erottamisen perusteena.

Toinen avainpremissi tapauksessa on, että rikostuomioihin perustuvat valvonta-asiat ovat niiden harvinaisuuden perusteella ratkaistava niiden ominaispiireet huomioiden. Valvontalautakunta rakensi tämän premissin viittaamalla aiemmin esiteltyihin¹⁶⁰ HL:n, PK:n sekä KP:n valvontaratkaisuihin. Näissä kolmessa tapauksessa oli määrätty kurinpidollisena seuraamuksena erottaminen, varoitus ja huomautus.

Mielenkiintoinen yksityiskohta AN:n ja PK:n tapauksessa on, että PK:n ratkaisussa on harkittu huomautuksen ja varoituksen välillä päätyen jälkimmäiseen. Rikoksesta seurannut rangaistusseuraamus on ollut kuitenkin huomattavasti ankarampi. AN:n kohdalla ratkaisevaksi muodostui ensimmäinen avainpremissi, jonka mukaisesti AN:lle oli aiemmin annettu jo useampi kurinpidollinen seuraamus. Nämä useat aiemmat seuraamukset toimivat ankaroittamisperusteena.

¹⁶⁰ Luvuissa 4.3., 4.2.1., ja 4.1.1.

Toisesta avainpremissistä huolimatta pahoinpitelyistä tuomittu AN:n rangaistus ei vaikuta riittävän vakavalta rikokselta, jotta AN olisi nyt voitu erottaa liitosta aiempi valvontalautakunnan ratkaisukäytäntö huomioiden. Esimerkiksi valvontaratkaisussa 32320V, 44320V ja 22221V¹⁶¹ asianajaja oli saanut aiemmin lukuisia kurinpidollisia seuraamuksia samanlaisista asioista ja nyt kolmesta uudesta valvonta-asiasta annettiin yhteisenä seuraamuksena valvontamaksu. Tähän ratkaisuun peilaten AN:n erottaminen herättää taas epäilyksen mahdollisesta piilevästä premissistä. Piilevän premissin osoittamiseksi olisi löydettävä AN:n ja HL:n tapausten yhdistävä tekijä. Tätä yhdistävää tekijää käsitellään seuraavaksi.

4.5 Piilevä premissi erottamisen taustalla

Piilevä premissi on ratkaisun taustalla olema premissi, jota ei kuitenkaan kirjoiteta perusteluihin auki. Julkisen vallan¹⁶² käytön tulee olla avointa ja valvontalautakunnan toiminta on myös julkisuuslain mukaisesti julkista. Ratkaisujen vaillinaisen perusteleminen murentaa osaltaan oikeusvaltioperiaatteen soveltuvuutta.¹⁶³ Vaillinaiset perustelut toimivat osaltaan myös oikeusturvan esteenä, kun niiden kohteena oleva henkilö ei pysty puolustautumaan täysimääräisesti asiassaan.

Kuten aiemmin on osoitettu, valvontalautakunnan aiempi ratkaisukäytäntö on vaikea sovittaa yksin esitetyillä perusteilla HL:n ja AN:n tapauksissa. HL:n ja AN:n kohdalla erottaminen on lausuttujen argumenttien ja oikeusohjeiden sekä aiemman ratkaisukäytännön valossa liian ankara seuraamus.

Esitänkin seuraavaksi perustelut sille, että HL:n ja AN:n tapauksissa olisi salattu premissi siitä, että julkisuudessa käsiteltyjä asianajajien rikosprosesseja rangaistaan ankarammin. Ensimmäinen viite tästä on HL:n ja AN:n ratkaisuissa oleva huomautus siitä, että

¹⁶¹ Tapauksissa oli kyse sopimattomasta kielenkäytöstä, salassapidon rikkomisia ja sopimaton vaikuttaminen todistajiin. Aiemmat kurinpidolliset seuraamukset olivat tulleet samanlaisista hyvän asianajajattavan rikkomisista. Kyseessä on selvästi siten ollut toistuvuudesta, kuten asianajajalain 7 § 3 momentti esittää erottamisen ja seuraamusmaksun määräämisedellytykseksi.

¹⁶² Asianajajaliiton jäsenyydestä päättäminen (erottaminen) lähentelee merkittävää julkisen vallan käyttöä ja on luonteeltaan vähintään julkisen vallan käyttämistä. HE 318/2010 vp. s 19.

¹⁶³ Siltala, 2019, s. 288.

rikosprosesseja oli käsitelty julkisuudessa. Valvontalautakunnan ratkaisuissa asia oli kirjattu seuraavasti:

”Kyseisiä tapahtumia ja asiaan liittyvää rikosprosessia on alkuvaiheesta lähtien käsitelty julkisuudessa ja HL:n menettely on tullut laajasti yleiseen tietoon.”¹⁶⁴

”Kyseisiä tapahtumia ja asiaan liittyvää rikosprosessia on käsitelty julkisuudessa ja AN:n menettely on tullut myös siten yleiseen tietoon.”¹⁶⁵

Asianajajien tekemät ja julkisuudessa käsitellyt pahoinpitelyrikokset ovat poikkeuksellisen harvinaisia. Vastaavia tapauksia ei ole tutkimuksen teon yhteydessä löydetty, eikä niihin ole valvontalautakuntaan ratkaisukäytännössään viitannut. Myös valvontalautakunta on todennut saman.¹⁶⁶ Asianajajiin kohdistuvat rikostuomioiden uutisoinnit eivät ole usein yhtä uutista enempää keskustelua herättäneet.¹⁶⁷ VJ:n tekemästä pahoinpitelystä on uutisoitu yhdellä uutisella iltalehdessä¹⁶⁸, eikä asiaa ole julkisuudessa enempää käsitelty. VJ ei myöskään ole aiemmin ollut julkisuudessa eikä valvontalautakunta ratkaisuisaan viitannut lainkaan asian saamaan julkisuuteen.

HL on toisaalta ollut ennen erottamistaan tunnettu julkisuudessa. HL:an on viitattu useasti ns. julkkisasianajajana ja hän on esiintynyt useissa hänen yksityiselämänsä julki tuovissa artikkeleissa. Näissä jokaisessa on tuotu ilmi HL:n ammatti asianajajana. Myös keltaisen lehdistön käyttämä nimitys ”julkkisasianajaja HL” kertoo osaltaan, että HL on ollut kuuluisa asianajaja-ammattinsa vuoksi¹⁶⁹.

Aiemman julkisuutensa takia HL:n oikeudenkäyntiä on seurattu median toimesta tiiviisti. Median valtava kiinnostus selviää myös HL:n vastauksesta valvontalautakunnalle, jossa se

¹⁶⁴ HL:n valvonta-asia dnro 27615 s. 12.

¹⁶⁵ AN:n valvonta-asia dnro 05218 s. 6.

¹⁶⁶ HL:n valvonta-asia dnro 27615 s. 13

¹⁶⁷ Esimerkiksi valvontalautakunnan ratkaisun dnro. 23608 käsiteltiin asianajaja ZS:n saamaa törkeää veropetostuomiota. Asiasta oli uutisoitu eri oikeusasteiden jälkeen, mutta laajempaa keskustelua aihe ei ole herättänyt. Tässä ratkaisussaan valvontalautakunta ei ole viitannut ratkaisuisaan vastaavalla tavalla Asian käsittelyyn julkisuudessa.

¹⁶⁸ <https://www.iltalehti.fi/kotimaa/a/4745989a-47e7-4e40-8142-e2cfee9c1120> avattu 10.9.2022

¹⁶⁹ Keltaisella lehdistöllä on tapana vähemmän tunnettujen julkisuuden henkilöiden kohdalla tuoda ilmi, mistä kyseinen henkilö ”tunnetaan”. Tapa on selvästi havaittavissa, kun vieraillee keltaisen lehdistön sivustoilla ja selailee otsikkoja. Näissä vilisee usein TIS-, BB-, Salkkareiden..., missi jne.

toteaa hänen puolustuksensa kärsineen, kun hän ei ole voinut tuoda median takia kaikkia asiaan vaikuttaneita seikkoja esille¹⁷⁰. Oikeudenkäynnin istuntopäivistä ja vaiheista on uutisoitu laajasti. Voidaankin varmasti yhtyä valvontalautakunnan näkemykseen siitä, että asianajajan tekemä pahoinpitelyrikos on tullut laajasti yleisön tietoisuuteen.

AN taas ei ole esiintynyt itse aktiivisesti julkisuudessa ennen saamaansa pahoinpitelytuomiota. AN on ollut uutisissa vuonna 2012, kun hän on jäänyt kiinni siitä, että on luvannut rahalahjoituksia uusista asiakkaista.¹⁷¹ Vuonna 2015 on uutisoitu AN:n saaneen tuomion laittomasta uhkauksesta käräjäoikeudessa¹⁷². Tuomio kuitenkin hylättiin hovioikeudessa. AN ei ole antanut haastatteluja yksityiselämästään, eikä ole ollut esillä keltaisessa lehdistössä. Hänen toimintansa on kuitenkin ollut median kiinnostuksen kohteena, kun hän on toiminut useissa julkisuutta keränneissä oikeudenkäynneissä eri osapuolten asiamiehenä.

AN:n kahdesta pahoinpitelystä ja virkamiehen väkivaltaisesta vastustamisesta uutisoitiin useissa lehdissä¹⁷³. Valvonta-asia on myös laitettu vireille kyseisten uutisointien perusteella. AN:n julkisuus aiemmin tai kyseisen pahoinpitelyn perusteella ei ole ollut verrattavissa lainkaan HL:n saamaan huomioon. AN:n teko on kuitenkin kiistatta tullut yleiseen tietoon lehtijuttujen perusteella.

Lisätukea piilotetusta premissistä valvontalautakunnan valvonta-asioissa saadaan asianajajaliiton hallituksen hovioikeudelle antamasta lausunnosta HL:n tapauksessa. HL:n tapauksen lausumassaan hovioikeudella asianajajaliiton hallitus on korostanut HL:n julkisuuspyrkimyksiä seuraavasti ja sen vaikutuksia valvonta-asiassa:

”HL on itse useiden vuosien ajan ennen nyt kysymyksessä olevia tapahtumia aktiivisesti hakeutunut julkisuuteen myös muutoin kuin työtehtäviin liittyvissä asioissa ja hänestä on tullut tunnettu julkisuuden henkilö. HL:n oli täytynyt ymmärtää, että julkisuuden henkilönä kaikki hänen toimintansa oli median erityisen kiinnostuksen kohteena. Asian **laajan**

¹⁷⁰ HL viittaa johonkin silloisen naisystävänsä ja uhrinsa mielenterveyteen liittyvään seikkaan. Asia on salattu valvontalautakunnan dokumenteista. Tutkimuksellisesti asia ei ole merkityksellinen, jonka takia salaamattomia dokumentteja ei ole pyritty hankkimaan.

¹⁷¹ kts esim. <https://www.hs.fi/kotimaa/art-2000002579000.html> avattu 26.9.2022

¹⁷² <https://www.ess.fi/paikalliset/257821> avattu 26.9.2022.

¹⁷³ kts esim. <https://www.is.fi/kotimaa/art-2000005518371.html> ja <https://www.iltalehti.fi/kotimaa/a/62bbe048-49f2-4966-89cb-0d2bc392aac6> avattu 26.9.2022

julkisen käsittelyn myötä HL:n menettely oli siten entisestään ollut omiaan alentamaan asianajajakunnan arvoa tapaohjeissa tarkoitetulla tavalla.”¹⁷⁴

Asianajajaliiton hallitus pitää lausuman perusteella asianajajan toiminnan saamaa julkisuutta ankaroittavana tekijänä. Lausumassaan asianajajaliiton hallitus korostaa HL:n tapauksessa, että tämä on itse hakeutunut julkisuuteen. AN:n hovioikeudelle antamassaan lausumassa vastaavia näkökohtia ei enää tuoda esille, vaikka valvonta-asiassa nimenomaisesti oli nostettu esiin AN:n toiminnan saama julkisuus aiemmin esitetyllä tavalla.¹⁷⁵

Valvontalautakunta on asianajajaliiton yhteydessä¹⁷⁶ toimiva itsenäinen ja asianajajaliitosta riippumaton valvontaelin. Valvontalautakunta ei siis ole sidottu asianajajaliiton hallituksen näkemyksiin, mutta valvontaratkaisut perustuvat asianajajalakiin ja asianajajaliiton hyväksymiin tapaohjeisiin sekä aiempaan ratkaisukäytäntöön. Asianajajaliiton hallituksen lausuma ei siis ole valvontalautakunnan esittämä näkemys.

Asianajajaliiton hallituksen ja valvontalautakunnan erillisyydestä huolimatta antaa hallituksen esittämä näkemys tukea piilotetulle premissille. Jos HL:n ja AN:n tapauksia nimittäin käsiteltäisiin valvontalautakunnan esittämällä perusteilla, eroavaisivat ne merkittävästi aiemmasta ratkaisukäytännöstä sekä ne vaikuttaisivat jopa mielivaltaisilta. Onhan vastaavissa tapauksissa määrätty huomattavasti lievempiä kurinpidollisia seuraamuksia.

Mikäli perusteluissa olisi kirjattu nyt esitetty piilevä premissi, tulee ratkaisukäytännöstä ymmärrettävä ja johdonmukainen kokonaisuus. Tämän piilevän premissin avulla saadaan uusi ankaroittamisperuste, joka erottaisi HL:n ja AN:n tapaukset muista esitetyistä rattijuopumuksen ja pahoinpitelyn perusteella käsiteltävistä valvonta-asioista. Tämä piilevä premissi huomioiden muut ratkaisut muodostavat selvän ja yhtenevän ratkaisukäytännön.

Kokoavasti totean rohkeasti, että valvontalautakunnan ratkaisuissa on täytynyt olla piilevä premissi HL:n ja AN:n tapauksissa. Piilevä premissi on, että valvonta-asian saama, asianajajasta riippumatonkin julkisuus on ankaroittamisperuste valvontakäytännössä.

¹⁷⁴ Korostus tässä.

¹⁷⁵ AN:n valitus hovioikeuteen on perustunut valvontalautakunnan seuraamuksen ennalta-arvaamattomuuteen, joten on ymmärrettävää, ettei asiaa käsitellä AN:n hovioikeuden kirjelmöinneissä tai hovioikeuden perusteluissa.

¹⁷⁶ Jakaa mm. samat toimitilat.

Tällaisen piilevän premissin on todettu jo aiemmin olevan ongelmallinen. Se myös rikkoo tuomareiden perusteluvollisuutta, jonka mukaan kaikki asiaan vaikuttavat seikat tulisi kirjata perusteluihin. Piilottelemalla näinkin ratkaisevasti vaikuttavaa premissiä nostaa valvontalautakunta turhia epäilyksiä sen muita ratkaisuja kohtaan. Herää esimerkiksi kysymys siitä, onko valvontalautakunta tietoisesti jättänyt huomioimatta kahdesti rankaisemisen ulottuvuuden vai eikö se vain tunnista sen mahdollista soveltuvuutta?

4.6 Puuttuva premissi

Kaikissa nyt käsitellyissä valvonta-asioissa on ollut kyse rikostuomion perusteella aloitetuissa valvonta-asioissa. Kaikkien valvonta-asioiden käsittelyä on lykätty siihen asti, että tuomiot ovat olleet lainvoimaisia. Näin teko on voitu katsoa olleen todistetusti tehty, jolloin valvontalautakunnan ei ole tarvinnut tehdä erillistä tutkimusta, onko väitetyt teot tapahtuneet. Valvontalautakunta on siis käyttänyt rikostuomioita osoittamaan valvonta-asioiden kohteena olevien tekojen tapahtuneen.

Valvontalautakunnan valvonta-asian ja niiden perustana olevien rikostuomioiden kohdalla ei ole usein epäselvää siitä, etteikö kyseessä olisi sama asia. Perustuuhan käynnistetyt valvonta-asiat nimenomaisesti rikostuomioon ja sen lainvoimaisuuteen. Myös aiemmin käsitellyissä tapauksien esittelyssä käy selvästi ilmi, että asioissa nimenomaisesti käsitellään samaa asiaa mitä rikoksella on tuomittu. Näin ollen kahdesti rankaisemisen kiellon kannalta kyseessä oleva samuusarviointi ei ole ollut ongelmallinen valvontalautakunnan ratkaisukäytännössä. Kyseessä on kahdesti rankaisemisen kiellon valossa ”samasta asiasta”.

Valvontalautakunnan prosessin ainoa yhteys aiempiin rikostuomioihin on niiden valvonta-asian käynnistävä tai aloittava vaikutus. Valvonta-asian ja rikostuomioiden seuraamusta ei myöskään synkronoida siten, ettei seuraamus kokonaisuudessaan muodostuisi kohtuuttomaksi, vaikka asioissa käsitellään moitittavan menettelyn samaa osuutta. Kyseessä on siten kahdesti rankaisemisen kiellon kannalta ”kahdesti käsittelystä”.

Huomautuksen ja varoituksen osalta on tutkielman 3.4. luvussa todettu, etteivät ne ole Engel-kriteerien kannalta rankaisuja. Erottamisen osalta todettiin, että se voi muodostua ankaruutensa takia rankaisuksi ja siten tehdä prosessista rikosoikeudellisen. Kuten luvussa 3.4 esitettiin, on erottamisen tosiasialliset seuraamukset ankarammat, kuin seuraamusmaksun, jonka on katsottu muodostavan kahdesti rankaisemisen sen ankaruuden perusteella. Ankaruuden kautta erottaminen voisikin muodostua rangaistukseksi. Mikäli erottaminen näin muodostuisi Engel-

kriteerien valossa rangaistukseksi, olisi valvonta-asiassa kyse rikosprosessista. Näin ollen kahdesti rankaisemisen kiellon vaatimus kahdesta rikosasiasta täyttyisi.

Nyt nouseekin epäily siitä, onko valvontalautakunta huomionnut riittävästi kahdesti rankaisemisen kiellon soveltuvuutta ratkaisukäytännössään. Tämä nostaa esiin mahdollisen puuttuvan premissin valvonta-asian perusteluissa. Tämä puuttuva premissi voisi näkemykseni mukaan olla kahdesti rankaisemisen kiello.

HL on tapauksessaan esittänyt kahdesti rankaisemisen kiellon tulevan sovellettavaksi. HL:n valvonta-asiassa valvontalautakunta ja hovioikeus sivuuttaa hänen esiin nostaman kahdesti rankaisemisen kiellon soveltuvuuden tapaukseen. Hovioikeus ja valvontalautakunta molemmat viittasivat entisen asianajaja ZS:n hovioikeudessa käsiteltyyn valitukseen seuraavasti.

”Helsingin hovioikeus on muun muassa lainvoimaiseksi jääneessä ratkaisussaan Hel-HO:10:2014 todennut, että valvontamenettelyä on pidettävä Suomen kansallisen lainsäädännön mukaan rikosoikeudellisen menettelyn asemesta luonteeltaan kurinpidollisena.”

ZS:n valvonta-asiassa dnro 23608 on ollut kyse ammatillisesta väärinkäytöksestä (törkeä veropetos asianajajan työssä), josta hän on saanut rangaistuseuraamuksen. Hovioikeus on tässä viitatussa kohdassa arvioinut Engel-kriteeristön toisen osuuden¹⁷⁷ soveltuvuutta. Hovioikeus lausui perusteluissaan seuraavasti:

”vaikka niin syyteeseen kuin asianajajaliiton valvontamenettelyynkin johtaneet seikat ovat sinällään olleet samoja, on asianajajaliiton valvontamenettely ja siinä määrätty seuraamus kuitenkin perustunut yksinomaan asianajajan ammatilliseen väärinkäytökseen eikä kurinpitomenettelyn kohteeksi joutunutta asianajajaa ole **asianajajaliiton menettelyssä syytetty rikoksesta.**”¹⁷⁸

ZS:n tapauksessa kurinpidollinen seuraamus kohdistui ammatilliseen väärinkäytökseen ja ratkaisevaa valvonta-asiassa ei ollut se, että kyseessä on ollut rikos. ZS:n samaa törkeä veropetostuomio on vain toiminut todisteena ammatillisesta väärästä käytöksestä. HL:n valvonta-asiassa taas ei ole ollut kyse ammatinharjoittamisen yhteydessä tehdystä rikoksesta.

Valvontalautakunta on suhtautunut aiemmassa ratkaisukäytännössään hyvin tiukasti rikoksiin, jotka osoittavat epärehellisyyttä. Tämä perustuu asianajajalain mukaiseen asianajajan

¹⁷⁷ Menettelyn tosiasiallinen luonne

¹⁷⁸ Korostus tässä.

vaatimukseen rehellisyydestä. Mikäli asianajaja syyllistyy epärehellisyyttä osoittavaan rikokseen, ei hän täyttäisi enää asianajajaliiton jäsenyyden edellytyksiä.

HL:n ja AN:n tapauksissa ei ole ollut kyse epärehellisyysrikoksesta. Molemmat olisivat voineet rikoksesta huolimatta päästä asianajajaliiton jäseneksi tai saada luvan toimia lupalakimiehenä.

HL:n valvonta-asiassa perustelunarratiivi kuitenkin rakentui sen ympärille, että hänen rikosoikeudellisesti rangaistut tekonsa ovat olleet niin moitittavia, että yksistään ne olisivat riittäneet erottamisperusteeksi. Kyseinen valvonta-asia siis nimenomaan kietoutuu HL:n rikosprosessissa saaman ankaran moitteen ympärille. Valvonta-asia on lähtenyt liikkeelle nimenomaisesti rikosprosessin julkisuudesta. Lisäksi valvonta-asian käsittelyä on lykätty, jotta on voitu odottaa tuomion lainvoimaisuutta sekä ankarasta rangaistusseuraamuksesta ilmenevä moite on toiminut ankaroittamisperusteena.¹⁷⁹

Helsingin hovioikeus on todennut ratkaisussaan 10:2014, että rikosperusteiset valvonta-asiat ovat ”samaa asiaa” rikosprosessin kanssa. Näin ollen on kyseessä kahdesti rankaisemisen kiellon soveltamisen edellytyksenä oleva ”sama asia”. Kuitenkin yllä lainatun tavoin hovioikeus katsoo, että kyseisessä tapauksessa on ollut kyseessä kurinpidollinen, ei rikosoikeudellinen prosessi. Myös valvontalautakunnan voidaan katsoa tukevan tätä konstruktiota ja se käy ilmi valvontalautakunnan jäsenen Matti Tolvasen kirjoituksesta vuoden 2018 valvontakertomuksen yhteydessä. Kyseisen kirjoituksen otsikko on ”Valvoa vai rangaista?”.¹⁸⁰ Kirjoituksessa Tolvanen perustelee sen puolesta, ettei perus- ja ihmisoikeuksia tule soveltaa valvonta-asioissa, koska hän katsoo kurinpidon olevan rikosoikeudellisen luonteen sijasta ennemmin turvaamistoimen kaltaista toimintaa¹⁸¹.

Turvaamisluntoisuudella Tolvanen tarkoittaa, että kurinpitotoimilla varmistetaan asianajajien noudattavan alan eettisiä sääntöjä, koska he hoitavat toisten oikeudellisia asioita. Käytännössä

¹⁷⁹ HL:n valvonta-asian perusteluissa on esitetty kurinpidollisten seuraamusten kumuloituminen toissijaisena seikkana. Seuraamusharkinnassa nimenomaisesti todettiin, että rikosoikeudellisesti rangaistu teko on ollut niin moitittavaa, että se yksin riittää erottamisen perustaksi. Näin ollen on perusteltua tarkastella erottamista vain tämän yhden valvonta-asian perusteella ja sanktioiden kumuloituminen on toissijaista.

¹⁸⁰ Tolvanen on ollut täysistunnon jäsenenä, kun HL:n ratkaisua on käsitelty valvontalautakunnassa. Hän lienee varmasti ollut osaltaan siten kiinnostunut hovioikeuden ratkaisusta asiassa. Mielestäni kyseinen vuoden 2018 valvontakertomuksen kirjoituksen otsikko osaltaan myös osoittaa tätä kiinnostusta, sen ottaessa suoraan kantaa HL:n esittämiin väitteisiin.

¹⁸¹ Kuten jaksossa 3.4.3. totean, en jaa näkemystä turvaamistoimen luontoisuudesta. Katson kyseessä olevan ennemmin laillisuusharkinnasta.

kyse on asiakkaiden luottamuksen suojelemista siihen, että asianajajat noudattavat eettistä koodistoaan. Kyseessä on osaltaan myös sen arviointi, täyttäisikö asianajaja enää asianajajalain 3 § mukaisia asianajajan hyväksymisen edellytyksiä.

Tällainen asianajajan hyväksymisedellytysten uudelleenarviointia valvonta-asiassa on perusteltua kutsua enemmän laillisuusharkinnaksi eikä turvaamistoimeksi jaksossa 3.4.3. esitetyn mukaisesti. Tällainen argumentti soveltuu hyvin tilanteeseen, jossa asianajaja on erotettu työtehtävien yhteydessä tehdyn rikoksen perusteella, eikä hän täyttäisi enää asianajajaksi hyväksymisen edellytyksiä.¹⁸²

Tilanteissa, jossa taas rikos on tehty vapaa-ajalla eikä se siten olisi este asianajajaksi hyväksymiselle, tulee laillisuusharkinta kyseenalaiseksi. Valvontalautakunta on suhtautunut ymmärtävästi ankariinkin rikosoikeudellisiin rangaistuksiin siten, ettei erottamista ole edes harkittu.¹⁸³ Laillisuusharkinta ei tule siten kysymykseen asiakkaiden luottamuksen suojaamisen kannalta tällaisissa valvonta-asioissa. Laillisuusharkinta voisi tulla kysymykseen kuitenkin asianajajien tapaohjeiden kohdan 3.5 vaatiman arvonannon säilyttämisen kannalta tapauksissa, joissa on kyse piilotellun premissin kaltaisesta julkisuudesta. Tällöin laillisuusharkinta kohdistuisi asianajajien tapaohjeiden 3.5 mukaisen käyttäytymisnormin rikkomiseen.¹⁸⁴

Tapaohjeiden 3.5 kohdan perusteella erottaminen laillisuusharkinnan mukaisesti olisi kurinpitoa eikä rikosoikeudellista. Näin ollen laillisuusharkinta voisi tuoda perusteen, jolla asianajaja voitaisiin erottaa myös vapaa-ajalla tapahtuneesta rikoksesta sen saaman julkisuuden perusteella. HL:n ja AN:n tapauksessa ongelmaksi muodostuu, että seuraamus on poikkeuksellisen ankara ja poikkeaa huomattavasti aiemmasta valvontakäytännöstä.¹⁸⁵

¹⁸² Esimerkiksi ZS erotettiin hänen neuvottuaan asiakasta törkeässä veropetoksessa. Kyseessä on epärehellisyyttä osoittava rikos. ZS:n ei katsottaisi asianajajalain 3 § 1 momentin 1 kohdan mukaisesti ”rehelliseksi tunnetuksi” tällaisen rikostuomion jälkeen.

¹⁸³ Esimerkkinä aiemmin esiteltyt ankarat rangaistusseuraamukset törkeistä rattijuopumuksista tai pahoinpitelyistä ei ole edes aiheuttanut harkintaa erottamisesta (pois lukien AN:n ja HL:n tapaus).

¹⁸⁴ Tapaohjeiden 3.5 kohdassa asianajaja veloitetaan seuraavasti: ”Asianajajan on asianajotoiminnassaan ja **muutenkin vältettävä kaikkea, mikä saattaa alentaa asianajajakunnan arvoa** tai vähentää luottamusta asianajajakuntaan.” – Korostus tässä.

¹⁸⁵ HL:n tapauksesta on taas mainittava, että lähtökohdaksi on otettu vain tämä rikokseen perustuva yksittäinen valvonta-asia. Vaikka HL:n on ollut useita aiempia valvonta-asioita, jotka voisi sinällään muodostua erottamisen perusteeksi yhdessä tämän kanssa, on valvontalautakunta erikseen todennut, ettei niitä huomioida kyseisen valvonta-asian perusteen ollen yksin riittävä erottamisperuste.

Huomattava poikkeama aiemmasta valvontakäytännöstä muuttaa tilannetta. Valvontalautakunta on ollut hyvin tarkka siitä, ettei valvonta-asioissa sovelleta mitään muita normeja kuin asianajajalakia ja hyvää asianajajatapaa¹⁸⁶. Hyvä asianajajatapa on häilyvä normisto, jonka tärkein sisältö on pyritty kirjaamaan asianajajaliiton tapaohjeisiin.¹⁸⁷ Tapaohjeiden 1.1 kohdan 2. momentin mukaan se ei kuvaa hyvää asianajajatapaa tyhjentävästi.

Valvonta-asioita, joissa asianajaja olisi erotettu asianajajaliitosta pahoinpitelyrikoksen perusteella ei ole ollut löydettävissä tapauksia vuodesta 1990 alkaen tarkasteltuna.¹⁸⁸ Erityinen kiinnostus kohdistuu vielä HL:n tapaukseen sen ollessa ensimmäinen erottaminen rikosperusteisessa valvonta-asiaa, jossa rikos ei osoita epärehellisyyttä. Mikäli HL:n tapausta verrataan vain esitettyihin premisseihin, ei erottaminen ole ollut ennakoitavissa oleva tulos valvonta-asiaa. Tästä ennakoitavuuden puutteesta syntyy kurinpidollisen seuraamuksen muodostuminen ankarammaksi ja siten entisestään rangaistuksen luontoiseksi.

Yleisesti on katsottu, että valvontalautakunnan kurinpidon ei katsota olevan rankaisemista vaan kurinpidollista, kun sillä on pyritty opastamaan luonteeseen. Samalla kuitenkin usein todetaan, että seuraamusmaksu on rankaisemista, joka ei ole mahdollista.¹⁸⁹ HL on tunnistanut tämän ongelman ja kyseenalaistanutkin sen, etteikö kurinpidollinen erottaminen voisi tosiasiallisesti olla myös rankaisemista.

Vaikkakaan Helsingin hovioikeus ja valvontalautakunta ei ole pitänyt kurinpidollisia seuraamuksia rangaistuksenluontoisiksi,¹⁹⁰ voidaan lainsäätäjän katsoa pitäneen kurinpidollisten seuraamusten voivan olla rangaistuksenomaisia. Tämä käy ilmi asianajajalain vuoden 2013 voimaan tulleen muutoksen hallituksen esitöistä¹⁹¹. Hallituksen esityksessä nimenomaisesti on säädetty, että kahdesti rankaisemisen kiellon takia ei voitaisi seuraamusmaksua määrätä rikosperusteisissa valvonta-asioissa.

¹⁸⁶ Hyvä asianajajatapa on yleisviittaus laissa ja tapaohjeet on asianajajaliiton kooste hyvästä asianajajatavasta, joka on yleisesti hyväksytty.

¹⁸⁷ Hyvää asianajajatapaa koskevat ohjeet, 2013. Suomen Asianajajaliitto.

¹⁸⁸ Myös valvontalautakunta on todennut HL:n valvonta-asian ratkaisussa, ettei aiempaa ratkaisukäytäntöä ole juurikaan pahoinpitelyperusteisista valvonta-asioista.

¹⁸⁹ Ylönen, 2018. s.156–160.

¹⁹⁰ Esim. HL:n, ZS:n ja AN:n tapauksissa.

¹⁹¹ HE 318/2010 vp. s. 48.

Kuten aiemmin luvussa 3.4.2. esitettiin, pienikin sakko on katsottu rangaistukseksi. Seuraavassa luvussa 3.4.3. esitettiin kriittistä pohdintaa vuoden 2013 asianajajalain uudistuksen hallituksen esityksessä esille tuotuun näkökantaan, jonka mukaan erottaminen ei kuuluisi kahdesti rankaisemisen kiellon periaatteen soveltamisalaan.

HL viittasi hovioikeuden valituksessaan erottamiseseuraamuksen ankaruuteen siten, että se muodostuisi rangaistukseksi. Tätä hän perusteli vertaamalla muun muassa toteamalla, että lupalakimiehiltä ei voida viedä ammattia oikeudenkäyntiavustajana vastaavan teon perusteella. HL vetosi myös siihen, että vuoden 2013 asianajajalain muutoksen ja lupalakimieslain säätämisen jälkeen erottamisen tosiasiallinen ankaruus oli kasvanut, koska asianajaja ei voisi toimia ainakaan kolmeen vuoteen pääasiallisessa tehtävässään oikeudenkäyntiavustajana¹⁹².

HL osoitti näin, että erottaminen olisi tosiasiallisesti kolmen vuoden liiketoimintakiello, joka olisi luonteeltaan ja ankaruudeltaan rinnastettavissa rikosseuraamusten piiriin ja olisi siten rangaistus. Ratkaisussaan 2018:18 Helsingin hovioikeus ei mahdollisesti ole tunnistanut tätä tosiasiallista muutosta, joka on tapahtunut lupalakimieslain tullessa voimaan yhdessä asianajajalain uudistuksen kanssa vuonna 2013. Mielestäni tähän viittaa hovioikeuden perusteluista kohta, jossa todetaan, että asianajajan nimikkeen käytön kieltäminen ”**saattaa** eräissä tilanteissa vaikuttaa hänen oikeuteensa harjoittaa elinkeinoaan”¹⁹³.

Hovioikeus ei ratkaisussaan pohdi erottamisen tosiasiallisia vaikutuksia. Hovioikeus viittaa aiempaan ratkaisuunsa¹⁹⁴ ja toteaa, että valvontalautakunnan kurinpidolliset seuraamukset eivät olisi rikosoikeudellisia eikä punnitse asiaa enempää. Kun hovioikeus ei tässä tapauksessa tarkastellut ja siten tunnistanut seuraamuksen tosiasiallista ankaruutta, hovioikeus mielestäni epäonnistuu tehtävässään tarkastella kurinpidollisten seuraamusten mahdollista kohtuuttomuutta, ilmeistä virheellisyyttä tai ihmis- ja perusoikeuksien asettamien vaatimusten täyttymistä.

¹⁹² Asianajajaliitosta erotettu ei voi kolmeen vuoteen hakea lupaa toimia oikeudenkäyntiavustajana. Laki luvan saaneista oikeudenkäyntiavustajista 2 § 4 momentti.

¹⁹³ Korostus tässä.

¹⁹⁴ Helsingin hovioikeus 10:2014.

5 Lopuksi

5.1 Oikea ratkaisu huonoilla perusteluilla

Tutkielman tutkimuskysymyksenä selvitettiin, onko valvontalautakunnan ratkaisukäytäntö ennakoitavissa sekä soveltuuko kahdesti rankaisemisen kiellon periaate sellaisissa rikosperusteisissa valvonta-asioissa, jotka eivät osoita epärehellisyyttä. Tutkimuskysymykseen on vastattu tarkastelemalla aluksi kahdesti rankaisemisen kieltoa. Tämän jälkeen on esitelty valvontalautakunnan toimintaa ja sen käytössä olevia seuraamuskeinoja valvonta-asioissa. Näiden seuraamuksien rangaistuksenluontoisuutta on arvioitu niiden esittelyn yhteydessä näyttäen, että erottaminen voi muodostua toiseksi rangaistukseksi ja siten kielletyksi kahdesti rankaisemisen kiellon kannalta. Tästä on siirrytty tarkastelemaan valvontalautakunnan ratkaisukäytännön ennakoitavuutta sellaisissa rikosperusteisissa valvonta-asioissa, jotka eivät osoita epärehellisyyttä.

Ilman HL:n ja AN:n valvontaratkaisua piirtyi selvä, yhtenevä ratkaisukäytäntö, jossa valvontalautakunta suhtautuu ymmärtävästi¹⁹⁵ yksityiselämässä tapahtuneisiin rikoksiin, jotka eivät osoita epärehellisyyttä tai muuta erityistä moitittavuutta. Valvontalautakunnan ratkaisukäytäntöä tarkastelemalla näyttää siltä, että se suhtautuu varovaisesti asianajajaliitosta erottamiseen. Valvontalautakunta kuitenkin käyttää myös tätä ankarinta seuraamusta tilanteen niin vaatiessa.

HL:n ja AN:n ratkaisut kuitenkin herättävät perustelujensa valossa synkän varjon ratkaisukäytännön ylle. Tarkastelemalla valvontalautakunnan perusteluja ovat ratkaisut vaikuttaneet jopa mielivaltaisilta, jossa kyseisistä asianajajista on haluttu eroon. Ovatko nämä ratkaisut sitten virheellisiä? Valvontalautakunta on epäonnistunut perustelujen esittämisessä HL:n tapauksessa, johon myös AN:n erottaminen on osaltaan perustunut. Ratkaisut eivät kuitenkaan ole vääriä, kun ratkaisuissa esitetyt asiat huomioidaan kokonaisuutena.

HL ja AN ovat olleet useiden valvonta-asioiden kohteena ennen erottamistaan. HL:n tapauksessa valvontalautakunta on epäonnistunut erityisesti siinä, kun se on todennut, että kyseinen teko on yksistään ollut erottamisperuste. Ilman tätä toteamusta olisi valvontalautakunta voinut vedota seuraamusten kumulaatioon ja siihen, että viimeinen teko on

¹⁹⁵ Ymmärtämisellä viitataan tässä siihen, että ne ovat aiheuttaneet pääsääntöisesti huomautuksia tai varoituksia.

saanut erityistä julkisuutta. Valvontalautakunnan olisi pitänyt rohkeasti tuoda päätöksen perusteluihin asti selvästi taustalla vaikuttanut julkisuus. Vaikkakin HL itse ei ollut tuonut pahoinpitelyä koskevaa asiaa julkisuuteen, on hänen mielestäni tullut ymmärtää julkisuuteen hakeutuessaan, että hänen toimintansa vaikuttaa julkituomansa ammatin arvostukseen. Tähän arviointiin vaikuttaa erityisesti se, että asianajajalaissa asti on maininta siitä, että asianajajakunnan arvoa alentava toiminta on erottamisperuste. Näin ollen ei erottamista voida pitää täysin yllättävänä lopputuloksena HL:n tapauksessa.

AN:n tapauksessa valvontalautakunta ei ole kirjannut ratkaisuunsa piileviä premissejään. Tämä seurauksena valvonta-asian ratkaisu vaikuttaa liian ankaralta. Näin ollen valvontalautakunnan ratkaisu on epäonnistunut tältä osin. Mutta AN:n kohdalla voidaan huomioda HL:n tuoma ennakkotapaus. HL:n tapauksen muodostava ennakkotapaus yhdessä piilevän premissin kanssa valvontalautakunta on voinut perustellusti päätyä myös nykyisen kaltaiseen ratkaisuun. AN taas ei ole HL:n tapaisesti itse hakeutunut julkisuuteen. Toisaalta AN:n saamat aiemmat kurinpidolliset seuraamukset olivat tapahtuneet vain muutaman vuoden sisällä. On katsottu, että kolme aikaisempaa kurinpidollista toimea muodostaa toistuvuuden.¹⁹⁶ Tämän lisäksi, kun huomioidaan HL:n tapauksen muodostama ennakkotapaus julkisuudesta ja erottamisesta pahoinpitelyn perusteella, ei AN ole voinut mielestäni pitää erottamista täysin yllättävänä huomioiden aiempi kyseenalainen julkisuus ja sanktiokumulaatio.

Tässä tutkielmassa on paljon keskitytty kahdesti rankaisemisen kiellon soveltamiseen valvonta-asioiden yhteydessä. Onko nyt niin, että valvontalautakunnan asioissa on kyse kurinpidollisesta toiminnasta ja ettei kahdesti rankaiseminen sovellu siihen? Näin ei aina ole. Luvussa 2.2.2 ja 3.4.3 käsiteltiin erottamisesta seuraavan taloudellisen vahingon olevan niin merkittävä, että se voisi muodostua rangaistukseksi ja muodostaa tältä osin prosessista rikosoikeudellisen. Tämä yksistään ei kuitenkaan riitä, vaan valvonta-asiassa tulee olla myös kyse ”samasta asiasta” ja kyseessä pitää olla kahdesti käsittely. Valvonta-asiassa on kyse ”samasta asiasta”, kun erottaminen perustuu yksistään rikokseen, eikä esimerkiksi siihen, että asianajaja toistuvasti rikkoo hyvää asianajajatapaa, kuten luvuissa 2.2.2. ja 4.6. on esitetty. Kahdesti käsittelyn osalta ei noussut soveltuvuuden kannalta ongelmaa, kun prosessit ovat niin selvästi erilliset, kuten luvussa 2.2.3. esitettiin.

¹⁹⁶ Ylönen, 2018. s. 141–143.

Valvontalautakunnan tulisikin ottaa huomioon ratkaisukäytännössään kahdesti rankaisemisen kielto. Sen sovellettavuus rajoittuu kuitenkin tilanteisiin, jossa erottamisen perusta on puhtaasti rikostuomio. Puhtaalla perustumisella rikostuomioon tarkoitan sitä, että ainoa erottamisen perusta on ollut rikosoikeudellinen tuomio eikä teko itsessään tai hyvän asianajajattavan toistuva rikkominen. Käytännön tasolla ongelmaksi voisi muodostua HL:n tyylinen tapaus ilman aiempia kurinpidollisia toimia.

HL:n tapauksessa on ollut perusteet erottaa hänet asianajajaliitosta rikkomusten toistuvuuden vuoksi. Valvontalautakunnan perustelut olivat valvonta-asiassa hyvin lähellä sitä, että kahdesti rankaiseminen olisi tullut kyseeseen, kun se on todennut erottamisperusteeksi riittäneen pelkkä rikostuomio. Mikäli valvontalautakunta ei olisi lopuksi vedonnut kurinpidollisten seuraamusten toistuvuuteen ja jättänyt erottamisen vain rikostuomion erityisen moitittavuuden perusteeseen, olisi mielestäni kyseessä ollut rangaistus. Tällöin kahdesti rankaisemisen kielto olisi tullut huomioida valvontalautakunnassa ja myöhemmin hovioikeudessa.

5.2 De sententia ferenda ja de lege ferenda

5.2.1 Valvontalautakunnan piilevät premissit

Valvontalautakunnan tulisi kirjoittaa auki kaikki ratkaisuun vaikuttavat tekijät. Ratkaisuihin ei saisi jäädä piileviä premissejä. Nyt kun piilevä premissi on osoitettu, horjuttaa se luottamusta valvontalautakunnan ratkaisuihin. Luottamus valvovaan tahoon on erityisen tärkeää sen vähentäessä osaltaan ratkaisuihin kohdistuvaa kritiikkiä ja sitä kautta muutoksenhakuun kohdistuvaa painetta.

Piilotettujen premissien auki kirjoittaminen on tärkeää myös valvottavien oikeusturvan kannalta. Jos valvontalautakunta olisi kirjoittanut auki asioiden saaman julkisuuden olevan ankaroittamisperuste, olisi sillä varmasti ohjaava vaikutus asianajajien julkisuuteen hakeutumiseen. Asianajajia valvotaan jo nyt myös vapaa-ajallaan. Myös se, että asianajajien maine on ollut erityisen suojelun kohteena, johtaa siihen, ettei julkisuus ankaroittamisperusteena ole yllättävä uudistus nykytilaan.

Itsestään riippumaton julkisuus voi osaltaan olla sattumaa, mutta AN:n tapaus osoitti, että myös tietyn tyyppisten toimeksiantojen vastaanotto lisää riskiä saada asioihinsa julkisuutta. AN oli toiminut useissa julkisuutta saaneissa tapauksissa oikeudenkäyntiavustajana, jonka lisäksi hänen yhteyksistään rikollisjengiin media on ollut kiinnostunut. Näin ollen väittäisin, että

julkituotuna julkisuus ankaroittamisperusteena vaikuttaisi osaltaan uudella tavalla asianajajien toimintaan korkean profiilin oikeudenkäynneissä. Se voisi vaikuttaa joidenkin asianajajien halukkuuteen ottaa korkean profiilin oikeudenkäynnejä vastaan, koska he laittaisivat itsensä entistä tarkemman valvonnan alaiseksi. Tämä voisi johtaa korkeamman osaamistason ja sääntöjä noudattavien asianajajien monopoliin korkean profiilin tapauksissa. Tämä toimisi osaltaan asianajajien mainetta nostavana tekijänä.¹⁹⁷

5.2.2 Kahdesti rankaiseminen valvontalautakunnassa

Toinen tärkeä kehityskohta valvontalautakunnan ratkaisukäytännössä olisi linjata tilanne, milloin kahdesti rankaiseminen kielto tulisi sovellettavaksi ratkaisukäytännössä. Tämä palvelisi erityisesti valvontalautakunnan ammattitaitoa ja asianajajien perus- ja ihmisoikeuksia korostavana tekijänä.

Valvontalautakunnan ratkaisukäytännössä kahdesti rankaisemisen kieltä tulisi soveltaa tapauksissa, jossa rikos on merkittävä, mutta ei kuitenkaan vielä olisi itsessään este asianajajaliiton jäsenyydelle. Valvontalautakunnan tulisi olla valppaana¹⁹⁸, kun sille tulee seuraava AN:n tai HL:n tyyppinen valvonta-asia, jossa on useita aiempia kurinpidollisia seuraamuksia ja uusin valvonta-asia kohdistuu rikosasiaan. Tällöin valvontalautakunta voisi tuoda ilmi huomioivansa kahdesti rankaisemisen kiellon. Tämän voisi toteuttaa esimerkiksi toteamalla, että yksistään käsiteltynä kyseinen rikosperusteinen valvonta-asia olisi erottamisen peruste, mutta kysymykseen tulisi vain varoitus kahdesti rankaisemisen kiellon takia.

Tämän jälkeen valvontalautakunta voisi kiinnittää huomion siihen, että nyt arvioidaan sääntöjen ja tapaohjeiden rikkomisen kumulaatiota, eikä yksittäistä rikosta. Viimeinen tapaus olisi kylläkin rikosperusteinen valvonta-asia, mutta se, että se sattuu olemaan viimeisen valvonta-asian peruste, ei muuttaisi arviota toistuvasta hyvän asianajajatavan vastaisesta toiminnasta. Näin kyseessä ei olisi kahdesti rankaisemisen kiellon mukaan ”samasta asiasta” mukaillen aiemmin viitattuihin korkeimman oikeuden ratkaisuihin vankilan kurinpidosta luvussa 2.2.1.

¹⁹⁷ Osaltaan se voisi myös vaikeuttaa entisestään asianajajan löytämistä huomiota keräävissä tapauksissa. Esimerkiksi Turun puukottajan puolustajaksi saatiin vasta tamperelainen asianajaja. kts esim: <https://www.is.fi/turun-seutu/art-2000006427113.html> - Avattu 27.9.2022

¹⁹⁸ Myös hovioikeus voisi valvonta-asiasta saamastaan valituksen yhteydessä uudistaa perustelujaan ja ottaa esitetyn kannan.

Tämä onnistuisi kiinnittämällä huomiota siihen, milloin valvonta-asiassa olisi tosiasiallisesti kyseessä ”sama asia” Engel-kriteerien valossa. Tällöin voisi keskittyä siihen, mikä on tosiasiallinen peruste erottaa asianajaja. Kohdistuuko se rikoksen tekemiseen¹⁹⁹ vai onko kyseessä toistuva hyvän asianajajataivan rikkominen ja siten teon rikosoikeudellisella luonteella ei olisi merkitystä²⁰⁰.

Tämä johtaisi tietysti siihen, että valvontalautakunta olisi estynyt erottamaan jäsenensä pelkästään rikosperusteisessa valvonta-asiassa, jos rikokseen syyllistynyt asianajaja täyttäisi muuten asianajajaliiton jäsenedellytykset mm. rehellisyydestä. Tällöin säilyisi Tolvasen näkemyksen²⁰¹ mukainen mahdollisuus laillisuusharkintaisesta erottamisesta, mutta huomioiden kuitenkin perus- ja ihmisoikeuksien asettamat vaatimukset.

Perus- ja ihmisoikeuksilla kuitenkin turvataan ihmisten perustavanlaatuisia oikeuksia, joihin kahdesti rankaisemisen kieltö kuuluu. Se, että valvontalautakunnan jäsenet kokevat tarvetta asettaa asianajajalle seuraamuksia, ei voisi rikkoa kuitenkaan näitä perustavanlaatuisia oikeuksia. Perus- ja ihmisoikeuksien tuleekin olla tarvittaessa esteenä julkisen vallan käytölle, jota asianajajan erottaminen on.

5.2.3 Oikeudenkäyntiavustajalakia tulisi muuttaa

Kahdesti rankaisemisen kiellon ongelma asianajajaliitosta erottamisen yhteydessä voitaisiin ratkaista myös vaihtoehtoisesti muuttamalla lakia luvan saaneista oikeudenkäyntiavustajista siten, että asianajajaliitosta erottaminen edellisen kolmen vuoden aikana ei olisi suoraan este saada lupaa toimia lupalakimiehenä.

Koko asianajajaliitosta erottamisen muodostuminen rangaistukseksi perustuu siihen, että asianajaja menettää tosiasiallisesti ammatinharjoittamisen mahdollisuuden tilanteissa, jossa hän muuten täyttäisi asianajajana tai lupalakimiehenä toimimisen edellytykset. Kuten aiemmin käsiteltiin, olisi asianajaja ollut mahdollista harjoittaa oikeudenkäyntiavustajan ammattiaan ilman asianajajan tittelä ennen vuotta 2013. Tämän jälkeen se ei ole ollut mahdollista, kun

¹⁹⁹ Kuten KKO ratkaisussa 2016:1, jossa katsottiin kahdesti rankaisemisen soveltuvan, koska kurinpidon peruste oli itse rangaistava teko.

²⁰⁰ kuten KKO 2012:46, jossa katsottiin kyseessä olevan kurinpitoa, kun kohteena oli aineiden luvaton tuominen vankilaan, ei niiden rikosoikeudellinen luonne.

²⁰¹ Valvontalautakunnan valvontakertomus 2018. s. 8–9.

oikeudenkäyntiavustajan edellytykseksi asetettiin jäsenyys asianajajaliitossa tai lupa toimia oikeudenkäyntiavustajana.

Näin ollen, jos laista luvan saaneista oikeudenkäyntiavustajista muutettaisiin kohta, joka estää asianajajaliitosta erotettua hakemasta lupaa toimia oikeudenkäyntiavustajana kolme vuotta, poistuisi kahdesti rankaisemisen kiellon ongelma.²⁰² Ongelmaa ei olisi, koska asianajajaliitosta erottamisen seuraamus ei muodostuisi enää niin ankaraksi. Tämä perustuu siihen, että erotetun asianajajan kohdalla ammatin menettäminen ei perustuisi enää rikokseen vaan siihen, ettei hän täyttäisi asianajajana olemisen edellytyksiä. Jos erotettu asianajaja täyttäisi rikoksestaan huolimatta lupalakimiehen edellytykset, voisi hän harjoittaa edelleen säänneltyä oikeudenkäyntiavustajan ammattiaan. Jos taas erotettu asianajaja ei täyttäisi luvan edellytyksiä, olisi asianajajan erottaminen verrattavissa selvästi laillisuusharkintaan.

Ongelmaksi voisi nousta luvan saaneiden oikeudenkäyntiavustajista annetun lain tarkoituksen, joka on ollut estää alalle sopimattomien henkilöiden jatkamisen oikeudenkäyntiavustajina asianajajaliitosta erottamisen jälkeen.²⁰³ Tällainen väite on kuitenkin virheellinen. Kyseessä on nimittäin asianajajaksi sopimattoman henkilön jatkaminen asianajajana eikä sopimattomuus oikeudenkäyntiavustajaksi. Laki luvan saaneista oikeudenkäyntiavustajistahan nimenomaisesti sääntää edellytykset sille kuka on kelpoinen toimimaan oikeudenkäyntiavustajana.

²⁰² Muutos voisi olla esimerkiksi sellainen, että jos asianajajan erottaminen olisi tullut kyseeseen myös lupalakimiehen kohdalla, olisi se este saada lupa.

²⁰³ HE 318/2010 s. 15–16.